

HARVARD UNIVERSITY

LIBRARY

OF THE

Museum of Comparative Zoölogy

BATAVIA, den 1 Sept 1833.

Uit naam van Besturende Leden van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, heb ik de eer *U hoog Gede* hierbij aan te bieden een exemplaar van het ter dezer dagen door hetzelfde Genootschap uitgegeven 15de Deel van deszelfs verhandelingen.

Ik neem deze gelegenheid te baat, om *U hoog Gede* verzekering te geven van mijne bijzondere hoogachting.

De Secretaris van voornoemd Genootschap,

J. A. M. van der

Aan den

Hoog Gede

P. C.

*Van der Bijl
Directeur van het Koninklijke Kabinet
van Indische Zaken*

Te Haag of Utrecht

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

1913

...

...

...

P. V. Van der Schijf

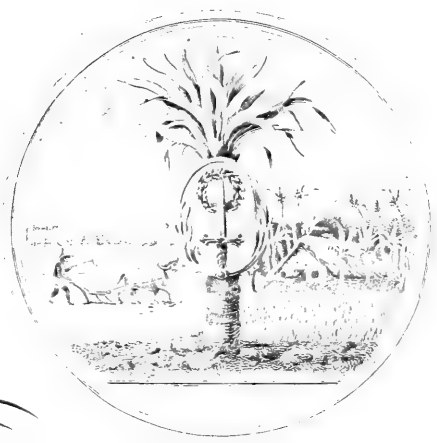

VERHANDELINGEN
VAN HET
BATAVIAASCH
GENOOTSCHAP
van
Kunsten en Wetenschappen

15de DEEL

TE
BATAVIA
Ter Lands Drukkery
1833

2309
15-7

JAVAANSCH
SPRAAKKUNST,

DOOR WIJLEN

A. D. CORNETS DE GROOT;

UITGEGEVEN IN NAAM EN OP VERZOEK

VAN HET

BATAVIASCH

GENOOTSCHAP

VAN

KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN,

DOOR

J. F. C. GERICKE,

Directeur van het Javaansch Instituut

TE SOERAKARTA.

TE BATAVIA,
TER LANDS DRUKKERIJ.

1833.

1

Voorrrede.

De Directie van het Bataviasche Genootschap van Kunsten en Wetenschappen heeft hierbij het genoegen, het XV Deel van deszelfs Werken aan het letterminnend Publiek aan te bieden. Hetzelve bevat de Javaansche Spraakkunst, opgesteld door wijlen den Heer A. D. CORNETS DE GROOT, in leven Secretaris bij den Resident aan het Hof van Soerakarta, en Lid dezes Genootschaps, en door hem bij uitersten wille aan hetzelve vermaakt. De blijkbare bedoeling van den waardigen Overledene daarmede was, dat deze zijn arbeid door onze zorg zoude uitgegeven worden; en ook wij meenden, door de uitgave daarvan, zoo wel eene regtmatige hulde, ook van onze zijde, te bewijzen aan de nagedachtenis van den verdienstelijken, te vroeg aan de Wetenschappen en de Maatschappij ontrukten Schrijver, als eene niet ongewigtige Bijdrage te leveren voor de verdere kennis en beoefening der zoo belangrijke Javaansche taal. De uitvoering van dit plan zoude echter voor ons hoogst moeilijk, zoo niet onmogelijk geweest zijn, indien de Heer J. F. C. GERICKE, Directeur van het Javaansche Instituut te Soerakarta, en Lid de-

zes Genootschaps, ons daarin niet zijne verpligtende hulp verleend had. Op verzoek der Directie heeft die taalkenner niet alleen het werk, hetwelk de kundige Schrijver door den dood verhinderd was geworden te voltooijen, geheel ten einde gebragt, maar zelfs de drukproeven nagezien, en al het zijne gedaan, dat deze Spraakkunst zoo volledig mogelijk het licht zoude zien. Het is voor ons pligt en genoeg tevens, dit hier openlijk te erkennen, en den Heer GERICKE voor den belangrijken arbeid, aan dit werk besteed, den hartelijken dank des Genootschaps aan te bieden. Voor het overige gedragen wij ons aan hetgeen de uitgever in het Voorberigt aangaande dit werk heeft aangemerkt, en hopen, dat het goede oogmerk des Schrijvers daardoor moge bereikt worden, namelijk, eene meer en meer toenemende beoefening der zoo nuttige Javaansche taal.

De Directie heeft het doelmatig geoordeeld, om den inhoud van het XV Deel alleen tot deze Spraakkunst te bepalen; en het noodzakelijk gevolg daarvan was, dat de maatregel, waarvan gewag gemaakt is in het Voorberigt van het XIII Deel, van namelijk de Werken dezer Maatschappij voor den vervolge bij Cahiers uit te geven, ook op dit Deel niet kon toegepast worden. Met het XVI Deel, waarvoor wij reeds eenige bouwstoffen verzameld hebben, zal met dien maatregel, zoo de belangen van het Genootschap denzelven noodzakelijk maken, een aanvang gemaakt worden.

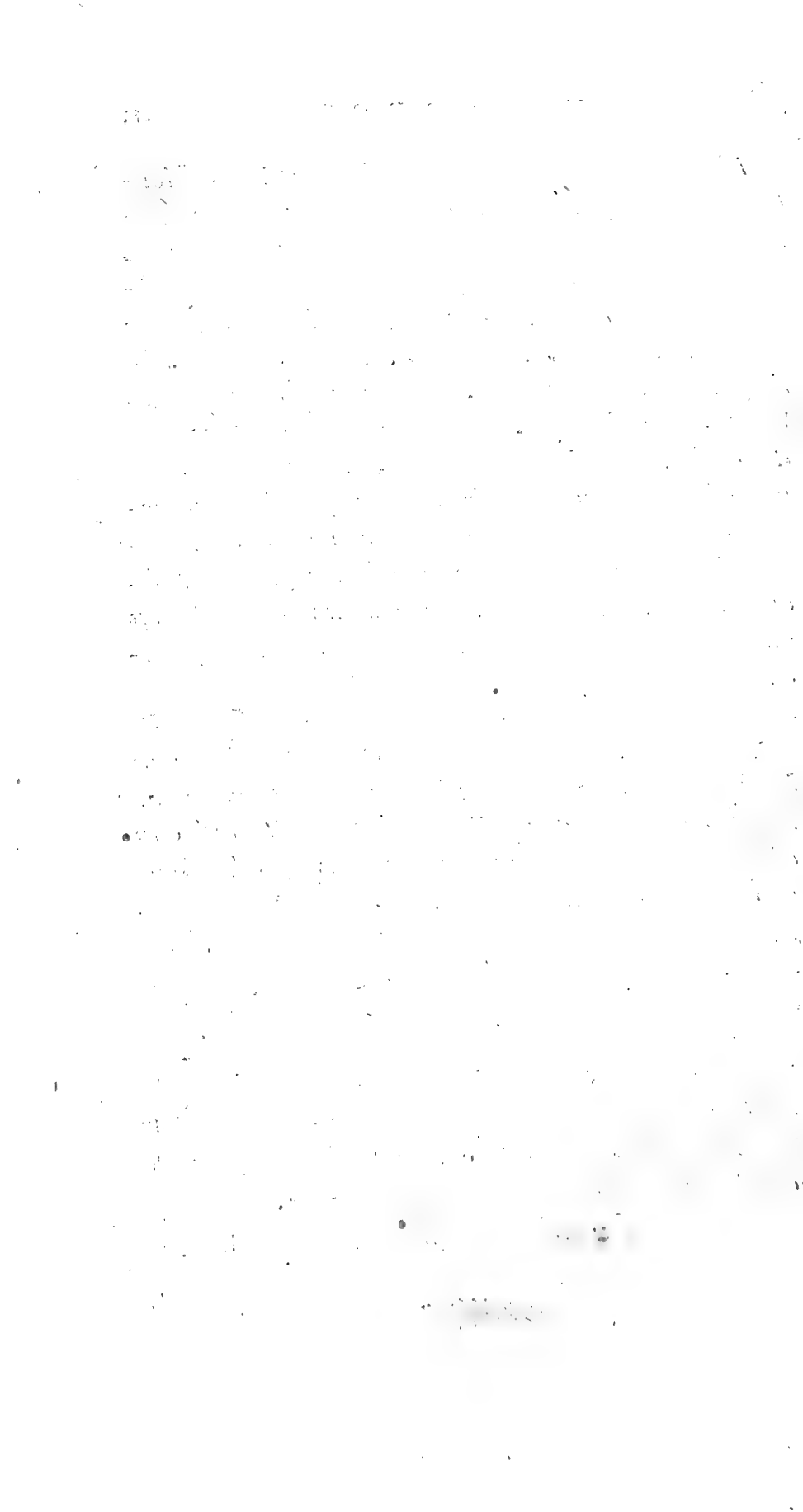
Wij

Wij nemen deze gelegenheid waar, hierbij bekend te stellen, dat na de uitgave van het XIV Deel dezer Verhandelingen opgemerkt is, dat, in het daarbij voorkomend Geschiedkundig Overzicht van den Handel der Europezen op Japan, op verscheidene plaatsen de uitdrukking Spaansche matten, in stede van die van teilen, is gebezigd, en zulks ten gevolge van de overéénkomst der teekens, waarmede beide grootheden gewoonlijk in manuscript uitgedrukt worden. Men leze dus overal, omgekeerd, teilen, in plaats van Spaansche matten, en vergelijkte overigens, zoo veel noodig, hetgeen van de onderscheiding en de waarde van Komps.- en Kambang-teilen op bladz. 367 en 368 van het Geschiedkundig Overzicht gezegd wordt.

Ten slotte draagt de Directie de hulde van hare eerbiedige erkentenis aan het Gouvernement op voor den bijstand, ter uitgave van dit Deel even als van de vorigen geschonken, zoo wel door het verleenen van het kosteloos gebruik van 's Lands Drukkers en de dienst der geëmploijeerden daarbij, als door vele andere bewijzen van welwillenheid en bescherming, terwijl wij de belangen dezer letterkundige Maatschappij aan de verpligtende medewerking van alle Hare Leden, en van alle Voorstanders van Kunsten en Wetenschappen op de dringendste wijze aanbevelen.

BATAVIA, den 20 Mei 1833.

VOORBERIGT.

MET genoeg en heb ik aan de vereerende uitnoodiging van het *Bataviasche Genootschap van Kunsten en Wetenschappen* voldaan, om de door wijlen den Heer A. D. CORNETS DE GROOT voor eene Javaansche Spraakkunst verzamelde en aan gemeld Genootschap gelegateerde Stukken tot een geheel zamen te stellen, en de uitgave daarvan te bevorderen; zijnde mij hierdoor eene gewenschte gelegenheid gegeven, om eene regtmatische hulde te bewijzen aan de nagedachtenis van den verdienstelijken en voor de Javaansche taal en letterkunde te vroeg overledenen Jongeling, en den beoefenaren der Javaansche taal een nieuw hulpmiddel aan te bieden ter verrijking hunner kennis in deze buitengewoon moeilijke taal.

Ik acht het mijnen pligt, om rekenschap te geven van de wijze, waarop gemelde Stukken door mij bearbeid zijn geworden. Getrouwelijk heb ik alles, hetgeen mij is voorgekomen, eenigzins tot eene Javaansche Spraakkunst te behooren, medegedeeld. Slechts hier en daar heb ik mij eenige veranderingen in de constructie der

woor-

woorden veroorloofd, terwijl ik alleen sommige herhalingen, en hetgeen mij is toegeschenen voor de Javaansche Spraakkunst geheel overtollig te zijn, heb achterwege gelaten.

De weinige, door mij aan den voet der bladzijden geplaatste noten dienen tot opheldering en teregtwijzing. In de laatste hoofdstukken, en vooral bij de behandeling van het werkwoord, heb ik geene noten gevoegd, dewijl dit gedeelte door den Schrijver zelve nog niet was uitgewerkt geworden, en ik derhalve bij de bearbeiding van hetzelfde soms mijne eigene wijze van zien heb gevolgd.

Aan het werkwoord ontbreken de paradigma's, omdat dezelve bij de Stukken niet gevonden worden. Gaarne zoude ik er eene volledige opgave der onderscheidene vervoegingen hebben bijgevoegd; doch aangezien de groote afstand, waarop de Javaansche Drukkerij zich bevindt, den druk daarvan moeilijk maakt, zal ik dezelve voor eene tweede editie van mijne *Eerste Gronden* besparen. Ook mist dit werk het *derde deel* over de *woordvoeging* (sijntaxis) en ontbreekt aan hetzelfde eene *Inleiding*, waarvan de Schrijver dezer Stukken meermalen melding maakt.

Ik heb in dit werk tevens gebruik gemaakt van de technische termen *Kromo* en *Ngoko*,

wordende door het eerste woord het *hooge*, en door het laatste het *lage* Javaansch verstaan. In de spelling van Javaansche woorden met Nederduitsche letters heb ik de door mij aangenomene gevolgd; niet omdat ik de mijne in alle gevallen voor beter en juistere houde dan die van den Heer CORNETS DE GROOT, maar met het oogmerk, om door eene veranderde spelling geene verwarring bij den leerling der Javaansche taal te weeg te brengen. Bij eene volgende gelegenheid hoop ik een vast systeem voor de spelling der Javaansche letters met Nederduitsche karakters daar te stellen, wanneer ik van de door den Heer CORNETS DE GROOT aangenomene spelling tevens melding en gebruik zal maken.

Niemand verbeelde zich, dat de door mij vroeger in het licht gegevene *Eerste Gronden der Javaansche Taal* de uitgave van deze Spraakkunst minder noodzakelijk zouden hebben gemaakt. Dezelve bevat een naauwkeurig en uitgebreid onderzoek naar de gronden der Javaansche taal, terwijl mijn werk slechts beknoptelijk de resultaten daarvan opgeeft. Vooral worden in deze Spraakkunst de afleidingen der zelfstandige naamwoorden door de onderscheidene voorzetsels en aanhechtsels, en de daardoor gewijzigde beteekenissen met veel grond en naauwkeurigheid nagespoord en aangewezen. Niet minder
gron-

grondig en volledig is in dezelve het werkwoord behandeld geworden, met uitzondering alleen, dat aan hetzelfde, zoo als boven gezegd is, de paradigmata ontbreken.

Onder de meergemelde Stukken van wijlen den Heer GORNETS DE GROOT heb ik nog het een en ander gevonden omtrent de onderscheidene taalsoorten, waarvan ik hier het voornaamste zal mededeelen.

« Het Javaansch bestaat eigenlijk uit twee talen of spreekwijzen, de ꦏꦺꦴꦏꦺꦴꦏꦺꦴ *boso kromo*, de *eerbiedige, beschaafde, beleefde taal*, welke door eenen minderen persoon gesproken wordt tot eenen anderen van hooger rang, van meerdere jaren, of bezittende eenige andere hoedanigheid, welke den spreker kan nopen in eenen eerbiedigen stijl tot denzelven te spreken, en de ꦏꦺꦴꦏꦺꦴꦏꦺꦴꦏꦺꦴ *boso ngoko*, welke men spreekt tot eenen persoon, die lager van rang dan wel jonger in jaren, of op eenige andere wijze aan den spreker ondergeschikt of eerbied verschuldigd is.»

« Het woord ꦏꦺꦴꦏꦺꦴ *kromo* beteekent *geregeld, ordelijk*, en van daar kan men den zin *beschaafd* of *eerbiedig* afleiden. De taal, welke tot een' meerderen wordt gerigt, heeft deze benaming bekomen, uit hoofde de onderdanigheid bij de Javanen eene ordelijke en zorgvuldige voordragt vordert. Eene bijzondere keus en

zamenstelling der uitdrukkingen geven aan dezelve eene zekere beschaafdheid en omslagtigheid, terwijl de Javaan er steeds op uit is, om voor zijnen meerderen of ouderen, door de meest gezochte bewoordingen, zijne slaafsche nederigheid ten toon te spreiden. De benaming van *hoog* Javaansch, waarmede deze spreekwijze gewoonlijk wordt bestempeld, is derhalve in zoo verre gepast, dat de meerdere beschaafdheid van dezelve daardoor wordt te kennen gegeven.”

« De *ᮘᮞ᮪ᮒᮞ᮪* of het *hooge* Javaansch is uit vier bestanddeelen zamengesteld, als: 1°. uit woorden, welke uitsluitend tot deze hooge taal behooren, en niet in het lage Javaansch voorkomen; 2°. uit zoodanigen, welke van het lage Javaansch alleen door eene verandering in den uitgang of de spelling verschillen; 3°. uit woorden, welke eigenlijk tot de lage taal behooren, maar waarvoor geene bijzondere uitdrukkingen in de hooge taal bestaan en dus zonder eenige verandering in dezelve worden gebruikt, en 4°. uit woorden, welke inderdaad tot het hooge Javaansch behooren, doch zoo wel in deze als in de lage taal worden gebezigd.”

« Het woord *ᮘᮞ᮪ᮒᮞ᮪* *ngoko* treft men in oude geschriften en geschiedenissen dikwijls aan, om eene gemeenzame of oneerbiedige spreekwijze

wijze aan te duiden. Deze benaming der taal is mitsdien allezins op derzelve aard toepasselijk, en de Europeanen hebben daaraan ook gewoonlijk den naam van *laag* of *gemeen* Javaansch gegeven; ofschoon men hieruit geenszins moet afleiden, dat deze spreekwijze zich bij uitsluiting zoude bepalen tot de lagere klasse des volks.”

« Het *hooge* en *lage* Javaansch zijn alzoo twee onderscheidene spreekwijzen, welke gezamenlijk eene en dezelfde taal uitmaken, en op zich zelve niet kunnen bestaan; want zoo de spreker van hooger rang is dan de toegesprokene persoon, bedient hij zich van het lage Javaansch en wordt in de hooge taal aangesproken. Voor alle standen is de kennis der beide spreekwijzen derhalve onontbeerlijk, en deze kunnen alzoo niet afgescheiden of op zich zelve geleerd of gebezigd worden.”

« Daar er vele betrekkingen in het maatschappelijke leven zijn, welke vorderen, dat men iemand eenige onderscheiding bewijze, zonder denzelfden evenwel de onderdanigheid verschuldigd te zijn, welke in het hooge Javaansch ligt opgesloten, zoo als, b. v. ten aanzien van eenen ondergeschikten, die bejaarder is dan de spreker, of door bloedverwantschap in een' hooger rang is geplaatst, bedienen de Javanen zich in dit geval van eene derde spreekwijze, die ge-

woon-

woonlijk ꦏꦩꦺꦴꦗꦺꦴꦱ꧀ \ *boso modhjo, middelmatige of middentaal*, wordt genoemd, bestaande uit het lage Javaansch, vermengd met eenige der in het gesprek meest voorkomende woorden uit het hooge Javaansch, en enkele anderen, die uitsluitend tot deze spreekwijze behooren.”

« Als eene vierde spreekwijze zoude nog kunnen worden aangehaald die, welke door alle Javanen in tegenwoordigheid van hunnen Vorst wordt gesproken, alsmede door deszelfs zendingen of afgevaardigden, wanneer zij de bevelen van den Vorst overbrengen. Deze spreekwijze, genaamd ꦏꦩꦺꦴꦏꦿꦠꦺꦴꦱ꧀ \ *boso kraton, de taal van het hof*, bepaalt zich even als de vorige tot enkele woorden, welke het meest in het gesprek voorkomen, terwijl men zich overigens, zonder onderscheid van rang, meestal van het hoog Javaansch bedient, met gebruikmaking evenwel van zoodanige uitdrukkingen, welke voor zeer nederig worden gehouden, en alleen tot den Vorst mogen worden gerigt.”

Ten slotte merk ik alleen nog aan, dat dit werk zekerlijk in eenen meer volmaakten staat het licht zoude hebben gezien, indien het den zeer kundigen en geachten verzamelaar der opgemelde Stukken ware vergund geweest, zelve daaraan de laatste hand te hebben kunnen leggen;

gen. Intusschen kan ik mij zelve de getuigenis geven, van daarmede ter goeder trouw gehandeld en geene moeite en zorg aan hetzelfde gespaard te hebben.

SOERAKARTA, 6 december 1832.

J. F. C. GERICKE.

INHOUD.

EERSTE DEEL.

OVER DE SPELLING.

EERSTE HOOFDSTUK.

Over de gedaante der letters, ...	Bl. 1.
Tafel van het alphabet, ...	« 2.
Gewone letters, ...	« —
Grootte letters, ...	« 4.
Aangenomene letters, ...	« —
Klinkers, ...	« 5.
Spelteekens, ook <i>Sandangngans</i> ge- naamd, ...	« —

TWEEDE HOOFDSTUK.

Over de kracht der letters, ...	« 10.
---------------------------------------	-------

DERDE HOOFDSTUK.

Over de klinkers of klankteekens, ...	« 19.
---	-------

VIERDE HOOFSTUK.

Over de Spelteekens of <i>Sandangngans</i> , ...	« 36
--	------

TWEEDE DEEL.

OVER DE WOORDGRONDING.

EERSTE HOOFDSTUK.

Over de verdeling der woorden, ...	« 52.
--	-------

TWEE-

TWEEDE HOOFDSTUK.

Over de zelfstandige naamwoorden, . Bl. 56.

DERDE HOOFDSTUK

Over de bijvoegelijke naamwoorden, . « 100.

VIERDE HOOFDSTUK.

Over de voornaamwoorden, ... « 108.

Van de persoonlijke voornaamwoorden, « —

1°. Voornaamwoorden van den eersten persoon, ... » 109.

2°. Voornaamwoorden van den tweeden persoon, . . . « 114.

3°. Voornaamwoorden van den derden persoon, ... « 121.

Van de bezittelijke voornaamwoorden, « 124.

Van de wederkeerende voornaamwoorden, ... « 131.

Van de vragende voornaamwoorden, « 132.

Van de aanwijzende voornaamwoorden, « 133.

Van de betrekkelijke voornaamwoorden, « 134

VIJFDE HOOFDSTUK.

Over de werkwoorden, ... « 134.

Van den vorm der werkwoorden, . « 135.

1°. Van de oorspronkelijke werkwoorden, ... « 137.

2°. Van de bedrijvende werkwoorden met het aanhechtsel *hi*, « 149.

3°. Van

Bijwoorden van tijd, ... Bl. 221.

« van plaats, ... « 223.

« van verschillenden aard, « 224.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

Over de voorzetsels, ... « 225.

NEGENDE HOOFDSTUK.

Over de voegwoorden, ... « 230.

TIENDE HOOFDSTUK.

Over de tusschenwerpsels, ... « 232.

EERSTE DEEL

OVER DE SPELLING.

EERSTE HOOFDSTUK,

Over de gedaante der Letters.

De Javanen hebben twintig letters, welke door hen *Haksoro*, *Sastro* of *Tjarakan* worden genaamd, en van

de linker- naar de regterhand, zonder aanhechting, elk op zichzelf worden geschreven. Deze letters zijn geheel voldoende om de Javaansche taal te schrijven, vermits elk daarin aanwezige klank (*) met dezelve kan worden uitgedrukt en hare uitspraak altoos (†) dezelfde blijft.

Het Alphabet wordt hier in eene tafel voorgesteld, waarbij tevens eenige andere karakters en

---

(*) Men zal uit het vervolg zien, dat er nog verscheidene andere teekens benoodigd zijn, om elken klank der Javaansche taal uit te drukken. G.

(†) Dit kan alleen gezegd worden van den medeklinker der Haksoros, terwijl de klinker, oorspronkelijk aan elke Haksoro toebehoorende, dikwijls geheel verloren of in eenen anderen klinker overgaat. G.

en teekens zijn gevoegd, welke in de rangschikking des Alphabets geene bepaalde plaats hebben en van welke nader zal worden gehandeld.

TAFEL VAN HET ALPHABET.

GEWONE LETTERS.

<i>Gewone gedaante.</i>	<i>Pasangngans :</i>	<i>Naam en uitspraak.</i>
וה	וה	ho.
נה	נה	no.
תה	תה	tjo.
רה	רה	ro.
כה	כה	ko.
דו	דו	do, (dho).
טו	טו	to.
שו	שו	so.
וו	וו	wo.
לו	לו	lo.
פו	פו	po.

<i>Gewone gedaante.</i>	<i>Pasangngans.</i>	<i>Naam en uitspraak.</i>
ㄤ	ㄨ	<i>do.</i>
ㄟ	ㄍ	<i>djo.</i>
ㄨㄨ	ㄨㄨ	<i>jo.</i>
ㄟㄨ	ㄎ	<i>njo.</i>
ㄟ	ㄗ	<i>mo.</i>
ㄨㄨ	ㄨㄨ	<i>go.</i>
ㄟㄨ	ㄍ	<i>bo.</i>
ㄟ	ㄨ	<i>t'o, (tho).</i>
ㄟ	ㄟ	<i>ngo.</i>

ㄎ *Po-tjerrek* heeft de kracht van *rě.* (*)

ㄟ *Ngo-lelet* « « « *lě.*

GROO-

(*) Van de *Po-tjerrek* heeft men ook eene *Pasangngan*, doch die in den druk niet gevonden wordt.

GROOTE LETTERS.

Haksoro gede of ook *Haksoro moerdho* genaamd.

ꦒꦺ	<i>no.</i>
ꦠ	<i>to. (*)</i>
ꦱ	<i>so. (+)</i>
ꦥ	<i>po.</i>
ꦒ	<i>go.</i>
ꦧ	<i>bo.</i>

AANGENOMENE LETTERS.

ꦑ	<i>cho</i>	wordt gebruikt voor de Arab. letter	ﺥ	<i>cha.</i>		
ꦒ	<i>fo</i>	«	«	«	ꦒ	<i>fa.</i>
ꦱ	<i>zo</i>	«	«	«	ꦱ	<i>za.</i>
ꦒ	<i>gho</i>	«	«	«	ꦒ	<i>ghain.</i>

KLIN←

(*) Van de groote letters *to* en *po* bestaan er tevens kapitale Pasangngans, doch deze worden in den Javaansche druk gemist. G.

(+) Eene tweede groote *so* ontbreekt mede. G.

KLINKERS.

<i>Op zich zel- ven staande.</i>	<i>Verbondene of San- dangnan.</i>	<i>Kracht.</i>
᳚	—	<i>a.</i>
᳛	᳚ <i>Taling</i> , ...	<i>ē.</i>
—	᳛ <i>Pepet</i> , ...	<i>è.</i>
᳜	᳚ <i>Hoeloe of Woeloe</i> , ...	<i>i.</i>
᳝	᳚ ᳛ <i>Taling-Faroeng</i> , ...	<i>o.</i>
᳞	᳚ <i>Soekoe</i> , ...	<i>oe.</i>

SPELTEEKENS, OOK SANDANGNGAN GENAAMD.

᳚ *Paten* of *Pangkon*, beneemt den klank van de letter.

᳛ *Sagnjan* of *Wignjan*, is gelijk aan de: *h.*

. *Tjetjak*, ... « « *ng.*

/ *Lajar*, ... « « *r.*

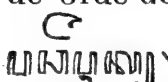
3 *Tjokro*, ... « *r.* } tusschen den mede-
klinker en klinker
eener letter inge-
voegd.

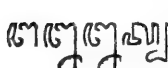
᳜ *Pingkal*, ... « *j. (*)*

Be-

(*) De Sandangnan *Kerret*, welke de lettergreep *ré* uitdrukt, wordt mede in den druk niet gevonden.

Behalve de twintig letters, eigenlijk het Alphabet uitmakende, zijn bij de Javanen nog twee in gebruik, welke inderdaad ook tot het Javaansche schrift behooren, doch geen rang in de orde des Alphabets hebben; zij zijn genaamd:

 Po-tjerrek, (*po* met een streepje) en

 Ngo-lelet, (*ngo* met de Pasanggan

no), zoo als in de voorgaande tafel is aange-
toond, en worden altoos gebezigd in stede van
de gewone letters *ro* en *lo*, voorzien van
het schrijfteeken *Pepet*, zoodat de zamen-
voegingen *re* en *le*, niet worden gebruikt. (*)

De groote letters, welke in de tafel worden
aangetoond, zijn slechts eene andere gedaante van
eenige der gewone letters, zonder verandering
van kracht of uitspraak, en zijn thans in het
Javaansch gebruikelijk om namen van vorsten
en andere hooge personen te schrijven. Dezel-
ve behooren echter eigenlijk tot de Kawische
taal, waarin zij veel worden gebezigd, en aan
regels

(*) De Schrijver laat hier volgen de waarschijnlijke af-
leiding dezer letters van twee in de Sanskritische taal daar-
mede overeenkomende teekens; doch bij gebrek aan
eenen Sanskritischen druk kan dezelve niet geplaatst worden.
In de door mij gemaakte Alphabetische rangschikking der
woorden heeft de *Po-tjerrek* eene plaats gevonden onder
de letter *ro* en de *Ngo-lelet* onder de *lo*.

regels onderworpen zijn; rigtende zich veelal naar de letter, die op dezelve volgt. Er bestaat eenigen grond om te vooronderstellen, dat deze letters almede eenen anderen oorsprong hebben, dan het einde waartoe zij thans dienen, en vroeger gelijk stonden aan eenige Sanskritische letters, welker uitspraak tegenwoordig niet in de Javaansche, noch in de Kawische taal bestaat.

De vorm dezer letters wordt in het laag Javaansch genaamd *Haksoro ge-*

de, en in het hooge Javaansch *Sas-*

tro hageng, (grootte letters); wordende in de Kawische taal daaraan de benaming van

 Haksoro moerdho (hoofd letters) gegeven.

Men kan die evenwel geenszins bij onze kapitale letters vergelijken, als alleen tot het voormelde gebruik dienende, en zoowel aan het einde, als in het begin en midden van een woord geplaatst wordende; terwijl het in het Javaansch schrift niet gebruikelijk is, eenen nieuwen regel of eigen' naam met eene grootte letter te beginnen.

Hierop volgen vier letters, namelijk ᮊ *cho*, ᮃ *fo*, ᮄ *zo* en ᮅ *gho*, door drie stipjes van de andere onderscheiden. Aldus gekenmerkt, bedient men zich van deze letters, om de Arabische چ *cha*, ف *fe*, ز *ze* en غ *ghain*, voor te stellen, wanneer deze in woorden, uit die taal overgenomen, voorkomen, en waarvoor geene overeenkomende letters in het Javaansche Alphabet bestaan.

De op zich zelve staande klinkers, welke in de tafel zijn aangetoond, behooren almede te worden gerangschikt onder de karakters, die eigenlijk tot de Kawische taal behooren, echter in het Javaansch worden gebezigt door schrijvers, aan wie het Kawi eenigzins eigen is, en die hunne schriften daardoor eene meerdere juistheid (*) willen bijzetten. Meer algemeen is evenwel het gebruik, om een' op zich zelve staanden klinker, door de letter ᮆ *ho*, uit te drukken, als wanneer de *h* stom, en alleen dies

---

(*) Eene grondige kennis van het Kawi of der oude dichtertaal, wordt bij de tegenwoordige Javanen niet meer gevonden. Wanneer zij in hunne schriften gebruik van enkele Kawische woorden maken, geschiedt zulks niet om zich daardoor met meer juistheid uit te drukken, maar alleen om hunne geleerdheid te toonen. Op gelijke wijze en welligt met hetzelfde oogmerk hebben vroegere Hoog- en Nederduitsche schrijvers hunne werken met Latijnsche en Grieksche woorden vermengd.

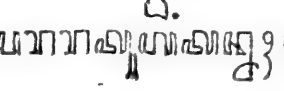

dies vokaalklank hoorbaar is. Deze klinkers komen in de uitspraak geheel overeen met de daarnevensstaande klankteekens, welke bij de medeklinkers worden geplaatst.

Eindelijk is hier nog meiding te maken van de \ *pasangngan*, zijnde eene verandering

van gedaante, welke de letters aannemen, wanneer zij gebezigd worden om de laatst voorgaande letter deszelfs klinker te benemen; ondergaande de \ *ro*, \ *jo*, \ *go*, en \ *ngo*, alleen geene verandering van gedaante.

De uitspraak der letters, zoo als die in de tafel des alphabets is aangewezen, maakt tevens derzelve benaming uit, en is met de Romeinsche letters, zoo duidelijk als mogelijk was, en naar de uitspraak, welke daaraan in de Nederduitsche taal wordt gegeven, voorgesteld.

Men zal na eenige oefening al spoedig ondervinden, dat het Javaansch schrift zeer aan de vereischten der taal beantwoordt, en bijzonder gemakkelijk te lezen is; hoewel een leerling in den beginne moeite zal hebben om te onderscheiden, wáár een woord aanvangt of eindigt, doordien de letters nimmer aan elkander worden verbonden, maar op eenen gelijken afstand worden geschreven, zonder zelfs tusschen de woorden eene opening te

laten; b. v. ^{Q.} \ *Poro ratoe*
hing

hing tannah djowo, al de Vorsten van Java. Deze moeilijkheid wordt echter door de oefening en het gebruik zeer verminderd, zoodra men de afzonderlijke woorden begint te leeren kennen.

TWEEDE HOOFDSTUK,

Over de Kracht der letters.

Iedere letter heeft eene bepaalde (*) kracht of uitspraak, die in het Javaansch nimmer verandert, welke plaats dezelve ook in een woord moge bekleeden. In de tafel des Alphabets is deze uitspraak, zoo veel zulks doenlijk was, met onze Romeinsche letters voorgesteld; doch aangezien de klanken daarmede niet altoos volkomen worden uitgedrukt, zoo is het noodig daarbij nog eenige ophelderingen te voegen, en de kracht van iedere letter afzonderlijk te beschouwen en aan te wijzen.

Het Javaansch karakter heeft tevens de eigenschap, dat iedere letter een medeklinker is, waaraan een klinker is verbonden, welke te samen eenen bestaanbaren klank of eene lettergreep uitmaken. Deze klinker heeft de uit-
spaaak

(*) Dit heeft alleen betrekking tot den medeklinker der Letters of Haksoros. G.

spraak van *o* in de woorden *bol*, *mol*, (*) en kan door spelteekens worden veranderd, invoege als nader zal worden aangetoond.

ᮊᮧ\ *ho*, de eerste Javaansche letter, wordt over het algemeen zeer zacht uitgesproken en heeft alsdan de kracht van onze *h* in *huis*, *hebben*. Bijzonderlijk valt op te merken, dat de klank der *h* meestal wordt gehoord, wanneer die letter in het midden van een woord is geplaatst, dan wel de sluitletter van eene lettergreep of van een woord uitmaakt, als in: ᮊᮧᮧᮧ\ *dahar*, eten; ᮊᮧᮧᮧᮧ\ *rahi*, aangezigt, ᮊᮧᮧᮧᮧ\ *prahoe*, een *vaartuig*; ᮊᮧᮧᮧᮧᮧ\ *dawoeh*, vallen; ᮊᮧᮧᮧᮧᮧ\ *tjahjo*, glans, luister.

Meestal is deze klank echter geheel niet hoorbaar, (+) voornamelijk wanneer die letter in het begin

---

(*) De eigenlijke klinker der letter is de klank tusschen onze *a* en *o*. In vele distrikten van Java en vooral langs de stranden gaat deze klank geheel in *a* over, terwijl dezelve in de zoogenaamde Vorstenlanden meer van onze *o* heeft. G.

(+) Ik heb vermeend in de spelling der Javaansche woorden met onze letters tevens den medeklinker der ᮊᮧ *ho*, te moeten plaatsen, om daardoor de aanwezigheid dezer letter in het Javaansch aan te toonen. Op gelijke wijze schrijven de Engelschen *honour*, *honest*, *hour*, *humble* enz. met eene *h*, zonder dat dezelve in de uitspraak gehoord wordt. G.

begin van een woord staat, als: $\text{ᮊᮧᮒᮒᮒ} \backslash$ *hakoe*,
 (*akoe*) ik; $\text{ᮊᮧᮒᮒᮒᮒ} \backslash$ *harep* (*arep*) willen,
 $\text{ᮊᮧᮒ} \backslash$ *hodjo* (*odjo*) dat niet.

In woorden, welke uit hunnen aard met eenen klinker moeten beginnen, en zoodanig in de aan het Javaansch verwantschape talen worden geschreven, bedient men zich van de letter ᮊ *ho*, wordende de uitspraak der *h* insgelijks achterwege gelaten en alleen die van den vokaalklank behouden; b. v. $\text{ᮊᮧᮒᮒᮒᮒᮒ} \backslash$ *haksoro* (*aksoro*),

letter; $\text{ᮊᮧᮒᮒᮒ} \backslash$ *hantoro* (*antoro*), tusschen-
 $\text{ᮊᮧᮒᮒᮒᮒᮒ} \backslash$ *hannak* (*annak*), kind, $\text{ᮊᮧᮒᮒ} \backslash$
hijo (*ijo*) ja.

Wanneer de lettergreep of het woord, welke de letter ᮊ *ho* voorgaat, met eenen medeklinker eindigt, wordt deze laatste in min naauwkeurig schrift en ook ter bevordering der vloeibaarheid veelal verdubbeld, en daarentegen de ᮊ *ho* weggelaten, behoudens evenwel den hieraan verbonden klinker, die zich van zelve met de verdubbelde letter vereenigt; b. v.

$\text{ᮊᮧᮒᮒᮒᮒᮒᮒ} \backslash$ *welassasih*, voor $\text{ᮊᮧᮒᮒᮒᮒᮒᮒᮒ} \backslash$

welas-hasih, medelijden; $\text{ᮊᮧᮒᮒᮒᮒᮒᮒᮒ} \backslash$ *hoem-*
boel-

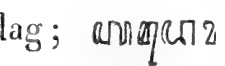
beld zijnde wordt deze letter ook op die wijze uitgesproken, hoorende men dan niet den harden klank, welke aan de *k* eigen is; b. v. \ *babakkan* (luidt *baba-an*), schors,

bast; \ *hoendak-hoendakkan*

(wordt uitgesproken *hoenda-hoenda-an*), eene trap.

 \ *do* (*dho*) wordt nagenoeg als onze *d* (*) uitgesproken, doch eenigzins zachter door de tong tegen de tanden aan te brengen; b. v.

 \ *dewo* (*dhewo*) een God; \ *dinno*

(*dhinno*) dag; \ *hadol*, (*hadhol*) verkoopen.

 \ *to* is door onze *t* uitgedrukt, waarvan die letter nagenoeg den klank heeft, wordende even als de voorgaande, een weinig zachter uitgesproken, als: \ *tojo*, water; \ *tatkolo*, tijd.

 \ *so*, \ *wo*, \ *lo* en \ *po*, zijn allen gelijk aan onze *s*, *w*, *l* en *p*, als: \

satroe, vijand; \ *walang*, springhaan;

(*) In mijne *Eerste Gronden* is de door *dh* uitgedrukt, waardoor het onderscheid van deze letter en de Haksoero \ *do* wordt aangetoond. G.

ᠮᠠᠯᠠᠵᠠᠷᠠᠨᠯᠠᠵᠠᠷᠠᠨᠯᠠᠵᠠᠷᠠᠨ *lajar*, zeil; ᠮᠠᠯᠠᠰᠠᠷᠠᠨᠮᠠᠯᠠᠰᠠᠷᠠᠨ *pasar*, markt. De *s* is altoos hard.

ᠮᠠᠯᠠᠳᠠᠨᠠᠳᠠᠨᠠᠳᠠᠨ *do* wordt een weinig harder dan onze *d* uitgesproken, door de tong achter tegen het verhemelte te brengen, als: ᠮᠠᠯᠠᠳᠠᠨᠠᠳᠠᠨᠠᠳᠠᠨ *dendo*, boete;

ᠮᠠᠯᠠᠳᠠᠨᠠᠳᠠᠨᠠᠳᠠᠨ *dampar*, vorstelijke zetel.

ᠮᠠᠯᠠᠳᠠᠨᠠᠳᠠᠨᠠᠳᠠᠨ *djo*, heeft den klank van de Engelsche *j* in: *judge*, *just*, en kan het best door onze *dj* worden voorgesteld, ofschoon tusschen deze letters eene lispings hoorbaar is; b. v. ᠮᠠᠯᠠᠳᠠᠨᠠᠳᠠᠨᠠᠳᠠᠨ *djaran*, paard; ᠮᠠᠯᠠᠳᠠᠨᠠᠳᠠᠨᠠᠳᠠᠨ *tradjoe*, schaal.

ᠮᠠᠯᠠᠳᠠᠨᠠᠳᠠᠨᠠᠳᠠᠨ *jo*, evenaart de *y* der Engelschen, wordende uitgesproken als onze *j* in: *jaar*, *jong*; b. v. ᠮᠠᠯᠠᠳᠠᠨᠠᠳᠠᠨᠠᠳᠠᠨ *joeswo*, ouderdom; ᠮᠠᠯᠠᠳᠠᠨᠠᠳᠠᠨᠠᠳᠠᠨ *hajam*, een hoen.

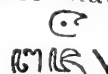

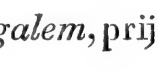
ᠮᠠᠯᠠᠳᠠᠨᠠᠳᠠᠨᠠᠳᠠᠨ *njo*, wordt uitgesproken als onze *nj*, als: ᠮᠠᠯᠠᠳᠠᠨᠠᠳᠠᠨᠠᠳᠠᠨ *njono*, vermoeden; ᠮᠠᠯᠠᠳᠠᠨᠠᠳᠠᠨᠠᠳᠠᠨ *njapoe*, vegen.

ᠮᠠᠯᠠᠳᠠᠨᠠᠳᠠᠨᠠᠳᠠᠨ *mo*, in ᠮᠠᠯᠠᠳᠠᠨᠠᠳᠠᠨᠠᠳᠠᠨ *madhoe*, honig; ᠮᠠᠯᠠᠳᠠᠨᠠᠳᠠᠨᠠᠳᠠᠨ

dhamar, flambouw, heeft den klank van onze *m*.

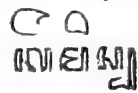
ᠮᠠᠯᠠᠳᠠᠨᠠᠳᠠᠨᠠᠳᠠᠨ *go* is in klank volkomen gelijk aan de *g* in de Fransche woorden *grand*, *garde*, doch
geens-

tang, *bang*, worden uitgesproken, zonder dat de *g* afzonderlijk hoorbaar is, b. v. *ngadjeng*, vóór; *ngalem*, prijzen; *pangan*, spijs.

De uitspraak, welke aan de gewone letters verbonden is, alsnu zoo duidelijk mogelijk aangetoond zijnde, moet hier omtrent de overige karakters nog kortelijk worden aangehaald, dat de Pasangngans en groote letters, even als de gewone worden uitgesproken, terwijl de vokaalklank van de *re* en *le* volkomen gelijk is aan dien van het teeken *Pepet*, hetwelk zal worden omschreven, wanneer van de klinkers wordt gehandeld.

De vier aangenomene letters worden door de Javanen zeer gebrekkig uitgesproken, daar hun tongval geheel ongeschikt is om de Arabische klanken, die door dezelve worden uitgedrukt, voorttebrengen.

De *cho*, welke eigenlijk de plaats van de *cha* vervult, behoorde ook deszelfs zuivere uitspraak te behouden; doch de Javanen dien klank niet dan met groote moeite kunnende nabootsen, veranderen denzelven dikwijls in *k*, welke daarvan ook niet verre afwijkt, als in de woorden *chamis* en *chalifah*, welke zij gewoonlijk overbrengen *kemis*, Don-
B derdag

derdag, en كَلِيفَاة \ *kalifah*, Stedehouder,

Vorst. Soms bedient men zich ook van de حَا \ *cho*, om de Arabische letter ح *ha* voor te stellen, zoo als blijkt uit de woorden حَاجِي *hadji*, een pelgrim; حَرَام *haram*, verboden; حَالَال *halal*, veroorloofd, welke zij schrijven حَادْجِي \ *chadji*, حَارَام \ *charam*, حَالَال \

chalal, en meestal *kadji*, *karam* en *kalal* uitspreken. Deze regel houdt echter niet altoos stand, daar de letter ح *ha*, ook in vele woorden door de ه *ho*, wordt overgebracht; b. v.

حَاصِل *hasil*, هَاصِل \ *hasil*, winst, voordeel;

en het woord أَحَد *ahad*, Zondag, door sommigen met هَاحَادْه \ *hachadh*, of *hakadh* wordt

uitgedrukt, terwijl anderen het in هَاحَاهَادْه \ *ngahadh*, verbasteren.

In dezen alzo geen' vasten regel daar te stellen zijnde, is het gebruik als het verkieslijkste rigtsnoer aan te nemen, en behooren die letters te worden voorgesteld zoo als dezelve thans in ieder woord algemeen door de Javanen worden uitgesproken.

فَا *fo*, vervangt de Arabische فَا *fa*, welke gelijk onze *f* wordt uitgesproken.

ᮊᮧᮦ ḡo, wordt voor de ᮊ ḡa gebezigd en is aan onze z gelijk. De klank aan de ᮊᮧᮦ fo en ᮊᮧᮦ zo eigen, wordt echter meestal verwaarloosd, en in ᮊᮧᮦ po en ᮊᮧᮦ djo veranderd.

ᮊᮧᮦ ḡho, staande voor de Arabische letter ḡ ghain, kan door de Javanen zeer bezwaarlijk worden voortgebracht, en wordt door hen meestal gelijk de gewone ᮊᮧᮦ go uitgesproken, als in het woord غايب ḡhaib, ᮊᮧᮦᮊᮧᮦᮊᮧᮦᮊᮧᮦ ḡhaib, verborgen, onzichtbaar; het is echter regelmatig altoos de ḡh daarvoor te bezigen.

DERDE HOOFDSTUK.

Over de klinkers of klankteekens.

Alle letters van het Javaansche Alphabet zijn medeklinkers, waarbij een klinker is ingelijfd, welke naar gelang van de daaraan gegevene wijziging veranderd en tegelijk met dezelve wordt uitgesproken. Deze klank onveranderd zijnde, luidt als onze scherpkorte o (*) in: *bord*, *zot*, of de *a* in de Engelsche woorden *call*, *water*, dan wel de Fransche *o* in: *école*; b. v. ᮊᮧᮦᮊᮧᮦ *boto*, baksteen; ᮊᮧᮦᮊᮧᮦ *rodjo*, vorst; ᮊᮧᮦᮊᮧᮦ *wono*, bosch.

De

(*) Zie de Nota op Bladzijde 11.

^o
 ʘ ʘ ʘ ʘ ʘ \ *bola-bali*, niet *bolo-bali*, gedu-
 rig wederkomen; ʘ ʘ ʘ
 ʘ ʘ ʘ ʘ ʘ \ *wira-wiri*, niet *wiro-
 wiri*, heên en weêrgaan.

Uit dit een en ander blijkt, dat alleen de
 klank der letters, die een' stommen medeklin-
 ker of eenig teeken voorgaan, in *a* verandert;
 doch niet van die, welke daarop volgen (*), als
 in de woorden: ʘ ʘ ʘ ʘ \ *ngapoero*, vergiffenis

schenken; ʘ ʘ ʘ ʘ \ *kawoelo*, dienaar; ʘ ʘ ʘ ʘ \

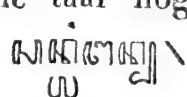
soewargo, hemel; ʘ ʘ ʘ ʘ \ *kapoelogo*, car-
 damum.

Indien het woord uit vier letters, zonder tee-
 kens bestaat, hebben zij alle den klank *o*, als:
 ʘ ʘ ʘ ʘ *horohoro*, een vlakveld; ʘ ʘ ʘ ʘ
potorono, vorstelijke zetel; ʘ ʘ ʘ ʘ *Dhosoroto*,
 een eigennaam. Deze woorden behooren echer
 ter meest alle tot de Kawische taal; want in het
 Javaansch wordt zelden een woord van vier let-
 ters of lettergrepen aangetroffen, tenzij hetzelve
 door de bijvoeging van aanhechtsels die uitgestrektheid
 bekomt, en dan wijzigt de uitspraak
 zich van zelve naar de vorenstaande regels.
 Bovendien zijn de woorden van vier letters
 meest-

(*) Van dezen regel maakt alleen eene uitzondering het
 woord ʘ ʘ ʘ ʘ *hora*, neen, niet, waarvan de laat-
 ste letter den klank van *a* in plaats van *o* heeft. G.

meestal zamengesteld uit twee woorden van twee letters, en daaruit volgt, dat, naar de daaraan eigene uitspraak, dezelve met den klank *o* moeten worden uitgesproken.

Behalve dezen veranderlijken aan de letter verbonden klank, heeft de Javaansche taal nog vijf klinkers, welke door teekens,
 𑄑 𑄒 𑄓 𑄔 𑄕

Sandanggan, *kleeding* of *toebehooren* genaamd, worden voorgesteld. Deze teekens hebben op zich zelve geene kracht of beteekenis; doch boven, onder of bezijden eene letter geplaatst zijnde, benemen zij haar den klinker *o* of *a*, en stellen daarvoor eenen anderen in de plaats. In klank komen zij volmaakt overeen met de op zich zelve staande klinkers, welke in de tafel des Alphabets zijn aangetoond.

De klankteekens hebben geene bepaalde volgorde en bekleeden bij de Javanen geene plaats in het Alphabet, wordende daarbij nimmer opgesteld; doch eenlijk als bijkomende schrijfteekens aangemerkt, even als de Arabieren de hunne ook beschouwen, ofschoon zij daarmede niet kunnen gelijk gesteld worden, als zijnde in het Javaansch schrift geheel onmisbaar.

De eerste op zich zelve staande klinker is de *a*. (*) Dezelve komt alleen voor in Arabische

WOOR-

(*) De schrijver stelt dezen klinker gelijk met den oorspronkelijken vokaalklank der Haksoros, doch daar dit nimmer

woorden en wordt slechts in het begin van een woord geplaatst, als: ᨗᨑᨒᨑᨑᨑ \ *Allah*, God; ᨗᨑᨒᨑᨑᨑ \ *Amin*, Amen; ᨗᨑᨒᨑᨑᨑ \ *achadh*, één; ᨗᨑᨒᨑᨑᨑ \ *Adham*, Adam.

Voor het klankteeken ᨗᨑᨒᨑᨑᨑ \ *Pepet*, bestaat er geen op zich zelve staande klinker. De klank van dit teeken, welke eigenlijk eene verkorting van *a* is, behoort uitsluitend tot de Javaansche taal, vermits in woorden, welke aan deze en andere talen van den Archipel gemeen zijn, deze klank dikwijls in het Javaansch wordt gebezigd, terwijl in andere talen daarvoor de *a* wordt gebruikt.

De beteekenis van het woord ᨗᨑᨒᨑᨑᨑ \ *Pepet*, *gesloten*, kan niet op de gedaante van dit teeken doelen, want die zoude eer open mogen heeten, maar wel op derzelve uitspraak, vermits deze kort en dof is, en slechts eene geringe opening van den mond vereischt. De Nederduitsehe zachtkorte *e* in: *begaan*, *dewijl*, en in de Fransche woorden: *je*, *le*, komt volmaakt met

---

mer plaats kan hebben, zoo heb ik vermeend, voor zijne verklaring van denzelf en eene andere meer overeenkomstige in de plaats te moeten stellen, G.

met de Pepet overeen, als: $\text{ᨗᨗᨗᨗ} \setminus$ *djedjeg*,
 $\text{ᨗ} /$
 steil; $\text{ᨗᨗᨗᨗ} \setminus$ *djerro*, diep; $\text{ᨗᨗᨗᨗ} \setminus$ *hadem*,
 koud.

De Pepet wordt in deze gedaante ᨗ onge-
 bonden boven de letter geschreven, en is de
 eenigste klank, welke door de bijvoeging van
 eene stomme letter niet wordt verkort (*) of ver-
 zacht. Dit teeken kan nimmer boven de letters
 ᨗ *ro* en ᨗᨗ *lo* worden geplaatst, uithoofde deze
 eenen bijzonderen vorm hebben, waarin deze
 klinker bepaaldelijk is vereenigd, namelijk de
 letters ᨗ *re* en ᨗ *le*. Als de ᨗ evenwel als Pasang-
 ngan wordt gebezigt, doet men dezelve
 de gewone gedaante der Pasangngan ᨗ *lo* met
 het teeken Pepet daarboven weder aannemen. (†)

Dit teeken heeft nog de eigenschap, dat, wan-
 neer hetzelfde geplaatst is op de eerste lettergreep
 van een tweelettergrepig woord, de toon in de
 uitspraak alsdan, tegen den algemeenen regel,
 op de tweede lettergreep valt, als in het woord
 $\text{ᨗ} /$
 $\text{ᨗᨗᨗᨗ} \setminus$ *serrat*, brief; terwijl $\text{ᨗᨗᨗᨗ} \setminus$ wordt
 uit-

(*) Daar de Pepet bereids eene zeer korte *e* te kennen
 geeft, zoo is aan geene verdere verkorting van dezelve te
 denken. G.

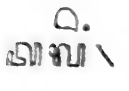
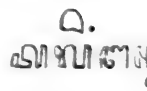
(†) Bij het gemis van eene Pasangngan voor de *Po-tjer-*
rek gebruikt men in plaats van dezelve de *Ro-pasang-*
ngan met bovenstaande Pepet. G.

uitgesproken *sārat*. Hetzelfde heeft plaats, als beide lettergrepen dit teeken voeren; b. v.

^{CC} \ *tetép*, bevestigd, ^C \ *rempég*,

gedrongen.

e *e*, is de klinker, welke door het teeken

^{Q.} \ *Taling*, of ^{Q.} \ *Talingngan*

wordt voorgesteld. Aan deze benaming is geene eigenaardige beteekenis te geven, dan dezelve op de gedaante van het teeken toe te pas-

sen, alzoo door ^{Q.} \ *talingngan*, oor

wordt verstaan. De plaats van dit teeken is in den regel vóór de letter, gevende daaraan den klank der zachtlange *e*, als: \ *selo*, steen; \ *sadhe*, verkoopen.

De verkorting van klank, welke het teeken *Hoeloe* eigen is, wanneer hetzelfde door eenen stommen medeklinker wordt besloten, heeft ook bij de *Talingngan* plaats, veranderende deszelfs klank alsdan in dien van onze scherp-korte *e*, in *pen*, *den*; b. v. \ *hamben*, slaap-

bank; \ *sareh*, zacht, bedaard.

de benaming $\overset{\cdot}{\text{ᨗ}}\overset{\cdot}{\text{ᨗ}}\overset{\cdot}{\text{ᨗ}} \setminus$ *Taling-taroeng* of

$\overset{\cdot}{\text{ᨗ}}\overset{\cdot}{\text{ᨗ}}\overset{\cdot}{\text{ᨗ}}\overset{\cdot}{\text{ᨗ}}\overset{\cdot}{\text{ᨗ}} \setminus$ *Talinggan-taroenggan*.

Dit vereenigde teeken geeft aan de letter den klank der Nederduitsche scherplange *o*, in: *boom*, *stroom*, als: $\overset{\cdot}{\text{ᨗ}}\overset{\cdot}{\text{ᨗ}} \setminus$ *bodo*, dom; $\overset{\cdot}{\text{ᨗ}}\overset{\cdot}{\text{ᨗ}} \setminus$

logro, wijd, en ondergaat ook dezelfde verkorting van klank, waarvan hierboven is gewaagd, wordende in de woorden $\overset{\cdot}{\text{ᨗ}}\overset{\cdot}{\text{ᨗ}} \setminus$ *halon*,

zacht, langzaam; $\overset{\cdot}{\text{ᨗ}}\overset{\cdot}{\text{ᨗ}} \setminus$ *hamor*, gemengd, uit-

gesproken als onze scherpkorte *o*, in: *zon*, *tor*. De overeenkomst van den oorspronkelijken klank der Haksoros met dezen laatsten klinker is oorzaak, dat de Javanen, die met weinig nauwkeurigheid schrijven, dikwerf en meestal, wanneer de volgende letter mede den klank van deze *o* heeft, de *Taling-taroeng* weglaten, als:

$\overset{\cdot}{\text{ᨗ}}\overset{\cdot}{\text{ᨗ}} \setminus$ voor $\overset{\cdot}{\text{ᨗ}}\overset{\cdot}{\text{ᨗ}} \setminus$ *bolong*, een gat;

$\overset{\cdot}{\text{ᨗ}}\overset{\cdot}{\text{ᨗ}} \setminus$ voor $\overset{\cdot}{\text{ᨗ}}\overset{\cdot}{\text{ᨗ}} \setminus$ *bokor*, eene kom;

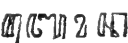
welke woorden door iemand, die daarvan onkundig is, verkeerdelijk *balong* en *bakor* zouden worden uitgesproken.

Als een algemeene regel kan worden gesteld,
dat

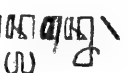
dat wanneer de eerste lettergreep van een woord de Taling-taroeng heeft, en met eene stomme letter wordt besloten, terwijl daarop eene letter volgt,

die geen teeken voert of *leggenno* is,

alsdan de Taling-taroeng den vollen klank van eene Legenno hebbende, daarmede geheel wordt gelijk gesteld, en wordt weggelaten, zoedra de laatste letter van het woord door eenige verbuiging of bijvoeging een teeken of stomme letter bij zich neemt; b. v. *bondho*,

vleugelen binden, wordt *bandhan*,

een gebondene of gevangene; *rondo*,

eene weduwe, *randanne*, zijne weduwe.

 oe, staat gelijk aan het vaste teeken, dat onder de letter wordt geschreven, door aanhechting van deszelfs laatste voet, en hetwelk den eigenaardigen naam *soekoe*, *voet*, draagt.

Hetzelve heeft den klank van onze *oe*, in: *boek*, *doek*, waarmede dit teeken ook kan worden voorgesteld; b. v. *poepoe*, eene dij; *goeroe*, onderwijzer. In de laatste let-

tergreep van een woord, onmiddelijk van een' stom-

stommen medeklinker gevolgd zijnde, wordt de klank echter, even als bij de vorige teekens, in eenen zachteren veranderd en korter dan de gewone klank *oe* uitgesproken, als: $\text{ᮊᮓᮊᮊᮊᮊ} \setminus$ *sampoen*, gedaan, reeds; $\text{ᮊᮓᮊᮊᮊᮊ} \setminus$

rampoeng, beslist.

Omtrent de gedaante van de Soekoe dient te worden aangemerkt, dat dit teeken in vlug schrift meestal regt naar beneden wordt geschreven, terwijl bij meerdere sierlijkheid daaraan eene binnenwaarts gekeerde bogt wordt gegeven.

Ten aanzien der verkorting (*) van de vokaalklanken, wanneer dezelve in de laatste lettergreep van een woord staan, en door eene stomme letter worden gevolgd, van welke bijzonderheid bij de beschrijving van elk teeken is gewaagd, moet nog worden aangemerkt, dat die verkorting nimmer op de eerste lettergreep der woorden, al ware die ook door een' stommen medeklinker besloten, van toepassing is, behoudende aldaar den vollen klank, die aan het teeken eigen

is; b. v. $\text{ᮊᮓᮊᮊᮊᮊ} \setminus$ *sindjang*, kleed; $\text{ᮊᮓᮊᮊᮊᮊ} \setminus$ *sinten*,

---

(*) Hetgeen hier volgt over de lengte en kortheid der lettergrepen, behoort eigenlijk tot de Prosodie der Javaansche taal, doch kan hier ook gevoegelijk eene plaats vinden.

ten, wie, welke; $\begin{matrix} \text{ד} \\ \text{ב} \end{matrix} \begin{matrix} \text{נ} \\ \text{ב} \end{matrix} \begin{matrix} \text{נ} \\ \text{ב} \end{matrix} \begin{matrix} \text{נ} \\ \text{ב} \end{matrix} \begin{matrix} \text{נ} \\ \text{ב} \end{matrix} \backslash$ *bendjing*, morgen; $\begin{matrix} \text{ב} \\ \text{נ} \end{matrix} \begin{matrix} \text{נ} \\ \text{ב} \end{matrix} \begin{matrix} \text{נ} \\ \text{ב} \end{matrix} \begin{matrix} \text{נ} \\ \text{ב} \end{matrix} \begin{matrix} \text{נ} \\ \text{ב} \end{matrix} \backslash$

bōemboeng, een koker; $\begin{matrix} \text{ב} \\ \text{נ} \end{matrix} \begin{matrix} \text{נ} \\ \text{ב} \end{matrix} \begin{matrix} \text{נ} \\ \text{ב} \end{matrix} \begin{matrix} \text{נ} \\ \text{ב} \end{matrix} \begin{matrix} \text{נ} \\ \text{ב} \end{matrix} \backslash$ *bōentoet*,

staart. Bijzonderlijk is deze volle uitspraak van den vokaal gebruikelijk in woorden, aan welke het aanhechtsel $\begin{matrix} \text{נ} \\ \text{ב} \end{matrix} \begin{matrix} \text{נ} \\ \text{ב} \end{matrix} \begin{matrix} \text{נ} \\ \text{ב} \end{matrix} \begin{matrix} \text{נ} \\ \text{ב} \end{matrix} \begin{matrix} \text{נ} \\ \text{ב} \end{matrix} \backslash$ *han* is gevoegd,

alwaar zelfs de klinker der tweede lettergreep den volien klank terug erlangt, als in:

$\begin{matrix} \text{ב} \\ \text{נ} \end{matrix} \begin{matrix} \text{נ} \\ \text{ב} \end{matrix} \begin{matrix} \text{נ} \\ \text{ב} \end{matrix} \begin{matrix} \text{נ} \\ \text{ב} \end{matrix} \begin{matrix} \text{נ} \\ \text{ב} \end{matrix} \begin{matrix} \text{נ} \\ \text{ב} \end{matrix} \backslash$ *bōngkokkan*, van $\begin{matrix} \text{ב} \\ \text{נ} \end{matrix} \begin{matrix} \text{נ} \\ \text{ב} \end{matrix} \begin{matrix} \text{נ} \\ \text{ב} \end{matrix} \begin{matrix} \text{נ} \\ \text{ב} \end{matrix} \begin{matrix} \text{נ} \\ \text{ב} \end{matrix} \backslash$

$\begin{matrix} \text{ב} \\ \text{נ} \end{matrix} \begin{matrix} \text{נ} \\ \text{ב} \end{matrix} \begin{matrix} \text{נ} \\ \text{ב} \end{matrix} \begin{matrix} \text{נ} \\ \text{ב} \end{matrix} \begin{matrix} \text{נ} \\ \text{ב} \end{matrix} \backslash$ *bōngkok*, een bundel; $\begin{matrix} \text{ב} \\ \text{נ} \end{matrix} \begin{matrix} \text{נ} \\ \text{ב} \end{matrix} \begin{matrix} \text{נ} \\ \text{ב} \end{matrix} \begin{matrix} \text{נ} \\ \text{ב} \end{matrix} \begin{matrix} \text{נ} \\ \text{ב} \end{matrix} \begin{matrix} \text{נ} \\ \text{ב} \end{matrix} \backslash$

pōndōkkan, van $\begin{matrix} \text{ב} \\ \text{נ} \end{matrix} \begin{matrix} \text{נ} \\ \text{ב} \end{matrix} \begin{matrix} \text{נ} \\ \text{ב} \end{matrix} \begin{matrix} \text{נ} \\ \text{ב} \end{matrix} \begin{matrix} \text{נ} \\ \text{ב} \end{matrix} \backslash$ *pōndok*, woning;

$\begin{matrix} \text{ב} \\ \text{נ} \end{matrix} \begin{matrix} \text{נ} \\ \text{ב} \end{matrix} \begin{matrix} \text{נ} \\ \text{ב} \end{matrix} \begin{matrix} \text{נ} \\ \text{ב} \end{matrix} \begin{matrix} \text{נ} \\ \text{ב} \end{matrix} \begin{matrix} \text{נ} \\ \text{ב} \end{matrix} \backslash$ *dērēkkan*, een kamiriboom:

$\begin{matrix} \text{ב} \\ \text{נ} \end{matrix} \begin{matrix} \text{נ} \\ \text{ב} \end{matrix} \begin{matrix} \text{נ} \\ \text{ב} \end{matrix} \begin{matrix} \text{נ} \\ \text{ב} \end{matrix} \begin{matrix} \text{נ} \\ \text{ב} \end{matrix} \backslash$ *gīlirran*, van $\begin{matrix} \text{ב} \\ \text{נ} \end{matrix} \begin{matrix} \text{נ} \\ \text{ב} \end{matrix} \begin{matrix} \text{נ} \\ \text{ב} \end{matrix} \begin{matrix} \text{נ} \\ \text{ב} \end{matrix} \backslash$ *gīlir*, aflossen.

De regel, dat de klinker der eerste lettergreep, met eene stomme letter besloten zijnde, vol wordt uitgesproken, gaat evenwel niet altoos door, alzoo in vele woorden, zoo wel deze als de klinker van de laatste lettergreep kort van klank zijn. Hoewel deze onderscheiding voor geen' bepaalden regel vatbaar is, en voornamelijk door oefening moet worden verkregen, zal het echter doelmatig zijn, hier eenige hoofdtrek-

ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ \ *dempet*, tegen aan liggen.

ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ \ *kembet*, in eene zaak betrokken worden.

4°. Ook als de eerste lettergreep niet door eene stomme letter besloten is, als :

ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ \ *bethet*, zekere vogel.

ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ \ *seleh*, nederzetten.

5°. Is de tweede letter daarentegen van eene Taling-taroeng voorzien, dan is de klank van de eerste Taling vol; b. v. :

ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ \ *lengkong*, eene bogt.

ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ \ *bengkong*, krom.

6°. Wanneer de Taling-taroeng gevolgd wordt door Taling-taroeng, en deze laatste met eene stomme letter besloten is, dan is de eerste Taling-taroeng zacht, als :

ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ \ *rokok*, een cigar.

ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ \ *dhokok*, zetten.

ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ \ *lobok*, wijd.

7°. De Taling dan wel de Taling-taroeng

schouwd; want er bestaat hoegenaaamd geen teeken, hetwelk hunne lengte of korthed bepaalt, rigtende de toonval zich overigens geheel naar den maatklank. De verkorting der vokaalklanken is derhalve eigenlijk eene meerdere zachtheid derzelve in de uitspraak, en werkt eenlijk daarop, doch geenszins op den maatklank der lettergrepen.

De Javaansche taal heeft geene tweeklanken en het letterstelsel laat ook niet toe, dezelve uit te drukken, terwijl voorts de vereeniging van twee of meer klankteekens bij denzelfden medeklinker onbestaanbaar is. Om tweeklanken, in vreemde woorden voorkomende, te schrijven, splitst men dezelve, en voegt eene der letters *ho*, *wo* of *jo* daartusschen, naar gelang van den overgang van het eerste tot het laatste gedeelte van den tweeklank.

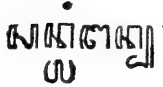
Het niet aanwezig zijn van twee- of drieklanken draagt grootelijks bij tot de eenvoudigheid en duidelijkheid in de spelling en uitspraak. Omtrent de kracht der klinkers kan geene onzekerheid bestaan, vermits dezelve aan geen tweeledig verstand onderhevig zijn, en altoos den juisten klank aantoonen, dien men wil voorstellen. Indien deze hoedanigheid geacht wordt een voornaam deel van de volledigheid eens schrifts uit te maken, dan kan het Javaansche letterstelsel onder diegene

worden gerangschikt, welke het best de in de taal aanwezige klanken uitdrukken.

VIERDE HOOFDSTUK.

Over de Spelteekens of Sandangngans.

Er zijn nog zeven teekens, gelijk de vorige \ *Sandangngan*, genaamd, waaraan de

benaming van *Spelteekens* kan worden gegeven, als dienende tot onderscheidene einden in het spellen der woorden.

Het eerste dier teekens is genaamd \

Paten, (*) beteekenende met betrekking tot deszelfs kracht, *doodend*; men noemt het ook wel

 \ *Pangkon*, die op den schoot draagt,

waarmede waarschijnlijk op de plaatsing van het teeken wordt gedoeld; wordende hetzelfde in deze gedaante achter de letter, met het onderste gedeelte beneden dezelve geschreven. De letter, waarbij dit teeken gesteld is, wordt door hetzelfde van haren vokaalklank beroofd, blijvende eenlijk de medeklinker over, welke zich met de

voor-

(*) *Paten* wordt in de beleefde taal of Kromo \ *Kisas*, genaamd, waarvan de beteekenis dezelfde is. G.

voorgaande letter vereenigt en daarmede eene lettergreep uitmaakt; b. v. ᮘᮞ᮪ᮒᮒ \ *taman*, tuin, hof; ᮘᮞ᮪ᮒᮒ \ *hilat*, tong; ᮘᮞ᮪ᮒᮒ \ *wedoes*, schaaap.

De ᮘᮞ᮪ᮒᮒ \ *Pasangngan*, voorkomende op de tafel des Alphabets, staan met het teeken ᮘᮞ᮪ᮒᮒ \ *Paten* in de naauwste betrekking, als zijnde deszelfs (*) volstreckte plaatsvervanger. Wanneer namelijk in het midden van een woord eene stomme letter voorkomt, zoude tot afsnijding van deszelfs klinker de Paten vereischt worden. Om door het plaatsen van dat teeken evenwel geene afscheiding in het woord daar te stellen, geeft men met weglating van de Paten aan de letter, welke op dien stommen medeklinker volgt, een' anderen vorm, *Pasangngan* genaamd, waardoor dezelve de kracht van Paten erlangt, namelijk het berooven van den voorgaanden klinker; wordende deze *Pasangngan* in stede van op den regel, onder de stomme letter geplaatst, als: ᮘᮞ᮪ᮒᮒ \ *hoento*, kameel, voor

---

(*) Dit kan alleen gezegd worden van de *Pasangngans* in zoo ver dezelve de *Haksoros*, onder of naast welke zij staan, van haren vokaalklank berooven; de *Pasangngans* oefenen daarenboven de kracht uit van wezenlijke *Haksoros*.

voor ແໂຊໂຊໂຊໂຊ \ ແໂຊໂຊ \ *loemboeng*, padieschuur,

voor ແໂຊໂຊໂຊໂຊ \ Alleen de Pasangngans ນ \ ຊ en ມ

blijven hunne plaats in den regel behouden,
als: ແໂຊໂຊໂຊ \ *mekso*, dwingen, ແໂຊໂຊໂຊໂຊ \

lampit, eene mat. De ມ no, ມ wo en ມ njo,
worden door verlenging van den laatsten voet

der stomme letters aan dezelve vastgehecht,
als: ແໂຊໂຊໂຊໂຊ \ *hannak*, kind; ແໂຊໂຊໂຊໂຊ \

swargo,
hemel; ແໂຊໂຊໂຊໂຊ \ *bannjak*, gans. Zulks kan

ook geschieden met ນ do ນ djo ນ bo en ນ tho;
dan men treft dit zelden aan, hangende zulks
van de willekeur des schrijvers af.

Alle overige Pasangngans kunnen niet aan de
letter gehecht worden, maar moeten ongebonden
onder dezelve geplaatst worden. In de tafel is
gezien, dat de ນ ro, ນ jo, ນ go en ນ ngo, als
Pasangngans geene andere gedaante aannemen,
hetwelk misschien onduidelijkheid zoude doen
vooronderstellen; doch dit kan niet tot verwar-
ring aanleiding geven, dewijl de plaatsing dezer
letters onder den regel genoegzaam aanwijst, dat
dezelve Pasangngans zijn.

Het gebruik der Pasangngans strekt zich zoo ver uit, dat wanneer een woord met eenen stommen medeklinker eindigt, de eerste letter van het volgende woord (indien er geene zinsnijding tusschenbeiden is) in eene Pasangngan wordt veranderd en de Paten weggelaten; b. v.

^C
 𑌕𑌃𑌆𑌇𑌈𑌉𑌊𑌋𑌌𑌍 } \ *sampoen pedjah*, voor 𑌕𑌃𑌆𑌇𑌈𑌉𑌊𑌋

^C
 𑌕𑌃𑌆 } \ *hij is dood*; 𑌕𑌃𑌆𑌇𑌈𑌉𑌊𑌋𑌌𑌍𑌎 } \ *noempak*

kapal voor 𑌕𑌃𑌆𑌇𑌈𑌉𑌊𑌋𑌌𑌍𑌎𑌏 } \ *te paard rijden*.

Deze schrijfwijze zal in het begin eenige moeilijkheid veroorzaken en beschouwd kunnen worden eene vereeniging van beide woorden daar te stellen, daar de eerste letter van een woord eene uitwerkende kracht op het voorgaande heeft; het gebruik echter en de toenemende kennis der woorden zal de moeilijkheid daarvan weldra wegnemen en de eenvoudigheid en duidelijkheid van het schrift doen ondervinden.

Het is zonder tegenspraak, dat de inrigting der Pasangngans in het schrijven dezer taal veel beknoptheid medebrenkt, en als eene verbetering van het Sanskritische letterstelsel mag worden aangemerkt, volgens hetwelk de stomme letters slechts gedeeltelijk worden ter nedergesteld en met de volgende letter inééngesmolten, waar-
 door

door dikwerf eene onverstaanbare vermenging van karakters geboren wordt.

Daar de Pasangngans hunne kracht als letter steeds blijven behouden, zoo volgt daaruit, dat zij ook van de onderscheidene schrijfteekens kunnen verzeld gaan; deze volgen altoos de Pasangngan, welke onder den regel wordt geplaatst. Al de teekens boven en op den regel, te weten $\square$ *Woeloe*, $\subset$ *Pepet*, $\square$ *Taling*, $\square$ — $\sphericalangle$ *Taling-Taroeng*, $\sphericalangle$ *Lajar*, $\cdot$ *Tjetjak*, en $\}$ *Wiginjan*, door eene Pasangngan gevoerd wordende, hebben hunne plaats boven en bezijden de letter, welks klinker door die Pasangngan is afgesneden. Vermits deze stomme letter een enkele medeklinker is, die geene bijvoeging van klanken gedooft blijkt het van zelve, dat de daarbij geplaatste teekens geene betrekking op dezelve, maar tot de onderstaande Pasangngans hebben, als: $\square$ $\square$ $\square$ \ *mandhi*, vergiftig; $\subset$ $\square$ $\square$ $\square$ \ *kandhel*, dik; $\square$ $\square$ $\square$ \ *lambe*, lip; $\square$ $\square$ $\square$ $\square$ \ *Hambon*, Amboina; $\square$ $\square$ \ *pan-djang*, lang; $\square$ $\square$ $\}$ \ *ngantih*, spinnen; $\square$ $\square$ \ *santer*, snelstroomend.

De teekens beneden den regel, als: $\sphericalangle$ *soekoe*, $\}$ *tjokro*,

tjokro en 𑄆𑄓 *Pingkal*, worden aan den laatsten voet van de Pasangngans gehecht, b. v. 𑄆𑄓 𑄆𑄓 \ ^𑄆
penthoeng, knods; 𑄆𑄓 𑄆𑄓 \ ^𑄆 *djontro*, spinne-
 wiel; 𑄆𑄓 𑄆𑄓 \ ^𑄆 *hestri*, eene vrouw. Hierbij
 moet worden opgemerkt, dat in het schrijven de ophaal der *Pingkal* zich tot de lijn, waarlangs men schrijft, verheft, en de *Tjokro* meestal zooveel wordt verlengd, dat dezelve boven den regel uitsteekt, en de bovenstaande stomme letter omvangt. Somtjids hecht men dit laatste teeken niet aan de Pasangngan, wanneer de gedaante van deze letter zulks moeilijk maakt of zij van de Soekoe verzeld is, als: 𑄆𑄓 𑄆𑄓 (𑄆𑄓 \ ^𑄆)
narendhro, Vorst; 𑄆𑄓 (𑄆𑄓) \ ^𑄆 *tanwroeh*, niet weten.

Wanneer de Pasangngans 𑄆𑄓 *ko*, 𑄆𑄓 *to* en 𑄆𑄓 *lo*, teekens voeren, welke aan derzelve laatsten voet moeten gehecht worden, nemen dezelve meestal de gedaante eener gewone letter weder aan, blijkende het genoegzaam uit hunne plaatsing onder den regel, dat het Pasangngans zijn; b. v. 𑄆𑄓 𑄆𑄓 𑄆𑄓 \ ^𑄆 *kapal koelo*, mijn paard;
 𑄆𑄓 𑄆𑄓 𑄆𑄓 \ ^𑄆 *boentoet*, staart; 𑄆𑄓 𑄆𑄓 \ ^𑄆 *santri*, priester;

ter; $\text{ᨀᨁᨗᨗᨗ} \setminus$ *gloedog*, donder. Sommigen

laten de Pasangngan deszelfs gedaante behouden, wanneer de Tjokro daarbij wordt geplaatst,

als: $\text{ᨀᨁᨗᨗ} \setminus \text{ᨀᨁᨗᨗ} \setminus$ doch keurige schrijvers beschouwen dit als niet fraai.

Aangezien de $\text{ᨀ} \setminus$ ᨀ en ᨀ op den regel worden geplaatst, voeren zij de teekens op dezelfde wijze als de gewone letters, met uitzondering alleen, dat de Taling vóór den stommen medeklinker wordt geplaatst, ten einde door tusschenvoeging van dat teeken geene afscheiding van die letter en de Pasangngan te veroorzaken; wordende zulks zelfs in acht genomen, als de Pasangngan het begin van een ander woord uit-

maakt; b. v. $\text{ᨀᨁᨗᨗ} \setminus$ *lampit*, eene maat;

$\text{ᨀᨁᨗᨗ} \setminus$ *hemprit*, zeker vogeltje; $\text{ᨀᨁᨗᨗ} \setminus$

himpen, een droom; $\text{ᨀᨁᨗᨗ} \setminus$ *hompong*,

zonder tanden; $\text{ᨀᨁᨗᨗ} \setminus$ *sampoensedho*, hij is overleden.

De zachtheid der taal gedooft geene opeenhooping van medeklinkers zonder tusschenvoeging van eenen vokaalklank. Er worden zeer weinig woorden aangetroffen, waarin meer dan

twee medeklinkers op elkander volgen, en de weinige woorden, waarin zulks plaats heeft, bepalen zich tot zoodanigen, die de 𑄓𑄓 𑄓 tot derden medeklinker hebben, als: 𑄓𑄓𑄓𑄓𑄓 𑄓𑄓𑄓 \

hangngoentjang, eene lans of eenen stok werpen; 𑄓𑄓𑄓𑄓𑄓 \ *djemblang*, een dikke buik;

𑄓𑄓𑄓𑄓𑄓 \ *djomplang*, overhelling. Om de-

ze woorden te schrijven moet men noodzakelijk van den algemeenen regel afwijken en in het midden van het woord de Paten gebruiken, dewijl anders drie letters onder elkander zouden moeten worden geplaatst, hetwelk onduidelijkheid en onregelmatigheid zoude te weeg brengen. Sommigen verkiesen echter van de Paten geen gebruik te maken, maar splitsen liever het woord door tusschenvoeging van den klinker Pepet, als:

𑄓𑄓𑄓𑄓𑄓 𑄓𑄓 \ 𑄓𑄓𑄓𑄓𑄓 \ 𑄓𑄓𑄓𑄓𑄓 𑄓𑄓 \

De eerste letter van een woord kan ook door eene Pasanggan van deszelfs klinker beroofd worden en vormt daarmede alsdan ééne lettergreep; b. v. 𑄓𑄓𑄓𑄓 \ *gloendoeng*, rollen; 𑄓𑄓𑄓 \ *nglajar*, zeilen; 𑄓𑄓𑄓 \ *klambi*, buis. Doch een

eene Pasanggan aan het einde van een woord staande kan nimmer haren klinker verliezen, omdat hierdoor twee stomme medeklinkers het woord zouden doen eindigen, welke de Javanen niet kunnen uitspreken.

De overige vijf teekens, als : Wignjan , of Sagnjan , Tjetjak , Lajar , Tjokro , en

Pingkal, waarvan nog moet worden gehandeld, zouden in het Javaansch schrift zeer wel kunnen ontbeerd worden; dezelve dienen eenlijk tot bevordering van gemak en beknoptheid in het schrijven en zijn eigenlijk de vervangers van eenige letters, die bij de voorgaande letter geplaatst zijnde, daarmede eene lettergreep uitmaken.

Wignjan , (*) eigenlijk

Sagnjan genaamd, is van deze gedaante } en wordt als vervanger van de stomme *h* achter de lettergreep geplaatst, b. v. Loerah ,

hoofd, gebieder; homah , huis; tja-

(*) De *Wignjan* geene eigene plaats in het Alphabet bekleedende, wordt met de Hoksoro ho gelijk gesteld, waarvan zij den consonant uitdrukt. G.

koemambang, drijvende. Wanneer op dit teeken in hetzelfde woord eene 𑄓 *ngo* volgt, kan hetzelfde, even als van de Wignjan is gezegd, achterwege blijven (*), en ofschoon ook ter nedergesteld zijnde, als overtollig worden beschouwd, vermits deze dubbele *ng* niet zoo hard wordt uitgesproken als de verdubbeling eigenlijk zoude medebrengen, doch blijft even zacht, als of er slechts eene *ngo* geschreven ware; b. v. 𑄓𑄓𑄓 of 𑄓𑄓𑄓 \ *mangan*, eten; 𑄓𑄓𑄓 \ of 𑄓𑄓𑄓 \ *dangan*, ledigheid.

𑄓𑄓 \ *lajar*, (†) ook genaamd 𑄓𑄓𑄓𑄓𑄓 *Hoe-loe-lajar*, is een schuinsche streep (/), die ongebonden boven de letter wordt geschreven en achter deszelfs klinker (§) eene *r* voegt, als: 𑄓𑄓 \ *warto*, berigt, tijding; 𑄓𑄓𑄓 \ *toekar*, vechten;

𑄓
𑄓𑄓 \

(*) De etymologie der woorden maakt de plaatsing der Tjetjak dikwijls noodzakelijk, zijnde de daarop volgende 𑄓 *ngo* meestal uit dezelve ontstaan. G.

(†) De Lajar en de volgende Tjokro sorteren in de Alphabetische rangschikking onder de Hoksoro 𑄓 *ro*, wier medeklinker zij uitdrukken. G.

(§) Staat de Lajar boven eene Haksoro, die haren oorspronkelijken zelfklinker blijft behouden, dan verandert dit teeken denzelyen altoos in eene zuivere *a*. G.

^{o/}
^{o/}
 𑀓𑀲𑀸 \ *mirso*, weten; 𑀓𑀲𑀸𑀲𑀸 \ *djerro*, diep:

𑀓𑀲𑀸𑀲𑀸 \ *Tjokro*, wordt door verlenging van

den laatsten voet, onder aan de letter gehecht en voegt eene stomme *r* tusschen haren medeklinker en klinker, hetzij deze laatste al dan niet door een teeken gewijzigd zij, als:

𑀓𑀲𑀸𑀲𑀸 \ *brono*, schatten; 𑀓𑀲𑀸𑀲𑀸 \ *ngroso*, ge-

^o
 voelen; 𑀓𑀲𑀸𑀲𑀸 \ *grijo*, huis. Hieruit volgt, dat

de *Pasanggan ro*, nimmer in het midden van een woord wordt gebezigd, tenzij met die letter

een volgend woord begint; b. v. 𑀓𑀲𑀸𑀲𑀸 𑀲𑀸𑀲𑀸 𑀲𑀸𑀲𑀸 \

sampoen rampoeng, het is beslist, en niet 𑀓𑀲𑀸𑀲𑀸

𑀲𑀸𑀲𑀸 𑀲𑀸𑀲𑀸 \

De *Lajar* en *Tjokro* zijn bekend onder den naam van 𑀓𑀲𑀸𑀲𑀸 \ *repo* (*), welk Sanskritisch

woord eene benaming is van de letter *r*, die door deze teekens wordt voorgesteld.

^o.

𑀓𑀲𑀸𑀲𑀸𑀲𑀸 \ *Pingkal*, wordt mede door ver-
 leng-

(*) Ook het in den druk gemist wordende teeken *Kerret* wordt mede onder de *Repo* gerekend. G.

lenging van den laatsten voet der letter aan dezelfde vastgehecht, terwijl de laatste ophaal van het teeken zich tot het boveneind der letters verheft.

In zelve voege als de Tjokro eene *r* tusschen de letter voegt, is de Pingkal de plaatsvervanger van de 𑄓𑄓 jo , (*) en moet derhalve gelijk deze letter worden uitgesproken, als in de woor-

den: $\text{𑄓𑄓𑄓𑄓} \backslash$ *moeljo* of *moelio*, heerlijk; $\text{𑄓𑄓} \backslash$

bjar of *biar*, dageraad; $\text{𑄓𑄓𑄓𑄓} \text{𑄓𑄓} \text{𑄓𑄓} \backslash$ *gebjog*,

wand, beschot. Sommigen vermeenen, dat dit de ware uitspraak niet is, en geven daaraan eenen zeer moeilijken klank, gelijkende naar dien der zamengevoegde letter *jw*; doch kundige Javanen verzekeren, dat de eerste de ware uitspraak is.

Daar de Pingkal altoos op eenen medeklinker volgt, staat hare uitspraak meestal gelijk aan de *i*, zoo als uit de gegevene voorbeelden ook duidelijk heeft kunnen blijken. Het zal daarbij verkieslijk zijn de *i*, in stede van de *j* te bezigen, omdat, wanneer deze letter op de *t* en de *d* volgt, die zamenvoeging ligt voor de $\text{𑄓} \text{tjo}$, en $\text{𑄓} \text{djo}$, konde genomen worden, als:

$\text{𑄓𑄓} \backslash$

(†) De *Pingkal* wordt voornamelijk gebruikt in woorden van Kawischen oorsprong. In het alphabet kan dezelfde onder de 𑄓𑄓 jo gerangschikt worden. G.

𑄀𑄁𑄂𑄃 *wadio*, (*wadhio*) heir, leger; 𑄀𑄁𑄂𑄃

kadio (*kadhio*), gelijk, als. De woorden *wadio* en *kadio* schrijvende, zoude men in het denkbeeld kunnen geraken, dat dezelve 𑄀𑄁𑄂𑄃 𑄀𑄁𑄂𑄃 moesten gespeld worden.

Er valt omtrent de schrijfteekens alleen nog aan te merken, dat zij niet zonder onderscheid bij elkander kunnen geplaatst worden, omdat hieruit menigwerf tegenstrijdigheden en wanklanken zouden ontstaan. Ten aanzien van de spelteekens is het een algemeene regel, dat de *Wignjan*, *Tjetjak*, *Lajar*, *Tjokro* en *Pingkal* met ieder klankteeken kunnen worden vereenigd, vermits deze eenlijk op den klinker invloed hebben, en gene de bijvoeging eener stomme letter te kennen geven; weshalve dezelve op elkander geene betrekking nog eene tegenstrijdige werking hebben.

Voorts zijn omtrent de zamenvoeging van teekens de volgende bijzonderheden in acht te nemen:

1°. De *Lajar* met de *Woeloe* tegelijk gebezigt zijnde, wordt meestal op deze wijze aan

dezelve gehecht, als: 𑄀𑄁𑄂𑄃[✓] 𑄀𑄁𑄂𑄃[✓] *gambir*, zeker struik-

gewas, 𑄀𑄁𑄂𑄃[✓] 𑄀𑄁𑄂𑄃[✓] *tirto*, water, 𑄀𑄁𑄂𑄃[✓] 𑄀𑄁𑄂𑄃[✓] *sirno*, verdwijnen.

2°. De *Tjetjak* met *Woeloe* vereenigd zijn-

de, moet bezijden laatstgemeld teeken worden geplaatst, doch niet in dezelve, vermits het alsdan eene zinsnijding, alleen in gezangen gebruikelijk, voorstelt; b. v. ^{Q.} 𑀓𑀕𑀔𑀓𑀔 \ *haking*, droog; ^{Q.} 𑀓𑀕𑀔𑀓𑀔 \ *hing*, te; ^{Q.} 𑀓𑀕𑀔𑀓𑀔 \ *hing kang*, die, welke. Met de Pepet gebezigd zijnde, stelt men de Tjetjak in dezelve, als: ^{Q.} 𑀓𑀕𑀔𑀓𑀔 \ *dateng*, komen; ^{Q.} 𑀓𑀕𑀔𑀓𑀔 \ *mandheng*, aanstaren.

3°. Ter vereeniging van de Tjokro en Soekoe wordt eerst dit laatste teeken op de gewone wijze geschreven, en vervolgens de Tjokro op de linkerzijde van de letter geplaatst, als: 𑀓𑀕𑀔𑀓𑀔 \ *proenggoe*, metaal, 𑀓𑀕𑀔𑀓𑀔 \ *satroe*, vijand.

4°. Op dezelfde wijze wordt de Pingkal, van Soekoe vergezeld gaande, eerst aan de letter gehecht, en vervolgens door verlenging van den laatsten voet der Pingkal de Soekoe daaraan gevoegd, als: 𑀓𑀕𑀔𑀓𑀔 \ *hoebjoeng*, zamenvioeijen, zich verzamelen. De Taling wordt achter den ophaal der Pingkal geschreven, als: 𑀓𑀕𑀔𑀓𑀔 \ *gebjog*, wand, beschoot.

5°. De Wignjan, Tjetjak en Lajar, stomme sluitletters voorstellende, kunnen nimmer met

met elkander door dezelfde letter gevoerd worden, doch wel met de Tjokro of Pingkal zamen staan, b. v. 𑄓𑄗𑄚 } \ *pasrah*, overgave; 𑄓𑄗𑄚 } \ *bjar*, dageraad.

Eindeelijk zal het niet overtollig zijn aante- halen, dat de letters 𑄓 *ho*, 𑄗 *ro* en 𑄓 *ngo* niet door een Paten of Pasangngan kunnen worden afgesneden, vermits dezelve als stomme letters door de teekens Wignjan, Lajar en Tje- tjak worden vervangen. Alleen maakt de 𑄓 *ngo* hiervan eene uitzondering, wanneer de letter 𑄗

zo op dezelve volgt, als: 𑄓𑄗𑄚 } \ *nglajar*, zeilen,
 𑄓𑄗𑄚 } \ *ngladhenni*, bedienen. Ook moet nog

in acht genomen worden, dat de uitspraak der letters 𑄗 *tjo*, 𑄗 *wo*, 𑄗 *do*, 𑄓 *djo*, 𑄗 *jo*, 𑄓 *njo* en 𑄓 *tho*, geene berooving van hare klinkers gedoogende, nooit door een Paten of Pasangngan tot stomme letters worden gevormd, dewijl de klanken, welke daaruit zouden ontstaan, in de taal niet aanwezig zijn en meestal niet kunnen uitgesproken worden, makende alleen de Pasangngan *lo* hierop eene uitzondering, als in het woord: 𑄓𑄗𑄚 } \ *njlawe*, bij vijftwintig.

TWEEDE DEEL.

OVER DE WOORDGRONDING.

EERSTE HOOFDSTUK.

Over de verdeling der woorden.

De Javaansche woorden kunnen het eigenaardigst verdeeld worden in *oorspronkelijke* of *stamwoorden* en *afgeleide woorden*. Deze onderscheiding omvat een aanzienlijk gedeelte der taal; de juiste kennis benevens het behoorlijk gebruik daarvan is zeer noodig tot het leeren der taal.

De oorspronkelijke of stamwoorden zijn zulke, die in hunnen oorspronkelijken staat, zonder bijvoegselen of verbuigingen, uit de taal zelve gevormd zijnde, op zich zelve eene beteekenis

te kennen geven, als: boemi \ boemi, aarde;

tangngan \ tangngan, hand; mangngan \ mangngan,

eten; gawe \ gawe, doen; habang \ habang,

rood; pethak \ pethak, wit; lan \ lan, en

benevens; lawang \ lawang, poort.

Van

Van deze worden de afgeleide woorden gevormd door het voorplaatsen of aanhechten van deeltjes, welke op zich zelve niet kunnen bestaan en zonder beteekenis zijn, maar den zin van het oorspronkelijk woord veranderen, wijzigen of uitbreiden; b. v. karaton , rijk, gebied, ook paleis, van ratoe , vorst; $\text{hangngloempoekkake}$, verzamelen, van kloempoek , vereenigd, bijéén; hamadangngi , verlichten, van padang , licht, helder; pagawéjan , een bepaald werk, beroep, van gawé , doen, werken.

De meeste stamwoorden der Javaansche taal bestaan uit twee lettergrepen, waarvan op de eerste in de uitspraak altoos de klemtoon valt, als: djáran , paard; hōmah , huis; tóekoe , koopen, nóeli , vervolgens. Woorden van drie lettergrepen, welke den klemtoon op de middelste letter hebben,

ben, als: ^Q ᮊᮧᮒᮧᮒ *tjarito*, verhaal, geschie-

denis; ^Q ᮊᮧᮒᮧᮒ *pandito*, leeraar; ᮊᮧᮒᮧᮒ *soe-*

_ᮊ *lojo*, verschil, twist; ᮊᮧᮒᮧᮒ *prakoro*, zaak,

worden weinig aangetroffen. Zulke welke vier lettergrepen hebben zijn zeldzaam, en, zoo als bereids is aangehaald, meestal zamengestelde of van Kawischen oorsprong; b. v. ᮊᮧᮒᮧᮒ

moro toewo, schoonvader; ᮊᮧᮒᮧᮒ *horo horo*, een veld, heide; ᮊᮧᮒᮧᮒ *gondho poero*,

zeker gewas, waarvan weuriekende olie gemaakt wordt. Zeer gering is mede het getal der woor-

den van ééne lettergreep, als: ^Q ᮊ *sing* en ᮊ *kang*, die, welke; ᮊᮧᮒᮧᮒ *jen*, als, indien;

ᮊ *djer*, immers, enz. Deze enkele klanken schijnen voor het gehoor der Javanen zeer onaangenaam te zijn; ten minsten trachten zij de welluidendheid van zoodanige woorden altoos te bevorderen door een' zachteren klank, welke aan de beteekenis niets afdoet, voor dezelve te

plaatsen, als: ^Q ᮊᮧᮒᮧᮒ *hēmeh*, voor ᮊᮧᮒᮧᮒ

meh, omtrent, bijna; ^Q ᮊᮧᮒᮧᮒ *hēreh* voor ᮊᮧᮒᮧᮒ

ᮊᮧᮒᮧᮒ \ *reh*, oorzaak, beweegreden; ᮊᮧᮒᮧᮒ \ *hemas*, voor ᮊᮧᮒᮧᮒ \ *mas*, goud.

Er bestaan voorts nog zamengestelde woorden, welke ontstaan:

a. Door de zamenvoeging van twee woorden van verschillende beteekenis; b. v. ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒ \ *djoeroe moedi*, stuurman; ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒ \ *djoeroe toelis*, schrijver; ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒ \ *potro menggolo*,

naam van zekere bloem. Tot dit soort van woorden behooren vele namen van plaatsen op Java,

als: ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒ \ *Soero Karto*, Soerakarta;

ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒ \ *Bojo lali*, Bojolali; alsmede eigennamen van personen, als: ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒ \ *Singgo djojo*,

ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒ \ *Soero pati*.

b. Door de verdubbeling van hetzelfde woord, als: ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ \ *hoemboel hoemboel*, zeker

soort van Javaansche wimpels; ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ \ *hoendak hoendakkan*,

eene trap; ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒ \ *hawang ngawang*, het uitspansel.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Over de zelfstandige naamwoorden.

De zelfstandige naamwoorden zijn in deze taal aan geene verandering of verbuiging ter aanduiding van geslacht, getal of naamval onderworpen.

Het geslacht, in andere talen toegekend aan voorwerpen, welke door de natuur niet onderscheiden worden, is in het Javaansch onbekend. Dit gemis kan geenszins als een gebrek, maar veeleer als een voordeel der taal worden beschouwd; dewijl het stelsel, om iedere zaak tot een geslacht te brengen, niet alleen vele moeilijkheden te weeg brengt, maar ook onnatuurlijk mag genaamd worden.

Alleen de levende wezens, die werkelijk door hunnen aard in geslacht verschillen, worden over het algemeen op eene eenvoudige wijze onderscheiden, door bijvoeging van woorden, welke het geslacht bepaaldelijk te kennen geven, als

voor het mannelijke lanng *lannang* of lanng

djaler, man, mannelijk, en voor het vrouwelijke wadhon , wedhon

dhok of hestri , vrouw, vrouwelijk;

lijk; b. v. ^ᑊᑊᑊᑊᑊᑊᑊ ^ᑊᑊᑊᑊ\ *djaran lannang*, een

hengst; ^ᑊᑊᑊᑊᑊᑊᑊ ^ᑊᑊᑊᑊ\ *mendho djaler*, een ram;

^ᑊᑊᑊᑊᑊᑊᑊ ^ᑊᑊᑊᑊᑊᑊᑊ ^ᑊᑊᑊᑊ\ *kebo wadhon*, een wijf-

jes buffel; ^ᑊᑊᑊᑊᑊᑊᑊ ^ᑊᑊᑊᑊᑊᑊᑊᑊ ^ᑊᑊᑊᑊᑊ\ *poetro hestri*, eene dochter.

Sommige voorwerpen hebben voor elk geslacht eene afzonderlijke benaming, als: ^ᑊᑊᑊᑊᑊᑊᑊ ^ᑊᑊᑊᑊ\

djago, haan, ^ᑊᑊᑊᑊᑊᑊᑊ ^ᑊᑊᑊᑊ\ *babon*, hen; ^ᑊᑊᑊᑊᑊᑊᑊ\

bantheng, een wilde stier, ^ᑊᑊᑊ\ *djawi* of ^ᑊᑊᑊᑊᑊᑊ\

djadjawi, eene wilde koe; ^ᑊᑊᑊᑊᑊ\ *bentjé*, eene

kwartel van het mannelijke geslacht, ^ᑊᑊᑊᑊᑊᑊᑊ\

gëmak, het wijfje daarvan. Het getal echter van zoodanige woorden is zeer beperkt.

Het getal (numerus) der naamwoorden is in de Javaansche taal zeer onvolledig, daar hetzelfde door geenen uiterlijken vorm, hetzij in verbuiging, uitgang of anderzins gekenmerkt wordt. Hoewel in het algemeen mag worden aangenomen, dat een woord in deszelfs oorspronkelijken staat eene enkelvoudigheid te kennen geeft en tevens uit de samenstelling der taal genoegzaam blijkt,

so , b. v. ^{o o} 𑌒𑌕𑌔𑌕 𑌕𑌔𑌕 𑌕𑌔𑌕 \ *homah sidji*, één huis;

𑌕𑌔𑌕 𑌕𑌔𑌕 𑌕𑌔𑌕 \ *lawe satoekel*, ééne streng ga-

ren ; ^{o o} 𑌕𑌔𑌕 𑌕𑌔𑌕 𑌕𑌔𑌕 \ *djamboe sawidji*, ééne djam-

boe (zekere vrucht).

Het onbepaalde meervoud wordt somtijds te kennen gegeven door herhaling van het woord ;

b. v. 𑌕𑌔𑌕 𑌕𑌔𑌕 𑌕𑌔𑌕 \ *ratoe ratoe*, vorsten ; 𑌕𑌔𑌕 𑌕𑌔𑌕

𑌕𑌔𑌕 \ *toewan toewan*, heeren ; ^{o o} 𑌕𑌔𑌕 𑌕𑌔𑌕 𑌕𑌔𑌕 \ *man-*
^{o o} *tri mantri*, mantries (hoofden) ;

𑌕𑌔𑌕 𑌕𑌔𑌕 𑌕𑌔𑌕 \

lajang lajang, brieven ; 𑌕𑌔𑌕 𑌕𑌔𑌕 𑌕𑌔𑌕 \ *seksi*

seksi, getuigen. Deze wijze van het meervoud uit te drukken is echter niet algemeen in gebruik en moet geenszins verward worden met de verdubbeling van zelfstandige naamwoorden, waarvan later zal worden gehandeld.

Meer gebruikelijk is het bijvoegen van hulpwoorden, welke de meervoudigheid aanduiden,

vooral door het woord ^o 𑌕𑌔𑌕 *sami*, Kr. of 𑌕𑌔𑌕 *podo* Ng. beteekenende *zamen*, *allen*, voor het

werkwoord, hetwelk door het naamwoord wordt beheerscht, te plaatsen ; b. v. 𑌕𑌔𑌕 𑌕𑌔𑌕 𑌕𑌔𑌕 𑌕𑌔𑌕 𑌕𑌔𑌕

𑌕𑌔𑌕

hetwelk later meermalen zal voorkomen, vervangt dikwijls de plaats van ons bepalend lidwoord (*) *de* of *het*, en zoude met dien naam kunnen bestempeld worden, zoo hetzelve een op zich zelve staand woord was. Doch men zal bespeuren, dat dit aanhangsel ook als bezittelijk voornaamwoord wordt gebezigd, zijnde dit eigenlijk het rededeel, waartoe hetzelve het meesté betrekking heeft.

Daarentegen heeft de taal het voorzetsel 𑀓𑀝𑀲𑀓

^o*poen* Kr. en 𑀓𑀝𑀲𑀓 ^o*si* Ng. hetwelk op zich zelve niets beteekent, doch voor een eigennaam of titel geplaatst wordende, de kracht van een bepalend

lidwoord (†) heeft, als: 𑀓 (𑀓𑀝𑀲𑀓) *Si Troenno*,

𑀓 𑀓𑀝𑀲𑀓 ^o ^o ^o *Si Djojo*, 𑀓𑀝𑀲𑀓 𑀓𑀝𑀲𑀓 ^o *Si Hadhi Pati*,

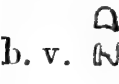

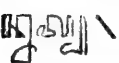
de

(*) De aanhangsels (suffixa) 𑀓𑀝𑀲𑀓𑀓 Kr. en 𑀓𑀝𑀲𑀓 Ng. kunnen nooit als iets anders dan eigenlijke bezittelijke voornaamwoorden beschouwd worden; voor het bepalende lidwoord zouden eer de betrekkelijke voornaamwoorden ^o. . ^o. ^o. 𑀓𑀝𑀲𑀓𑀓 *hingkang*, 𑀓𑀝𑀲𑀓 *kang* of 𑀓𑀝𑀲𑀓 *sing*, kunnen gehouden worden. G.

(†) Vermits het geheel oneigenaardig is voor eigene namen en titels een bepalend lidwoord te vooronderstellen, zullen de voorzetsels 𑀓𑀝𑀲𑀓 Kr. en 𑀓𑀝𑀲𑀓 Ng. welke tot nadere aanwijzing van den persoon dienen, als eigenlijke voornamen moeten worden aangemerkt. G.

de Rijksbestierder; ^{C.} *Poen Dhemang*, De-

mang. Ook plaatst men dit voorzetsel voor woorden, die juist geene eigenenamen zijn, doch figuurlijk daarvan de plaats bekleeden;

b. v. ^Q *Si Hadi*, jongere broeder; ^Q
 Si Djennat, de zalige, de overledene.

Het moet niet onopgemerkt blijven, dat dit voorzetsel alleen in den gemeenzamen stijl gebruikt wordt, en men het derhalve niet voor den naam van een' verhevenen of geëerden persoon stelt, tenzij zulks in een' bespottenden of minachtenden zin geschiedt. Hetzelve wordt alleen gebezigd, wanneer men van iemand spreekt, of ook in den tweeden persoon, zoo dezelve in den vorm van eenen afwezigen of den derden persoon wordt toegesproken.

De naamvallen worden door geene veranderingen, welke het zelfstandige naamwoord aan het einde ondergaat, aangetoond, maar enkel uit de zinschikking verstaan, of door bijvoeging van voortzetsels, en somtijds van een onafscheidbaar aanhechtsel, te kennen gegeven. Ofschoon de taal derhalve geene naamvallen heeft, in den zin als deze benaming door ons verstaan wordt, is het evenwel zeker, dat de naamwoorden in de woordvoeging in dezelfde betrekkingen komen,

ken zin ontvangt het naamwoord , dat het onderwerp van den eigendom of der bezitting (*) uitmaakt, het meergenoemde aanhangsel 𑄎𑄓𑄗𑄓𑄓𑄔𑄒𑄓𑄔𑄒 \

Kr. en 𑄎𑄓𑄗𑄓 \ Ng. , dat hier de plaats van een bezittelijk voornaamwoord vervult , als: 𑄎𑄎𑄓𑄓𑄔

𑄎𑄎𑄓𑄓𑄔𑄒𑄓𑄔𑄒𑄓𑄔𑄒 \ gadahhipoen toewan, de bezitting van den heer ;

𑄎𑄎𑄓𑄓𑄔𑄒𑄓𑄔𑄒𑄓𑄔𑄒𑄓𑄔𑄒𑄓𑄔𑄒 \ bawahhipoen pangeran ,

het gebied van den prins ;

𑄎𑄎𑄓𑄓𑄔𑄒𑄓𑄔𑄒𑄓𑄔𑄒𑄓𑄔𑄒𑄓𑄔𑄒 (𑄎𑄎𑄓𑄓𑄔𑄒𑄓𑄔𑄒 \ tangganné Si Troenno, de hand van Troenno ;

𑄎𑄎𑄓𑄓𑄔𑄒𑄓𑄔𑄒𑄓𑄔𑄒𑄓𑄔𑄒𑄓𑄔𑄒𑄓𑄔𑄒𑄓𑄔𑄒𑄓𑄔𑄒 \ godonggné wit hikoe ,

de bladeren van dien boom.

Wanneer eene werking of aanwijzing van tijd en plaats het onderwerp der rede uitmaakt, is dezelfde bijvoeging gebruikelijk, dan wel die van

het aanhangsel 𑄎𑄎𑄓𑄓𑄔𑄒𑄓𑄔𑄒𑄓𑄔𑄒 \ hing, hetwelk op dezelfde wijze aan het woord wordt gehecht ; b. v.

𑄎𑄎𑄓𑄓𑄔𑄒𑄓𑄔𑄒𑄓𑄔𑄒𑄓𑄔𑄒𑄓𑄔𑄒𑄓𑄔𑄒𑄓𑄔𑄒𑄓𑄔𑄒𑄓𑄔𑄒 \ dawoehhé pangéran,

het

(*) Het is derhalve het naamwoord in den eersten naamval, dat aan het einde door bijvoeging van een aanhangsel (suffixum) eene verandering ondergaat en daardoor de betrekking aanwijst in welke hetzelfde tot het volgende naamwoord staat.

het bevel van den Prins; ^{ᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤ}

kandanné wong koenno, het verhaal der ouden;

^{ᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤ}

^{ᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤ} *papakemming nègoro*, de jaar-

boeken des lands; ^{/ ᐤ.} ^{ᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤ} *karsanning ra-*

toe, de wil van den Vorst; ^{ᐤ.ᐤ} ^{ᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤ}

tjahjanning srengngéngé, de glans der zon; ^{ᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤ}

^{ᐤ.} ^{ᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤ} *sakoeloning nagoro*, ten wes-

ten der stad.

Dikwijls worden deze aanhangsels weggelaten en het woord, dat in den tweeden naamval staat, zonder eenige bijvoeging, dadelijk achter het voorwerp der handeling geplaatst; hetwelk almede geschiedt, wanneer eene maat of een geheel, waarvan deelen zijn genomen, in de rede ligt opgesloten; als: ^{ᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤ} *regol ka-*

raton, de poort van het paleis; ^{ᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤ}

^{ᐤ.} *hajahan dhalem*, de dienst van den vorst; ^{ᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤ}

^{ᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤᐤ} *berras sabagor*, een zak rijst;

ᠯᠠᠵᠠᠨ ᠶ᠋ᠢᠨ ᠵᠢᠨ ᠶ᠋ᠢᠨ ᠵᠢᠨ ᠶ᠋ᠢᠨ ᠵᠢᠨ ᠶ᠋ᠢᠨ *lakon rong djam*, twee uren

gaans.

In den derden naamval plaatst men voor het zelfstandige naamwoord een voorzetsels, hetwelk de strekking der handeling aanduidt, als:

ᠳᠠᠲᠢᠩᠭᠡᠨ ᠳᠠᠲᠢᠩᠭᠡᠨ ᠳᠠᠲᠢᠩᠭᠡᠨ *dateng*, ᠬᠢᠩᠭᠡᠨ ᠬᠢᠩᠭᠡᠨ ᠬᠢᠩᠭᠡᠨ *hing*, ᠮᠠᠷᠠᠩᠭᠡᠨ ᠮᠠᠷᠠᠩᠭᠡᠨ ᠮᠠᠷᠠᠩᠭᠡᠨ *marang*,
ᠮᠠᠷᠢᠩᠭᠡᠨ ᠮᠠᠷᠢᠩᠭᠡᠨ ᠮᠠᠷᠢᠩᠭᠡᠨ *maring*, ᠮᠡᠨᠵᠠᠩᠭᠡᠨ ᠮᠡᠨᠵᠠᠩᠭᠡᠨ ᠮᠡᠨᠵᠠᠩᠭᠡᠨ *mennjang*, ᠲᠡᠮᠡᠬᠡᠬᠡᠭᠡᠨ ᠲᠡᠮᠡᠬᠡᠬᠡᠭᠡᠨ ᠲᠡᠮᠡᠬᠡᠬᠡᠭᠡᠨ

toemekko, welke allen de beteekenis hebben van

voor, aan, naar; b. v. ᠬᠠᠨᠭᠠᠲᠡᠷᠷᠠᠬᠢᠨ ᠪᠡᠬᠲᠢᠨ ᠬᠢᠩᠭᠡᠨ ᠷᠠᠲᠠᠭᠡᠨᠨᠢᠨ ᠪᠡᠬᠲᠢᠨ ᠬᠢᠩᠭᠡᠨ ᠷᠠᠲᠠᠭᠡᠨᠨᠢᠨ

ᠬᠠᠨᠭᠠᠲᠡᠷᠷᠠᠬᠢᠨ *hangngatoerraken bekti hing ratoenné*,

hulde bewijzen aan den Vorst.

Deze naamval wordt ook nog aangetoond door het werkwoord, hetwelk de handeling bevat, en, met aanhechting van het onscheidbare aan-

hechtsel, ᠬᠠᠨᠭᠠᠲᠡᠷᠷᠠᠬᠢᠨ ᠪᠡᠬᠲᠢᠨ ᠬᠢᠩᠭᠡᠨ ᠷᠠᠲᠠᠭᠡᠨᠨᠢᠨ *Kr. ᠬᠠᠨᠭᠠᠲᠡᠷᠷᠠᠬᠢᠨ ᠪᠡᠬᠲᠢᠨ ᠬᠢᠩᠭᠡᠨ ᠷᠠᠲᠠᠭᠡᠨᠨᠢᠨ* Ng., in den

bedrijvenden vorm wordt gebruikt, als: ᠬᠠᠨᠭᠠᠲᠡᠷᠷᠠᠬᠢᠨ ᠪᠡᠬᠲᠢᠨ ᠬᠢᠩᠭᠡᠨ ᠷᠠᠲᠠᠭᠡᠨᠨᠢᠨ

ᠬᠠᠨᠭᠠᠲᠡᠷᠷᠠᠬᠢᠨ ᠪᠡᠬᠲᠢᠨ ᠬᠢᠩᠭᠡᠨ ᠷᠠᠲᠠᠭᠡᠨᠨᠢᠨ *hadikoe dhak*

toekokhake djaran, ik koop een paard voor mijnen broeder.

De vierde naamval wordt dikwijls zonder bijvoeging van voorzetsels aangeduid, als:

ᠬᠠᠨᠭᠠᠲᠡᠷᠷᠠᠬᠢᠨ

ᱛᱟᱹᱨᱩᱠᱟᱨᱩᱭᱤᱨᱤᱯᱟᱨᱥᱤᱰᱤᱨᱥᱮᱫᱮᱭᱟᱜ ᱛᱟᱹᱨᱩᱠᱟᱨᱩᱭᱤᱨᱤᱯᱟᱨᱥᱤᱰᱤᱨᱥᱮᱫᱮᱭᱟᱜ \ matenni wong, eenen mensch dooden;

ᱛᱟᱹᱨᱩᱠᱟᱨᱩᱭᱤᱨᱤᱯᱟᱨᱥᱤᱰᱤᱨᱥᱮᱫᱮᱭᱟᱜ ᱛᱟᱹᱨᱩᱠᱟᱨᱩᱭᱤᱨᱤᱯᱟᱨᱥᱤᱰᱤᱨᱥᱮᱫᱮᱭᱟᱜ \ njoemedh dhijan, een licht aanste-

ken; ᱛᱟᱹᱨᱩᱠᱟᱨᱩᱭᱤᱨᱤᱯᱟᱨᱥᱤᱰᱤᱨᱥᱮᱫᱮᱭᱟᱜ ᱛᱟᱹᱨᱩᱠᱟᱨᱩᱭᱤᱨᱤᱯᱟᱨᱥᱤᱰᱤᱨᱥᱮᱫᱮᱭᱟᱜ \ nglapakki djaran, een

paard zadelen. Soms wordt echter het voor-

zetsel ᱛᱟᱹᱨᱩᱠᱟᱨᱩᱭᱤᱨᱤᱯᱟᱨᱥᱤᱰᱤᱨᱥᱮᱫᱮᱭᱟᱜ hing voor het zelfstandige naamwoord

geplaatst; als: ᱛᱟᱹᱨᱩᱠᱟᱨᱩᱭᱤᱨᱤᱯᱟᱨᱥᱤᱰᱤᱨᱥᱮᱫᱮᱭᱟᱜ ᱛᱟᱹᱨᱩᱠᱟᱨᱩᱭᱤᱨᱤᱯᱟᱨᱥᱤᱰᱤᱨᱥᱮᱫᱮᱭᱟᱜ ᱛᱟᱹᱨᱩᱠᱟᱨᱩᱭᱤᱨᱤᱯᱟᱨᱥᱤᱰᱤᱨᱥᱮᱫᱮᱭᱟᱜ

koelo ningngalli hing sampejan, ik zie u.

Een punt van veel grooteren omvang dan het voorgaande is de wijze, waarop men zelfstandige naamwoorden van andere redevindelen vormt. Deze afleidingen zijn van veel belang, omdat zij de taal van eene menigte woorden voorzien, en aan de onderscheidene beteekenissen van dezelve velerhande wijzigingen, hetzij van meerdere uitgestrektheid, dan wel eene beperking of andere doelmatige strekkingen geven. Dezelve dragen tevens veel bij tot de duidelijkheid en juistheid der uitdrukkingen, als ook tot de fraaiheid van den stijl.

De afgeleide zelfstandige naamwoorden worden van oorspronkelijke, van bijvoegelijke naamwoorden, van werkwoorden en soms van kleinere redevindelen gevormd, door bijvoeging

namelijk van zekere onafscheidbare voorzetsels of aanhangsels, die op zichzelf geene beteekenis hebben. De meeste afleidingen worden echter van werkwoorden en bijvoegelijke naamwoorden gevormd, terwijl die van oorspronkelijke zelfstandige naamwoorden en van andere rededeelen minder in getal zijn.

De afleiding geschiedt op de volgende wijze:

1°. Door achtervoeging van ဟံ့ \ *han*, in-

dien het grondwoord op eene stomme letter uitgaat, en န *n*, wanneer hetzelfde met eenen klinker eindigt, als:

ker eindigt, als:

a. Van oorspronkelijke zelfstandige naamwoorden, als: ပံ့ဟံ့န \ *pangngannan*, lekker-

nij, versnapering, van ပံ့ဟံ့ \ *pangngan*, spijs,

voedsel; လဲမာဟံ့ \ *lèmahhan*, grond, gebied,

land, van လဲမာ \ *lèmah*, grond, aarde; ကော့က န

န \ *kothakkan*, een kistje, doosje, of iets

dat daarvan de gedaante heeft, van ကော့က န \ *kothak*

kothak, kist; လက်ကော့က \ *lakon*, gang, bedrijf,
van

van လက်\ *lakoe*, gang, wandel, handeling, gedrag; ကန်\ *kalen*, beek, waterleiding,

geut, van ကန်\ *kali*, rivier; မြေကန်\ *sègaran*, een meer, van မြေကန်\ *sègoro*, de zee.

b. Van bijvoegelijke naamwoorden, als: လက်လက်\ *handappen*, varken (of het lage,

verachte dier), van လက်\ *handap*, laag,

nederig; ကိုင်း\ *koeninggan*, geel koper

(het geele voorwerp), van ကိုင်း\ *koening*,

geel; ပဲထက်\ *pèthakkan*, zilver, van ပဲထက်\ *petak*,

wit; လှေ\ *lègen*, palmwijn, van လှေ\ *lègi*, zoet.

c. Van werkwoorden, als: ဘွဲ့\ *bojongngan*, buit in den oorlog (inzonderheid van weggevoerde vrouwen), van ဘွဲ့\ *bojong*,

wegvoeren; ကန်\ *tinggallan*,

nalatenschap, van ကန်\ *tinggal*, verlaten,

nalaten; 𑌒𑌌𑌔𑌌𑌔𑌌 \ *sampirran*, een gespannen
 touw, stok of rak, om kleederen over te han-
 gen, van 𑌒𑌌𑌔 \ *sampir*, overhangen, iets
 over een touw hangen; 𑌒𑌌𑌔𑌌𑌔𑌌 \ *loeng-*
goehhan; zitplaats, van 𑌒𑌌𑌔𑌌𑌔𑌌 \ *loenggoeh*, zit-
 ten; 𑌒𑌌𑌔𑌌𑌔𑌌 \ *hoetoessan*, zendeling, van
 𑌒𑌌𑌔𑌌 \ *hoetoes*, zenden, uitzenden.

2°. Door aanhechting van bovengemeld aan-
 hangsel 𑌒𑌌𑌔𑌌 \ *han* of 𑌒𑌌𑌔 \ *n* en het voor-
 plaatsen van 𑌒𑌌𑌔 \ *ka*.

a. Van oorsponkelijke zelfstandige naamwoor-
 den, als: 𑌒𑌌𑌔𑌌𑌔𑌌𑌔𑌌 \ *karaton*, paleis, vor-
 stelijk verblijf, van 𑌒𑌌𑌔𑌌 \ *ratioe*, vorst; 𑌒𑌌𑌔𑌌
 𑌒𑌌𑌔𑌌 \ *kapoetran*, de woning van eenen zoon
 van den Vorst of Prins, van 𑌒𑌌𑌔𑌌 \ *poetro* zoon;
 𑌒𑌌𑌔𑌌𑌔𑌌𑌔𑌌 \ *kamassan*, goudsmit of de werk-
 plaats van eenen goudsmit, van 𑌒𑌌𑌔𑌌 \ *mas*,
 goud;

goud; $\text{കപതൻ} \setminus$ *kapaten*, de dood, de staat

of het verblijf na dit leven, van $\text{പതി} \setminus$ *pati*, de dood, het sterven.

b. Van bijvoegelijke naamwoorden, als: $\text{കാഹന്ദപ്പൻ} \setminus$ *kahandappen*, nederigheid, onderda-

nigheid, van $\text{ഹന്ദപ്പൻ} \setminus$ *handap*, laag, nederig;

$\text{കാലോപ്പതൻ} \setminus$ *kaloepoettan*, schuld, misdrijf,

van $\text{ലോപ്പതൻ} \setminus$ *loepoet*, verkeerd, schuldig; $\text{കാവന്നൻ} \setminus$ *kawannen*, dapperheid, van $\text{വന്നൻ} \setminus$

wanni, dapper.

De woorden $\text{കാഞ്ചാതാഹ്നൻ} \setminus$ *kanjatahhan*, waarheid, zekerheid, en $\text{കാലാകോഹ്നൻ} \setminus$ *kala-*

koehhan, gedrag, handelwijze, zijn denkelijk van de Maleische taal overgenomen, dewijl de afleiding van de Javaansche grondwoorden $\text{നോതൻ} \setminus$ *njoto*, waar, zeker, en $\text{ലാകോ} \setminus$ *lakoe*, gang, handeling, zouden moeten luiden: $\text{കാഞ്ചാതൻ} \setminus$ *kanjatan* en $\text{കാലാകോൻ} \setminus$ *kalakon*.

c. Van werkwoorden, als: $\text{കാധാ} \setminus$

kadha-

kadhadhossan, wording, uitkomst, uitwerksel,
 van 𑌕𑌃𑌆𑌃𑌆𑌆𑌆 \ *dhadhos*, worden; 𑌕𑌃𑌆𑌆𑌆𑌆
 𑌕𑌃𑌆𑌆𑌆 \ *kaloenggoehhan*, eene post, een ambt,
 van 𑌕𑌃𑌆𑌆𑌆 \ *loenggoeh*, zitten.

3°. Door het voorzetten van 𑌕𑌃 *pa*:

a. Van oorspronkelijke zelfstandige naam-
 woorden, als: 𑌕𑌃𑌆𑌆𑌆 ^{/ 𑌆} *pawarti*, tijding, van
 𑌕𑌃𑌆𑌆𑌆 \ ^{/ 𑌆} *warti*, nieuws; 𑌕𑌃𑌆𑌆𑌆𑌆 \ ^𑌆 *padhamel*,
 een bedrijf, van 𑌕𑌃𑌆𑌆𑌆 \ ^𑌆 *dhamel*, werk, daad.

b. Van bijvoegelijke naamwoorden, als: 𑌕𑌃𑌆𑌆𑌆𑌆
 𑌕𑌃𑌆𑌆𑌆𑌆 \ ^𑌆 *pakewoeh* en 𑌕𑌃𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆 \ ^𑌆 *pakewedh*,
 moeilijkheid, bezwaar, van 𑌕𑌃𑌆𑌆𑌆𑌆 \ *kewoeh*
 en 𑌕𑌃𑌆𑌆𑌆𑌆 \ ^𑌆 *kewedh*, moeilijk, bezwaarlijk.

c. Van werkwoorden, als: 𑌕𑌃𑌆𑌆𑌆𑌆 ^{𑌆 𑌆} *pami-*
lih, eene keuze, van 𑌕𑌃𑌆𑌆𑌆𑌆 ^{𑌆 𑌆} *milih*, uitkiezen;
 𑌕𑌃𑌆𑌆𑌆𑌆 \ *pasoembang*, een geschenk of gift bij een
 feest, van 𑌕𑌃𑌆𑌆𑌆𑌆 \ *soembang*, geven, bijdragen;

𑌒𑌆𑌆𑌆𑌆 𑌆 𑌆𑌆𑌆 \ *pakon*, een last, bevel, van 𑌆𑌆𑌆𑌆 𑌆 𑌆𑌆𑌆 \

kōn, gelasten, laten doen.

4°. Door bijvoeging van het aanhechtsel 𑌆𑌆𑌆𑌆 \ *han* of 𑌆𑌆𑌆 \ *n*, en het voorzetsel 𑌆 \ *pa*:

a. Van oorspronkelijke zelfstandige naamwoorden, als: 𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆 \ *pabejan*, tolpoort,

heffingsplaats, van 𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆 \ *bejo*, tol; 𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆 \

patjinnan, de buurt of wijk der Chinezen, van

𑌆𑌆𑌆𑌆 \ *tjinno*, een Chinees; 𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆 \ *pa-*

gadjahhan, de stal van eenen olifant, van 𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆 \

gadjah, een olifant; 𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆 \ *padhesan*, ver-

zameling van dorpen, eene uitgestrektheid land,

waarin vele dorpen liggen, van 𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆 \ *dheso*,

een dorp: 𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆 \ *pagoenoengngan*, ge-

bergte, bergachtig land, van 𑌆𑌆𑌆𑌆 \ *goenoeng*,

berg; 𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆 \ *padjaten*, jatibosch, van

𑌆𑌆𑌆𑌆 \ *djati*, jatiboom.

b. Van bijvoegelijke naamwoorden, als: 𑌆𑌆𑌆𑌆

𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆 \ *patelessan*, een kleed waarin men

zich

zich baadt, van തിട്ടി \ *tētes*, nat; പാസാ
 പാശ്ചാ \ *pahasattan*, een kleed waarmede men zich
 na het baden afdroogt, van പാസാ \ *hasat*,
 droog.

c. Van werkwoorden, als: പാഗായ \ *pagawejan*, werk, bezigheid, van ഗായ \ *gawe*,
 doen, werken; പാടാര \ *patoeron*, slaap-
 plaats, van ധാര \ *toeroe*, slapen; പാശ്ചായ \ *pasoesjodhdhan*,
 bidplaats, van ശ്ചായ \ *soesjodhdh*,
 soesjodhdh, bidden; പാതന്ദോര \ *patandhoerran*,
 de grond, welke geschikt is om beplant te wor-
 den, van തന്ദോര \ *tandhoer*, planten; പാതല
 തല \ *patilassan*, overblijfsel, van തല \ *tilas*,
 tilas, nalaten, achterlaten.

5°. Door het voorzetten van പ \ *pan*,
 പ \ *pam* of പ \ *pang*, welke alle dezelfde
 kracht

kracht hebben en zich rigten naar den klank der eerste letter van het grondwoord:

a. Van oorspronkelijke zelfstandige naamwoorden, als: ᮊᮥᮔᮧᮒᮧᮔ᮪ᮒ *pandhongo*, wensch,

van ᮊᮥᮔᮧᮒᮧᮔ᮪ᮒ *dhongo*, gebed; ᮊᮥᮔᮧᮒᮧᮔ᮪ᮒ *pam-*

bedil, de afstand van een gewerschot, van

ᮊᮥᮔᮧᮒᮧᮔ᮪ᮒ *bedil*, een geweer; ᮊᮥᮔᮧᮒᮧᮔ᮪ᮒ *pang-*

galih, overlegging, gedachte, van ᮊᮥᮔᮧᮒᮧᮔ᮪ᮒ *galih*, het hart.

b. Van bijvoegelijke naamwoorden, als: ᮊᮥᮔᮧᮒᮧᮔ᮪ᮒ

ᮊᮥᮔᮧᮒᮧᮔ᮪ᮒ *pamboeri*, de mindere in rang, van

ᮊᮥᮔᮧᮒᮧᮔ᮪ᮒ *boeri*, achter; ᮊᮥᮔᮧᮒᮧᮔ᮪ᮒ *pangngadjeng*,

de voornaamste, van ᮊᮥᮔᮧᮒᮧᮔ᮪ᮒ *ngadjeng*, voorste.

c. Van werkwoorden, als: ᮊᮥᮔᮧᮒᮧᮔ᮪ᮒ *pandjarwo*,

uitlegging, verklaring, van ᮊᮥᮔᮧᮒᮧᮔ᮪ᮒ *djarwo*,

verklaren; ᮊᮥᮔᮧᮒᮧᮔ᮪ᮒ *pannjahoer*, betaling, vol-

doeding, van ᮊᮥᮔᮧᮒᮧᮔ᮪ᮒ *njahoer*, betalen; ᮊᮥᮔᮧᮒᮧᮔ᮪ᮒ

ᮊᮥᮔᮧᮒᮧᮔ᮪ᮒ *pangnganggé*, kleeding, van ᮊᮥᮔᮧᮒᮧᮔ᮪ᮒ

nganggé, zich kleeden; ᮊᮥᮔᮧᮒᮧᮔ᮪ᮒ *pangawé*,

daad,

daad, handeling, gewrocht, van $\text{ᨗᨑᨗᨑᨗ} \setminus \text{gawé}$,
doen, verrigten.

6°. Door voorplaatsing van $\text{ᨗ} \setminus \text{pi}$.

a. Van oorspronkelijke zelfstandige naam-
woorden, als: $\text{ᨗᨑᨗᨑᨗ} \setminus \text{pikadjeng}$, begeerte,
verlangen, van $\text{ᨑᨗᨑᨗ} \setminus \text{kadjeng}$, de wil; $\text{ᨗᨑᨗᨑᨗᨑᨗ} \setminus$
pitoenno, van $\text{ᨑᨗᨑᨗᨑᨗ} \setminus \text{toenno}$, schade, verlies.

b. Van bijvoegelijke naamwoorden, als :
 $\text{ᨗᨑᨗᨑᨗᨑᨗᨑᨗ} \setminus \text{pikoekoeh}$, , stevigheid, hechtheid,
standvastigheid, van $\text{ᨑᨗᨑᨗᨑᨗᨑᨗ} \setminus \text{koekoeh}$, stevig, sterk,
standvastig; $\text{ᨗᨑᨗᨑᨗᨑᨗᨑᨗᨑᨗ} \setminus \text{pihangkoeh}$, trotschheid,
van $\text{ᨑᨗᨑᨗᨑᨗᨑᨗ} \setminus \text{hangkoeh}$, trotsch.

c. Van werkwoorden, als: $\text{ᨗᨑᨗᨑᨗᨑᨗᨑᨗᨑᨗ} \setminus \text{pitě-}$
dhah, aanwijzing, van $\text{ᨑᨗᨑᨗᨑᨗᨑᨗᨑᨗ} \setminus \text{tědhah}$, aanwijzen;
 $\text{ᨗᨑᨗᨑᨗᨑᨗᨑᨗᨑᨗᨑᨗ} \setminus \text{pitoetoer}$, onderrigt, van $\text{ᨑᨗᨑᨗᨑᨗᨑᨗᨑᨗ} \setminus \text{toe-}$
toer, zeggen; $\text{ᨗᨑᨗᨑᨗᨑᨗᨑᨗᨑᨗᨑᨗᨑᨗ} \setminus \text{pitoeloeng}$, hulp, bij-
stand, van $\text{ᨑᨗᨑᨗᨑᨗᨑᨗᨑᨗᨑᨗᨑᨗᨑᨗ} \setminus \text{toeloeng}$, helpen; $\text{ᨗᨑᨗᨑᨗᨑᨗᨑᨗᨑᨗᨑᨗᨑᨗᨑᨗ} \setminus \text{pi-}$

soengsoeng, geschenk, van soengsoeng ,
geven, schenken.

7°. Sommige naamwoorden ontstaan door het
voorplaatsen van pra , (*) of per , als:

pratondo , bewijs, van prato

tondo, teeken, merk; pratelo , opga-

ve, van tetelo of tetelo , duide-

lijk, klaar; perhipejan , de be-

trekking tusschen twee zwagers, welker vrouwen

zusters zijn, van hipé , zwager; prabedho

prabedho, verschil, onderscheid, van bedho
bedho, anders, verschillende.

Deze

(*) Het voorzetsel pra dient eigenlijk beschouwd
te worden als eene afleiding van het woord poro ,
allen, gezamenlijk; b. v. in prapattan , een

kruisweg, hetwelk duidelijk blijkt te zijn zamengesteld uit
 papat , of pat , vier en poro ,

dus: vier wegen die zamenloopen; zoo ook pradjangdjejan

pradjangdjejan, verbindtenis, gezamenlijke overeenkomst,
van djangji , eene belofte.

Deze beschrijving van de wijze om afgeleide zelfstandige naamwoorden te vormen heeft zich tot hiertoe alleen tot de regelmatige afleidingen bepaald. De aanhangsels, welke daartoe gebezigd worden, zijn echter aan veranderingen onderworpen, naar mate de welluidendheid zulks vordert met betrekking tot den klank der naaste letter, waarbij die aanhechtsels geplaatst worden. Om dit zoo duidelijk als mogelijk te maken zal ieder van deze onafscheidbare deeltjes afzonderlijk worden nagegaan en de afwijkingen, die zij, hetzij uit noodzakelijkheid of wegens de welluidendheid, dan wel uit eenvoudig taalgebruik, ondergaan, zoo naauwkeurig mogelijk worden aangewezen, en daarbij te gelijker tijd worden aangehaald, welke wijziging zij aan het afgeleide woord geven en welke kracht zij in het algemeen uitoefenen. Evenwel zal dikwijls eene afwijking van den oorspronkelijken zin dier afleidingen worden aangetroffen, welke, door het gebruik gewettigd, met geene mogelijkheid onder bepaalde regelen te brengen zijn.

ᠠᠨᠬᠠᠨ \ *han* plaatst men achter het woord en wordt daarmede vereenigd. Wanneer het woord op een' stommen medeklinker of daarvoor in de plaats komend spelteeken, als: *Wignjan*, *Lajar* en *Tjetjak*, uitgaat, wordt die stomme letter verdubbeld en de ᠠᠨ *ho* van het aanhechtsel weggelaten;

gelaten; b. v. $\text{wan}^{\cdot}\text{soellan}$ \ *wangsoellan*, ant-
 woord, van $\text{wan}^{\cdot}\text{soel}$ \ *wangsoel*, terugkeeren,
 gadahan \ *gadahan*, eigendom, van gadah \
gadah, bezitten; samboengngan \ *samboengngan*, aan-
 lassching, van samboeng \ *samboeng*, aanlasschen,
 aanvoegen; hatoerran \ *hatoerran*, aanbod, van
 hatoer \ *hatoer*, aanbieden.

In woorden, welke op Wignjang (ʒ) uitgaan,
 wordt dit teeken, omdat het overtollig zoude zijn,
 wel eens achterwege gelaten, als: gadahan \
gadahan voor gadahan \ *gadahan*, bezitting,
 eigendom; djarahan \ *djarahan* voor djarahan \
 djarahhan \ *djarahhan*, plundering, roof.

In woorden, welke op de teekens *Soekoe* en
Wignjan uitgaan, wordt en het laatste teeken
 en de ho van het aanhechtzel somtijds ver-
 wisseld in wo ; b. v. gadoewan \ *gadoewan*,

voor ᨁᨁᨃᨈᨂᨉᨀ \ *gadoehhan*, iets dat men in

tijdelijk bezit heeft. De teekens *Woeloe* en *Wignjan* een woord eindigende veranderen daaren-

tegen in ᨁᨀᨂ *jo*, als: ᨁᨁᨂᨀᨂᨉᨀ \ *pasijan*, voor

ᨁᨁᨂᨀᨂᨉᨀ \ *pasihhan*, liefde.

De afwijkingen, welke alleen om de vloeibaarheid plaats hebben, vindt men voornamelijk bij minder nauwkeurige schrijvers en moeten ook afgekeurd worden, omdat de oorsprong van het woord daardoor verloren gaat, ofschoon het gebruik die schrijfwijze bij sommige woorden heeft gewettigd, als in: ᨁᨂᨀᨂᨉᨀ \ *patjoewan*,

voor ᨁᨂᨀᨂᨉᨀ \ *patjoehhan*, verbod; ᨂᨉᨂᨉᨀ

ᨂᨉᨂᨉᨀ \ *titijan*, voor ᨂᨉᨂᨉᨂᨉᨀ \ *titihhan*, een

rijpaard.

Indien het grondwoord met eenen vokaalklank eindigt, vervalt de klinker van het aanhechtsel geheel, wordende alsdan alleen de stomme ᨂᨀ \

n achter het woord gevoegd; b.v. ᨂᨀᨂᨀᨂᨀᨂᨀᨂᨀᨀ \

segaran, een meer, van ᨂᨀᨂᨀᨂᨀ \ *segoro*, de

zee; ᨂᨀᨂᨀᨂᨀᨀ \ *wadjan*, eene braadpan, van ᨂᨀᨂᨀ \

wodjo,

wodjo, staal; 𐏃𐏃𐏃𐏃𐏃𐏃 \ raramen, vrolijkheid, levendigheid, van 𐏃𐏃𐏃𐏃 \ rame, vrolijk, levendig.

Wanneer de laatste klinker eene *Hoeloe* of *Soekoe* is, verandert de eerste in *Taling* en de laatste in *Taling-taroeng*, als: 𐏃𐏃𐏃𐏃𐏃𐏃 \

kapoetren, het verblijf der Prinsessen, van

𐏃𐏃𐏃 \ *poetri*, eene prinses; 𐏃𐏃𐏃𐏃𐏃 \ *pasoe-*

tjen, de plaats om zich (voor het gebed) te rei-

nigen, van 𐏃𐏃 \ *soetji*, rein; 𐏃𐏃𐏃𐏃𐏃 \

patoeron, slaappleats, van 𐏃𐏃𐏃 \ *toeroe*, slapen.

Hierin heeft echter deze afwijking plaats, dat het aanhechtsel *an* somtijds achter eenen klinker geplaatst wordt met tusschenvoeging van eene letter, welke den overgang van klank uitdrukt; namelijk als de klinker, waarop het woord uitgaat, eene *Soekoe* is, wordt achter dezelve eene 𐏃 *wo* (*) geplaatst; b. v. 𐏃𐏃𐏃𐏃𐏃 \

pa-

(*) Daan de 𐏃 *wo* dikwijls verwisseld wordt met de 𐏃 *ho*, gelijk in de woorden 𐏃𐏃𐏃 𐏃𐏃 \ *sowan*, of 𐏃𐏃𐏃 𐏃𐏃𐏃 \ *sohan*, 𐏃𐏃𐏃 𐏃𐏃𐏃 \ *wonten* of 𐏃𐏃𐏃 𐏃𐏃𐏃

pasẽmoewan, een gezelschap van welgekleede menschen, van ^C 𑌒𑌆𑌆𑌆𑌆 *sẽmoe*, fraai, schoon.

Indien de klinker eene Taling is, bezigt men de letter 𑌒𑌆 *jo*; b. v. 𑌒𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆 *pagawejan*,

werk, van 𑌒𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆 *gawé*, werken; 𑌒𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆 *parantejan*,

kettinganger, van 𑌒𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆 *ranté*,

ketting; 𑌒𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆 *pasarejan*, slaappleats,

van 𑌒𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆 *saré*, slapen; 𑌒𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆 *pa-*

gadejan, lombard, van 𑌒𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆 *gadé*, panden.

Deze schrijfwijze van op de Taling eene 𑌒𑌆 *jo* te doen volgen, is meer algemeen dan achter dien klinker enkel eene stomme 𑌒𑌆𑌆 *n* te plaat-

sen, en is zeer dienstig om deze woorden te onderscheiden van zoodanige, welker grondwoord met Hoeloe wordt geschreven, als: 𑌒𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆 *kalen*,

---

^C 𑌒𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆 *honten*, 𑌒𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆 *woeloe*, of 𑌒𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆 *hoeloe*,

zoude ook hier in plaats van de 𑌒𑌆 *wo* in het aanhechtsel an de 𑌒𑌆 *ho* kunnen geplaatst worden, welke insgelijks den overgang der Soekoe mogelijk maakt. G,

kalen, eene beek, geut, van ^o $\text{ကလီ}\backslash$ *kali*, eene rivier.

Somtjids wil het gebruik, dat van de algemeene regelen geheel wordt afgeweken, schrijvende men aldus: $\text{ပာဂါဝေဟ်}\backslash$ *pagaweh-*

han, voor $\text{ပာဂါဝေဟ်ပာဂါဝေဟ်}\backslash$ *pagawejan*, werk, van

$\text{ဂါဝေ}\backslash$ *gawé*, werken; $\text{ကထာဝေဟ်}\backslash$ *ka-*

dhadhehan, voor $\text{ကထာဝေဟ်}\backslash$ *kadhadhen*, wor-

ding, uitkomst, afloop, van ^o $\text{သထီ}\backslash$ *dhadhi*,

worden; $\text{ပရာဇာဉ်}\backslash$ *pradjangdjehhan*,

ook $\text{ပရာဇာဉ်ပာဂါဝေဟ်}\backslash$ *pradjangdjejan*, belofte,

verbindtenis, van ^o $\text{ဇာဉ်}\backslash$ *djangdji*, beloven, zich verbinden.

Gelijk volgens den algemeenen regel de klank *o* van de letters in het woord, die Legenno zijn, door bijvoeging van $\text{ဂါ}\backslash$ *n* in *a*, verandert, als in

^o $\text{မဲဉ်ဂါ}\backslash$ *ségaran*, zoo ook komt de klinker

Taling-taroeng te vervallen, wanneer dezelve in de eerste lettergreep van een woord staat en door eene stomme $\text{ဂါ}\backslash$ *n*, $\text{မဲဉ်}\backslash$ *m* of Tjetjak wordt

wordt gevolgd, terwijl de tweede lettergreep des woords eene Pasanggan legenno is; b. v. $\text{ᨗᨙᨚᨛᨚᨛ} \setminus$ *bondho*, vleugelen, binden, wordt $\text{ᨗᨙᨚᨛᨛᨛ} \setminus$ *bandhan*, een gebundene; $\text{ᨗᨙᨚᨛᨛᨛᨛ} \setminus$ *sanggo*, opbrengen, leveren, wordt $\text{ᨗᨙᨚᨛᨛᨛᨛᨛ} \setminus$ *sanggan*, opbrengst.

Er blijft nog alleen op te merken, dat het aanhangsel $\text{ᨗᨙᨛᨛᨛ} \setminus$ *han* de kracht heeft van den

algemeenen omvang der beteekenis van het grondwoord tot een' kleineren kring of een bijzonder voorwerp te bepalen, gevende ook één onderdeel van een geheel te kennen, alsmede eene vergelijking met de zaak, die door het grondwoord wordt aangeduid of eene verkleining dier beteekenis, hetwelk alles uit de gegevene voorbeelden genoegzaam blijkt. Indien dit aanhangsel achter een woord staat, dat een tijdsbestek te kennen geeft, drukt het eene menigvuldigheid (*) van zoodanige tijdvak-

---

(*) Op gelijke wijze wordt door het suffixum $\text{ᨗᨙᨛᨛᨛ} \setminus$ *han* of $\text{ᨗᨙᨛᨛᨛᨛ} \setminus$ *n* een meervoud der getallen uitgedrukt, als:

$\text{ᨗᨙᨛᨛᨛᨛᨛᨛᨛᨛ} \setminus$ *hatoessan*, honderden, van $\text{ᨗᨙᨛᨛᨛᨛᨛᨛ} \setminus$

vakken uit, als: $\text{ᨠᨡᨦᨱᨦᨱᨦᨱ} \backslash$ *tahoennan*, jaren,
van $\text{ᨠᨡᨦᨱ} \backslash$ *tahoen*, jaar; $\text{ᨠᨡᨦᨱᨦᨱᨦᨱ} \backslash$ *woelan-*
nan, maanden, van $\text{ᨠᨡᨦᨱᨦᨱ} \backslash$ *woelan*, maand.

Het voorzetsel ᨠᨡ *ka*, hetwelk in afgeleide
zelfstandige naamwoorden meest altijd verzeld
gaat van het aanhechtsel $\text{ᨠᨡᨦᨱ} \backslash$ *han*, wordt
met de ᨠᨡ *ho*, als deze de eerste letter van het
grondwoord is, dikwijls in één gesmolten, door
deze weg te laten, en deszelfs vokaalklank en
schrijfteekens op de ᨠᨡ *ko* over te brengen, als:
 $\text{ᨠᨡᨦᨱᨦᨱ} \backslash$ *karêp*, de wil (niet $\text{ᨠᨡᨦᨱᨦᨱᨦᨱ} \backslash$) van
 $\text{ᨠᨡᨦᨱᨦᨱ} \backslash$ *harep*, willen; $\text{ᨠᨡᨦᨱ} \backslash$ *katoer*, aan-
bod (niet ᨠᨡᨦᨱᨦᨱᨦᨱ) van $\text{ᨠᨡᨦᨱᨦᨱᨦᨱ} \backslash$ *hatoerri*,
aanbieden.

Wanneer de klinkers Hoeloe of Soekoe de
 ᨠᨡ *ho* vergezellen, worden meestal dezelfde
regels ten aanzien der verandering van die klan-
ken

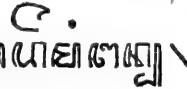
hatoes, honderd; $\text{ᨠᨡᨦᨱᨦᨱᨦᨱᨦᨱᨦᨱ} \backslash$ *hewon*, duizenden,
van $\text{ᨠᨡᨦᨱᨦᨱ} \backslash$ *hewoc*, duizend; $\text{ᨠᨡᨦᨱᨦᨱᨦᨱ} \backslash$ *joetan*, mil-
lioenen, van $\text{ᨠᨡᨦᨱᨦᨱ} \backslash$ *joeto*, millioen.

ken in acht genomen, welke hierboven zijn opgegeven, wanneer dezelve op het einde van een woord staan; b. v. $\text{ᮊᮞ᮪ ᮒᮞᮞ᮪} \setminus$ *kolek*, een draaikolk, van $\text{ᮊᮞᮞ᮪ ᮒᮞᮞ᮪} \setminus$ *hoelek*, omdraaijen.

De eerste letter van het grondwoord ᮊ *ro* of ᮒᮞ *lo* zijnde, wordt de vokaalklank van het voorzetsel dikwijls weggelaten, en die letters, de eerste in den vorm van het teeken Tjokro en de andere in dien van Pasanggan, onder de ᮞᮞ *ko* geplaatst; $\text{ᮒᮞᮞ᮪ ᮒᮞᮞ᮪} \setminus$ *kraton*, paleis, voor $\text{ᮞᮞᮞ᮪ ᮒᮞᮞ᮪} \setminus$ *karaton*; $\text{ᮞᮞᮞ᮪ ᮒᮞᮞ᮪} \setminus$ *klangngennan*, vermaak, verlustiging, voor $\text{ᮞᮞᮞ᮪ ᮒᮞᮞ᮪} \setminus$ *kalangngennan*.

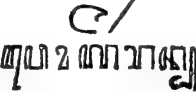
De afleiding door ᮞᮞ *ka* en $\text{ᮞᮞᮞ᮪} \setminus$ *han* geeft eenen afgetrokken' zin, eene hoedanigheid of eigenschap te kennen, en bepaalt de algemeene beteekenis des woords mede tot een' bijzonderen kring; wordende daardoor ook de plaats, het verblijf of de staat, waarin iets geschiedt of verrigt wordt; dan wel de werker of uitvoerder eener handeling te kennen gegeven. Hetzelve dient tevens in het bijzonder om eene
woning

woning of een huis aan te duiden, door bij den naam van den bewoner deze aanhechtsels

te plaatsen, als: ^C \ *kadhemangngan*,

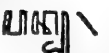

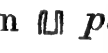
het huis van den *Demang*; ^C \
de woning van Sosro-Negoro.

Het voorzetsel *pa* is op dezelfde wijze als *ka* aan vereeniging met de eerste letter van het grondwoord onderworpen; b. v. \

patoerran, opgave, verklaring, van \
hatoer, aanbod; ^C \ *pogerran*; een

regter, van ^C \ *hoeger*, op iemand steunen;
 \ *pranti*, een gereedschap, van \
ranti, gereed zijn.

Dit voorzetsel ondergaat bovendien dikwijls in woorden, welke van den onbepaalden tijd eens werkwoords zijn afgeleid, eene verandering in

 \ *pan*, \ *pam* en \ *pang*, wanneer

het grondwoord met zekere bepaalde letters begint,

gint, welke klank met den uitgang dier voorzetsels overeenkomt, te weten :

ᮘᮞ᮪ \ *pan*, wordt geplaatst voor de letters
 ᮘᮞ᮪ *no*, ᮘᮞ᮪ *dho*, ᮘᮞ᮪ *do*, ᮘᮞ᮪ *djo*, of ᮘᮞ᮪ *njo*; b. v.
 ᮘᮞ᮪ ᮘᮞ᮪ᮘᮞ᮪ \ *pannoengkoel*, onderwerping, van
 ᮘᮞ᮪ᮘᮞ᮪ᮘᮞ᮪ \ *noengkoel*, zich onderwerpen, ᮘᮞ᮪
 ᮘᮞ᮪ ᮘᮞ᮪ᮘᮞ᮪ \ *pannantanggan*, uitdaging, van ᮘᮞ᮪ ᮘᮞ᮪ \
 ᮘᮞ᮪ *nantang*, uitdagen; ᮘᮞ᮪ᮘᮞ᮪ᮘᮞ᮪ \ *pannambang-*
ngan, het overvaren, oversteken (eener rivier),
 van ᮘᮞ᮪ᮘᮞ᮪ \ *nambang*, overvaren; ᮘᮞ᮪ᮘᮞ᮪ᮘᮞ᮪ \ *pan-*
dhoegi, gissing, meening, van ᮘᮞ᮪ᮘᮞ᮪ \ *dhoegi*,
 gissen, meenen; ᮘᮞ᮪ᮘᮞ᮪ᮘᮞ᮪ \ *pandhalih*, verden-
 king, van ᮘᮞ᮪ᮘᮞ᮪ᮘᮞ᮪ \ *dhalih*, verdenken; ᮘᮞ᮪ ᮘᮞ᮪ᮘᮞ᮪ᮘᮞ᮪ \
pandoedoek, uitdieping; van ᮘᮞ᮪ᮘᮞ᮪ᮘᮞ᮪ \ *doedoek*,
 uitdiepen; ᮘᮞ᮪ᮘᮞ᮪ᮘᮞ᮪ᮘᮞ᮪ \ *pandjaloek*, verzoek, van
 ᮘᮞ᮪ᮘᮞ᮪ᮘᮞ᮪ᮘᮞ᮪ \ *djaloek*, verzoeken; ᮘᮞ᮪ᮘᮞ᮪ ᮘᮞ᮪ \ *pan-*
njip-

njipto, meening, van $\text{ᨗᨑᨗ ᨗ} \setminus$ *njipto*, vermeenen ;

$\text{ᨗᨑᨗ ᨗᨑᨗ} \setminus$ *pannjengklong*, aftrekking, inhouding, van $\text{ᨗᨑᨗ ᨗᨑᨗ} \setminus$ *njengklong*, inhouden, aftrekken.

$\text{ᨗᨑᨗ} \setminus$ *pam*, stelt men voor werkwoorden, welke

met eene *ᨗᨑ mo* of *ᨗᨑ bo* beginnen, als: $\text{ᨗᨑ ᨗᨑ} \setminus$

pammelling, bestelling, last, van $\text{ᨗᨑ ᨗᨑ} \setminus$ *melling*,

bestellen, belasten, opdragen ; $\text{ᨗᨑ ᨗᨑ} \setminus$

pammogok, wederspanningheid, onwilligheid, van $\text{ᨗᨑ ᨗᨑ} \setminus$ *mogok*, wederspanning, tegen-

strevig zijn ; $\text{ᨗᨑ ᨗᨑ} \setminus$ *pambajar*, betaling, van

$\text{ᨗᨑ ᨗᨑ} \setminus$ *bajar*, betalen.

$\text{ᨗᨑ} \setminus$ *pang*, staat voor de letters *ᨗᨑ go* en *ᨗᨑ ngo*,

b. v. $\text{ᨗᨑ ᨗᨑ} \setminus$ *panggali*, uitgraving, van $\text{ᨗᨑ ᨗᨑ} \setminus$

gali, uitgraven, graven ; $\text{ᨗᨑ ᨗᨑ} \setminus$ *panggalih*,

gedachte, van $\text{ᨗᨑ ᨗᨑ} \setminus$ *galih*, het hart ; $\text{ᨗᨑ ᨗᨑ} \setminus$

pangngroengoe, gehoor, van $\text{ᨗᨑ ᨗᨑ} \setminus$ *ngroengoe*,

hoo-

ren ; $\text{pa} \cdot \text{ng} \cdot \text{ng} \cdot \text{ah} \cdot \text{oe} \cdot \text{bban}$ \ pangngahoebban, schuil-
 plaats, van $\text{ng} \cdot \text{ah} \cdot \text{oe} \cdot \text{b}$ \ ngahoeb, onder een dak
 schuilen.

Daar deze bijvoeging der stomme letters nn
n, mm *m*, en *Tjetjak* bij het voorzetsel pa ,

dikwijls eenen dubbelen medeklinker doet ont-
 staan, wanneer het grondwoord met eene dier
 letters aanvangt, zoo wordt die bijvoeging, ter
 vermijding van de daaraan verbondene verwar-
 ring van klank, veeltijds door kiesche schrijvers
 achterwege gelaten; en hoewel de afleiding des
 woords het tegendeel moge vorderen, is het
 echter verkieslijk niet altoos een' dubbelen me-
 deklinker te schrijven, zoo ter bevordering der
 zachtheid van de uitspraak, als uit hoofde men
 die verdubbeling niet altoos noodzakelijk kan
 beschouwen, daar het woord toch genoegzaam
 kenbaar is, en hieruit geen misverstand kan

geboren worden; zoo schrijft men: $\text{pa} \cdot \text{no} \cdot \text{eng} \cdot \text{koel}$ \

panoengkoel, onderwerping, voor $\text{pa} \cdot \text{no} \cdot \text{eng} \cdot \text{koel}$ \

pannoengkoel; $\text{pa} \cdot \text{mo} \cdot \text{el} \cdot \text{ang} \cdot \text{ngan}$ \ *pamoelangngan*,

leerling, voor $\text{pa} \cdot \text{mo} \cdot \text{el} \cdot \text{ang} \cdot \text{ngan}$ \ *pammoelangngan*;

$\text{pa} \cdot \text{mo} \cdot \text{el} \cdot \text{ang} \cdot \text{ngan}$ \

𑄀𑄂𑄆𑄇𑄉 \ *pamengkoe* , bestuur, regering, voor

𑄀𑄂𑄆𑄇𑄉 \ *pammengkoe* ; 𑄀𑄆𑄇𑄉𑄆𑄇𑄉 \ *pangroengoe* ,

gehoor, voor 𑄀𑄆𑄇𑄉𑄆𑄇𑄉 \ *pangngroengoe*. Het

weglaten echter van de dubbele *ng* (*Tjetjak*) is minder gebruikelijk, als wordende dit schrijfteeken volgens den algemeenen regel niet zwaar uitgesproken en meermalen zonder noodzakelijkheid door de Javanen ter neder gesteld. De verdubbeling wordt ook veelal bewaard, wanneer de letters van het grondwoord *Legenno* of zonder schrijfteeken zijn; men schrijft derhalve beter 𑄀𑄆𑄇𑄉𑄆𑄇𑄉 \ *pannoto*, regeling, dan 𑄀𑄆𑄇𑄉𑄆𑄇𑄉 \ *panoto*, dewijl dit laatste ligt *ponoto* kan worden uitgesproken.

Het voorzetsel 𑄀 *pa* gaat veelal verzeld van het aanhangsel 𑄀𑄆𑄇𑄉𑄆𑄇𑄉 *han* of 𑄆𑄇𑄉𑄆𑄇𑄉 *n*, waarbij is

op te merken, dat, wanneer in woorden, welke van werkwoorden, met 𑄀𑄆 *dho*, 𑄀𑄆𑄇𑄉 *do*, 𑄆𑄇𑄉𑄆𑄇𑄉 *djo*, 𑄀𑄆𑄇𑄉𑄆𑄇𑄉 *go* of 𑄆𑄇𑄉𑄆𑄇𑄉 *bo* beginnende, zijn afgeleid, dit aanhangsel ook wordt gebezigd, men alsdan het voorzetsel 𑄀 *pa* gebruikt, en dit laatstgemelde niet van 𑄀𑄆𑄇𑄉𑄆𑄇𑄉 *pan* verzeld zijnde, hetzelve in dat

geval den vorm 𑄀𑄆𑄇𑄉𑄆𑄇𑄉 *pan*, 𑄀𑄆𑄇𑄉𑄆𑄇𑄉 *pam* of 𑄀𑄆𑄇𑄉𑄆𑄇𑄉
pang

pang aanneemt. Zoo schrijft men പഥമല്ല
 Kr. *padhamellan*, werk, van പഥമല്ല *dhamel*,
 werken; പഗവേജൻ Ng. *pagawejan*, werk,
 van പഗവേ *gawe*, werken; പഥധർമ്മൻ *pa-*
dhadharran, toetssteen, van പഥധർമ്മൻ *dhadhar*,
 toetsen, പാപോകൻ *paboekan*, opening, begin,
 van പാപോകൻ *boeko*, openen, beginnen; en daar-
 entegen പന്ദമല്ല *pandhamel*, gewrocht,
 പന്ദധർമ്മൻ *pandhadhar*, het toetsen; പന്ദമല്ല *pam-*
boeko, het openen; doch nimmer പന്ദമല്ല
pandhamellan, പന്ദമല്ല *panggawejan*, enz.

Het spreekt van zelve, dat deze regel alleen
 doelt op de vorenstaande vijf letters, en op de
 overige, namelijk ന *no*, നോ *njo*, മൊ *mo*, en
 നോ *ngo*, van geene toepassing is, als wordende
 deze met de voorzetsels പമ *pam*, പൻ *pan*, en

പപ *pang* dubbele medeklinkers, waarbij het
 on-

onderscheid, bij dien regel aangewezen, niet merkbaar is, en aangaande welke ook reeds de noodige uitlegging is gegeven.

In de beteekenis maakt het ook eenig verschil, of het voorzetsel ᠮᠤᠯᠠ *pa* al dan niet met ᠮᠤᠮᠤᠯᠠ

han is zamengevoegd; daarvan verzeld gaande duidt de beteekenis des woords een onderwerp, gebruik of einde aan, terwijl in het tegenovergestelde geval hetzelfde eene uitwerking, ook de wijze hoedanig iets geschiedt, te kennen geeft.

Als eene onregelmatigheid wordt hier voorts aangeteekend, dat in de woorden ᠮᠤᠯᠠᠮᠤᠮᠤᠯᠠ \

pakwoeh, Ng. en ᠮᠤᠯᠠᠮᠤᠮᠤᠯᠠ \ *pakewedh*, Kr.

moeijelijkheid, zwaarigheid, afgeleid van ᠮᠤᠮᠤᠮᠤᠯᠠ \

hewoeh en ᠮᠤᠮᠤᠮᠤᠯᠠ \ *hewedh*, moeijelijk, be-

zwaarlijk, eene ᠮᠤᠯᠠ *k* tusschen het voorzetsel ᠮᠤᠯᠠ *pa* en het grondwoord wordt gevoegd, waarvan zich geen ander voorbeeld dan dit opdoet.

Zoo wel in schrift als uitspraak en voornamelijk in het gesprek, worden de voorzetsels ᠮᠤᠯᠠ *ka* en ᠮᠤᠯᠠ *pa*, benevens de afleidingen van het

laatste dikwijls veranderd in ᠮᠤᠯᠠᠬᠢ *kě*, ᠮᠤᠯᠠᠫᠢ *pě*,

ᠮᠤᠯᠠᠫᠢ

ᮘᮞ᮪ *pen*, ᮘᮞ᮪ *pem* en ᮘ *peng*, hetwelk aan

de beteekenis niets afdoet, maar alleen tot verzachting van den klank geschiedt.

ᮘ *pi*, wordt voor het grondwoord geplaatst, zonder daaraan, wanneer hetzelfde een zelfstandig naamwoord is, eenige verandering van beteekenis toe te brengen; hetzelfde schijnt geen ander nut te hebben, dan dat een bijvoegelijk naamwoord en een werkwoord daardoor tot zelfstandige naamwoorden gevormd worden. Dit voorzetsel staat ook gelijk aan het voormelde ᮘ *pa*, vermits men zoo wel ᮘᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ \ *pakoekoeh*,

ᮘᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ \ *patèdhah*, als: ᮘᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ \ *pikoekoeh* en

ᮘᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ \ *pitèdhah* zoude kunnen schrijven. De

laatste schrijfwijze van die en meer andere woorden is echter algemeen aangenomen en wordt in den eerbiedigen stijl dikwijls, doch ook zonder noodzakelijkheid, voor het woord geplaatst; beschouwende de Javaan het welvoegelijk zijne woorden, wanneer hij tot een' meerderen spreekt, zoo veel mogelijk uit te breiden.

De voorzetsels ᮘ *pra* en ᮘ *per* hebben geene andere strekking dan het voorgaande en worden

den zelden aangetroffen; schijnende het zelfs, dat zij niet oorspronkelijk tot de Javaansche taal behooren, maar van het Maleische voorzetsel *per* ontleend zijn.

De aanhechtsels, welke bij een werkwoord worden gevoegd ter aanduiding van de onbepaalde wijze of tot eenig ander einde worden natuurlijker wijze weggelaten, wanneer dat grondwoord tot een afgeleid zelfstandig naamwoord gevormd wordt, als van: $\text{ᨘᨗᨗᨗᨗ} \setminus$ *ngedhoem*,

verdeelen, komt $\text{ᨘᨗᨗᨗᨗ} \setminus$ *dhoemman*, aandeel,

gedeelte, van $\text{ᨘᨗᨗᨗᨗᨗ} \setminus$ *handheleng*, zien,

$\text{ᨘᨗᨗᨗᨗᨗ} \setminus$ *pandheleng*, gezig.

Er blijft ten aanzien der zelfstandige naamwoorden alleen nog te vermelden, dat zij dikwijls worden herhaald of verdubbeld, dan wel twee naamwoorden te zamen gevoegd, waardoor aan de beteekenis eene zekere wijziging wordt gegeven. Men kan dezelve in de voormelde beide soorten verdeelen, als: *herhaalde naamwoorden*, waarin het grondwoord alleen wordt herhaald, en *zamengevoegde naamwoorden*, bestaande uit de vereeniging van twee bijzondere woorden.

De eenvoudige herhaling van een naamwoord
geeft

geeft somwijlen een onbepaald meervoudig getal te kennen ; in andere gevallen echter wordt door de herhaling eene verschillende beteekenis aan het woord gegeven, welke zich tot een bijzonder voorwerp bepaalt, hetzij dat hetzelfde in vergelijking met het grondwoord wordt gebragt, of op deszelfs beteekenis geene de minste betrekking heeft en alleen eene bijzondere benaming van een voorwerp uitmaakt, zoo als uit de volgende voorbeelden zal blijken; החלון

החלון \ *haloen-haloen*, plein of voorhof van een

paleis of woning van een' aanzienlijken persoon (bij de Hollanders verkeerdelijk *Passeerbaan* genaamd), kan niet beschouwd worden eenige betrekking te hebben op het enkele woord החלון

haloen, eene golf, baar; החלון החלון החלון \

hoemboel-hoemboel, beteekent eene soort van langen wimpel, welke aan een bamboes opgestoken wordt, terwijl החלון החלון \ *hoemboel*, eene

benaming is van iets dat opstijgt, als: eene fontein, bron, enz.

Er zijn voorts vele herhaalde woorden, waarvan het enkele niet bestaat, als: החלון \ *ho-*

ro-horo, een veld, weide; $\text{ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ} \setminus$ *hali-*

hali, een ring; $\text{ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ} \setminus$ *hanggi-hanggi*, ge-

neesmiddel; $\text{ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ} \setminus$ *hawang-ngawang*, het uitspansel, de dampkring; $\text{ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ} \setminus$

lopak-lopak, eene sirih-doos, en meer dergelijke.

Andere en wel de meeste herhaalde woorden hebben betrekking op de beteekenis van het enkele woord, waarvan zij gevormd zijn; b. v.

$\text{ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ} \setminus$ *hanni-hanni*, eene soort van sikkel,

waarmede de padie wordt gesneden, van ᮊᮧᮒᮧᮒ

hanni of eigenlijk $\text{ᮊᮧᮒᮧᮒ} \setminus$ *ngenni*, padie snijden.

Behalve deze regelmatig herhaalde naamwoorden is er nog eene andere soort, waarvan de vokaalklanken eene verwisseling ondergaan, als:

$\text{ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ} \setminus$ *kolang-kaling*, eene soort van

gewas; $\text{ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ} \setminus$ *horang-ngaring*, zeker

blad; $\text{ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ} \setminus$ *hontang-nganting*, een

eenig kind; $\text{ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ} \setminus$ *wora-wari*, ze-

kere bloem; $\text{ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ} \setminus$ *balang-baloeng*,

voor $\text{ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ} \setminus$ *baloeng*, beenderen, gebeente.

De zamengevoegde naamwoorden kunnen mede in twee soorten worden onderscheiden, namelijk in zulke, welke bestaan uit twee verschillende woorden van gelijke beteekenis, als:

^osoeko-pirenno, genoeg, welbe-

hagen; ^osih-tresno, liefde, genegen-

heid; en in de zoodanige, waarvan elk woord eene andere beduidenis heeft, uit welker vereeniging echter eene bijzondere beteekenis geboren wordt, als:

^odjoeroe-toelis, een schrijver, van ^odjoeroe, bestierder,

werker, en ^otoelis, schrijven; ^odjoeroe-

^omoedi, stuurman, van ^odjoeroe

en ^omoedi, roer; ^osonggo-

^olanggit, de naam van zekere bloem, van ^osonggo,

ondersteunen, stutten, en ^otoewo,

oud. ^omoro-toewo, een schoon-

vader (die als oudere verwant toegenaderd is), van ^omoro, naderen en ^otoewo, oud.

Er dient voorts nog te worden aangemerkt, dat de eerste letter van het woord dikwijls verdubbeld wordt, waardoor de kracht der uitdrukking van hetzelfde zeer wordt vermeerderd. Deze herhaling geschiedt echter dikwijls zonder noodzakelijkheid en strekt alsdan alleen tot bevordering van de fraaiheid en den nakruk in de

voordragt; b. v. 𑌔𑌕𑌖𑌗𑌘𑌙𑌚𑌛𑌜𑌝𑌞𑌟𑌠𑌡𑌢 ^c ^{d d}

hodjo kenno mamannissing roeroebo, laat u niet door het zoet der verleiding wegslepen. In vele woorden echter heeft de herhaling altoos plaats, en kan niet worden verwaarloosd zonder de beteekenis van het woord te verduisteren, als:

𑌔𑌕𑌕𑌕𑌖𑌗 *pépéko*, een dreigend onheil;

𑌔𑌕𑌕𑌕𑌖𑌗𑌘 *lélédho*, onopregtheid; 𑌔𑌕𑌕𑌕𑌖𑌗𑌘𑌙

léléwo, eene aangenomene houding.

Al hetgeen in den loop van dit hoofdstuk ten aanzien van de voorzetsels en aanhechtsels der zelfstandige naamwoorden, derzelver vereeniging daarmede en de verandering van letters of klanken in sommige gevallen is gezegd, is ook op de dubbele naamwoorden geheel van toepassing, moetende hieromtrent slechts worden aangemerkt, dat de voorzetsels voor het eerste woord en de aanhechtsels achter het laatste ge-

plaatst

plaatst worden, en alzoo geene afscheiding derzelve kan ontstaan. De naamwoorden, welker eerste letter verdubbeld is, kunnen echter geene verdubbeling aannemen, en daarvan verzelde moerende zijn, vervalt de bedoelde herhaling.

DERDE HOOFDSTUK.

Over de Bijvoegelijke Naamwoorden.

In de eenvoudige zamenstelling wordt het bijvoegelijke achter het zelfstandige naamwoord geplaatst, als: bannjoe ha-
 $\text{dem, koud water; ladhing landep,}$
 een scherp mes; homah gèdè,
 een groot huis; laré halit,
 een klein kind.

Eene meer uitdrukkelijke bevestiging der hoedanigheid wordt dikwijls voorgesteld door het bijvoegelijke naamwoord te doen voorgaan; hetwelk geschiedt zonder de beide woorden door een werkwoord te verbinden; doch zijnde het zelfstandige naamwoord alsdan altoos van een aanwijzend voornaamwoord of een daarmede

gevallen moet dezelve niet daarvoor gehouden worden, maar dient tot vermeerdering van den na-

druk in de rede, als: ^{C C} $\text{ḥomah} \text{ḡédé-ḡédé}$; ḡroote huizen ; ḡroote huizen ; ḡroote huizen ;

ḡroote huizen ; ḡroote huizen ; ḡroote huizen ; ḡroote huizen ; ḡroote huizen ;

ḡroote huizen ; ḡroote huizen ; ḡroote huizen ; ḡroote huizen ; ḡroote huizen ;

ḡroote huizen ; ḡroote huizen ; ḡroote huizen ; ḡroote huizen ; ḡroote huizen ;

De afleiding van bijvoegelijke naamwoorden uit andere rededeelen bepaalt zich, onder de in het vorige hoofdstuk aangegevene regelen, voornamelijk tot die, welke van werkwoorden gevormd zijn, door de aanhechting van ḡroote huizen *ka* en ḡroote huizen *han* ;

welke afleidingen wel als bijvoegelijke naamwoorden in de rede voorkomen, doch eigenlijk moeten beschouwd worden tot de voorle-

den deelwoorden van het werkwoord te behooren, als: ḡroote huizen *keringgan*, geacht, ge-

ëerd, eigenlijk : die vele aanhangers of vol-

lingen heeft, van ḡroote huizen *hiring*, volgen, naast of op zijde gaan.

Van bijvoegelijke naamwoorden leidt men ook andere af door bijvoeging van ḡroote huizen *han* of

ḡroote huizen

ᮊᮧᮒ \ *n*; b. v. ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ \ *hirengngan*, onbeplant
 (rijstveld na den oogst), van ᮊᮧᮒ \ *hireng*,
 zwart; ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ \ *koenningngan*, beplant (rijst-
 veld, op het tijdstip dat de padie rijp, dus geel is)
 van ᮊᮧᮒᮧᮒ \ *koenning*, geel.

Geheel onregelmatig is de afleiding der woorden
 ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ \ *kapennak*, (Ng.) en ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒ \ *saketjo* (Kr.) aangenaam, gemakkelijk, behage-
 lijk, van ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ \ *hennak* en ᮊᮧᮒᮧᮒ \ *hetjo*,
 lekker (van smaak), doende zich daarvan ook
 geen ander voorbeeld op.

Door bijvoeging van ᮊᮧ *ka* en ᮊᮧᮒᮧᮒ \ *han*,
 bekomt het bijvoegelijke naamwoord ook den zin,
 welke in onze taal door het voorzetsel *te* wordt uit-
 gedrukt, als: ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ \ *kahamban*, te breed,
 van ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒ \ *hombo*, breed; ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ \ *ka-*
gëden, te groot, van ᮊᮧᮒᮧᮒ \ *gëdé*, groot, enz.

Het aanhechtsel verandert ook wel in ᮊᮧᮒᮧᮒ \ *hen*;
 b. v. ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ \ *katjendakken*, te kort:
 ᮊᮧᮒᮧᮒ

^o 𑄂𑄃𑄆𑄇𑄈 \ *loewih*, meer; 𑄂𑄃𑄆𑄇𑄈𑄉𑄊𑄋 \ *hangnglang-*
koengngi en 𑄂𑄃𑄆𑄇𑄈𑄉𑄊𑄋𑄌 \ *hangngloewihhi*, over-
 treffen; b. v. 𑄂𑄃𑄆𑄇𑄈𑄉𑄊𑄋𑄌𑄍 \ *langkoeng soegih*,
 rijker; 𑄂𑄃𑄆𑄇𑄈𑄉𑄊𑄋𑄌𑄍 \ *loewih gèdè*, grooter;
 𑄂𑄃𑄆𑄇𑄈𑄉𑄊𑄋𑄌𑄍 \ *loewih bètjik*, beter.

De overtreffende trap wordt doorgaans op dezelfde wijze als de vergrootende uitgedrukt, en moet alsdan uit den zin verstaan worden; b. v.

𑄂𑄃𑄆𑄇𑄈𑄉𑄊𑄋𑄌𑄍𑄎𑄏𑄐𑄑𑄒𑄓𑄔𑄕 \ *toelissan kang loe-*
wih bètjik, het fraaiste schrift; 𑄂𑄃𑄆𑄇𑄈𑄉𑄊𑄋𑄌𑄍𑄎𑄏𑄐𑄑𑄒𑄓𑄔𑄕𑄖 \ *hangnglangkoengngi-hageng*, zeer groot, buitengewoon groot. Ook wordt het woord 𑄂𑄃𑄆𑄇𑄈𑄉𑄊𑄋𑄌 \ *saking*, (*) 𑄂𑄃𑄆𑄇𑄈𑄉𑄊𑄋𑄌 \ *tekko* of 𑄂𑄃𑄆𑄇𑄈𑄉𑄊𑄋𑄌 \ *sekko* er dik-

---

(*) Naar alle waarschijnlijkheid is het woord 𑄂𑄃𑄆𑄇𑄈𑄉𑄊𑄋𑄌 \ *saking* eene afleiding van 𑄂𑄃𑄆𑄇𑄈𑄉𑄊𑄋𑄌𑄍 \ *songko*; weshalve het beter is hetzelfde 𑄂𑄃𑄆𑄇𑄈𑄉𑄊𑄋𑄌𑄍 \ *sangking* te schrijven, gelijk hetzelfde door de meeste Jayanen wordt uitgesproken.

venen persoon wordt gesproken, bedient men zich veel van het Kawische woord ᨗᨙᨗᨚ *moho*, hetwelk in dezen zin eene verhevenheid of uitmuntendheid aanduidt en in de Javaansche taal enkel in deze zamenstelling gebruikt wordt; b v.

$\text{ᨗᨙᨗᨚ ᨗᨙᨗᨚ ᨗᨙᨗᨚ ᨗᨙᨗᨚ ᨗᨙᨗᨚ}$ *Goesti Allah kang moho soetji*, de allerheiligste God; ᨗᨙᨗᨚ ᨗᨙᨗᨚ ᨗᨙᨗᨚ

ᨗᨙᨗᨚ ᨗᨙᨗᨚ ᨗᨙᨗᨚ *kangdjeng rodjo kang moho hageng*,

de grootste, verhevenste koning; (*) ᨗᨙᨗᨚ ᨗᨙᨗᨚ ᨗᨙᨗᨚ *moho moeljo*, de heerlijkste.

Van de bijvoegelijke naamwoorden valt alleen nog te zeggen, dat zij in de zamenstelling, even als de bijwoorden en werkwoorden, dikwijls het onscheidbare voorzetsel ᨗᨙᨗᨚ *ha* bij zich nemen, hetwelk de kracht der uitdrukking bevordert en tot aanvulling en verfraaijing van den stijl zeer dienstig is; b. v. $\text{ᨗᨙᨗᨚ ᨗᨙᨗᨚ ᨗᨙᨗᨚ ᨗᨙᨗᨚ ᨗᨙᨗᨚ ᨗᨙᨗᨚ ᨗᨙᨗᨚ}$

ᨗᨙᨗᨚ ᨗᨙᨗᨚ *lamoen hono wong patrappé habetjik*,

indien iemand een goed gedrag heeft.

VIER-

(*) Aldus noemen de Javanen bij uitsluiting den Koning der Nederlanden.

VIERDE HOOFDSTUK.

Over de voornaamwoord.

De voornaamwoorden ondergaan, even als de zelfstandige naamwoorden, geene verandering noch verbuiging tot aantooning van geslacht, getal of naamval, wordende de onderscheidene betrekkingen in de rede insgelijks uit de zamenstelling of door bijvoeging van daartoe dienende woorden verstaan.

VAN DE PERSOONLIJKE VOORNAAMWOORDEN.

Levenlooze voorwerpen komen in de Javaansche taal niet als personen voor en kunnen dienvolgens niet door een persoonlijk voornaamwoord worden voorgesteld.

De zeldzame onderscheiding van den rang en meerdere of mindere waardigheid der personen, welke de gesprekken en schriften der Javanen zoo zeer kenschetst, vindt bijzonderlijk plaats in het gebruik der persoonlijke voornaamwoorden, aangezien dezelve onmiddelijk op den persoon, die spreekt of toegesproken wordt, betrekking hebben, en alzoo zeer dienstig zijn om deszelfs meerderheid of minderheid te kennen te geven. Er zijn derhalve verscheidene bewoordingen om den eersten of tweeden persoon uit te drukken, welke zich alleen rigten naar den graad van

van bovengeschiedheid en gezag of van nedrigheid en eerbied, waarin de stijl is zamengesteld. Eene volledige kennis dier woorden en van het gebruik, dat van elk derzelve behoort gemaakt te worden is mitsdien zeer noodzakelijk om den geest der taal en zeden van het volk, waarmede men wil onderhandelen, te kunnen nakomen; er zal derhalve van elk eene voldoende beschrijving worden gegeven.

1e. VOORNAAMWOORDEN VAN DEN
EERSTEN PERSOON.

𑊗𑊧𑊧𑊧𑊧 \ *hakoe*, ik, is de eigenlijke gewone uitdrukking voor den eersten persoon, en wordt in den gemeenzamen stijl jegens eenen gelijken gebezigd, doch voornamelijk door meerderen tot eenen minderen van rang sprekende, en behoort alzoo tot het lage Javaansch (Ngoko); b. v. 𑊗𑊧𑊧𑊧𑊧𑊧𑊧𑊧𑊧𑊧 \ *hakoe harep toeroe*, ik wil slapen; 𑊗𑊧𑊧𑊧𑊧𑊧𑊧𑊧𑊧𑊧𑊧𑊧𑊧 \ *hakoe toekoe homahmoe*, ik koop uw huis.

Voor een bedrijvend werkwoord geplaatst zijnde verandert dit voornaamwoord in het onafscheidbare voorzetsel 𑊗𑊧𑊧𑊧𑊧𑊧 \ *dhak*, of 𑊗𑊧𑊧𑊧𑊧𑊧 \ *tak*, hetwelk met het werkwoord verbonden en op zich zelven geene beteekenis heeft. Het woord dat

dat de handeling ondergaat staat alsdan meestal voor het werkwoord, of hetzelfde moet vroeger in den zin zijn opgesloten; kunnende alleen, wanneer aan het werkwoord meerder nadruk moet worden bijgezet, achter hetzelfde geplaatst worden; doch bedient men zich, indien het werkwoord voorgaat, bij voorkeur van het oorspronkelijke woord $\text{ᨘᨗᨙᨚ} \setminus$ *hakoe*; b. v. ᨘᨗᨙᨚ

$\text{ᨘᨗᨙᨚ} \text{ ᨘᨗᨙᨚ} \text{ ᨘᨗᨙᨚ} \text{ ᨘᨗᨙᨚ} \text{ ᨘᨗᨙᨚ} \text{ ᨘᨗᨙᨚ} \text{ ᨘᨗᨙᨚ} \text{ ᨘᨗᨙᨚ} \setminus$ *hakoe*

hamasrahake doewit hiki marang kōwé, en

omgekeerd, $\text{ᨘᨗᨙᨚ} \text{ ᨘᨗᨙᨚ} \text{ ᨘᨗᨙᨚ} \text{ ᨘᨗᨙᨚ} \text{ ᨘᨗᨙᨚ} \text{ ᨘᨗᨙᨚ} \text{ ᨘᨗᨙᨚ} \text{ ᨘᨗᨙᨚ} \setminus$

kōwé dhak pasrahhi doewit hiki, ik geeft het geld over aan u.

$\text{ᨘᨗᨙᨚ} \setminus$ *kahoelo*, of $\text{ᨘᨗᨙᨚ} \setminus$ *kawoelo*, is

een Kawisch woord, beteekenende *dienaar*, en wordt, zoo als in meer oostersche talen gebruikelijk is, als een voornaamwoord van den eersten persoon gebezigd, en wel in het hooge Javaansch (Kromo), namelijk als men tot een' meerderen spreekt. Deze oorspronkelijke spelling des woords bepaalt zich alleen tot het schrift in den nederigen stijl, doch wordt in het gesprek en wann'er men minder eerbiedig schrijft, verkort in:

$\text{ᨘᨗᨙᨚ} \setminus$ *koelo*, ik. Dit voornaamwoord is het

alge-

algemeen gebruikelijke in het hooge Javaansch en rigt zich ook tot personen van juist geen' meerderen rang dan de spreker, doch dien men echter eenige onderscheiding toekent en niet in het lage Javaansch (Ngoko) wil toespreken. Hetzelve

komt in deze zinsnede voor: koelo matoer , ik zeg, of eigenlijk: (uw) dienaar zegt. kawoelo of koelo , wordt ook

gebruikt in de zamenstelling koelo

noewoen, letterlijk beteekenende: ik verzoek, ik smEEK, welke uitdrukking bij de Javanen herhaaldelijk en in het begin van iedere zinsnede wordt gebezigd, wanneer zij tot een' voornamen persoon spreken, verstaande daardoor: ik verzoek verlof (om te spreken), het zij mij vergund (te zeggen).

manniro , behoort mede tot het Kawi

en is uit die taal ontleend als een voornaamwoord van den eersten persoon, hetwelk door iemand van aanzien tegen zijnen ondergeschikten wordt gebezigd. Dit woord wordt als zoodanig gebruikt in de hedendaagsche lastbrieven, bevelschriften, akten enz.; als ook, hoewel zonder onderscheiding van rang, in boeken, gedichten en gezangen. In het dagelijksch gesprek is hetzelve echter niet anders

anders gebruikelijk dan in de spreekwijze, welke ^{ᮊᮃᮔ᮪ᮒᮩᮒ᮪ᮒᮨᮒ᮪ᮒ᮪ᮒᮨᮒ᮪ᮒ᮪} *boso kraton*, hoftaal, wordt

genaamd, die namelijk gesproken wordt tusschen onderdanen, wanneer zij in tegenwoordigheid van den vorst zijn, en ook door zendelingen, welke eenen last van den vorst aan deszelfs onderdanen overbrengen.

ᮓ.
^{ᮊᮃᮔ᮪ᮒᮩᮒ᮪ᮒ᮪ᮒᮨᮒ᮪ᮒ᮪} *hingsoen*, mede van het Kawisch

ontleend, wordt bij uitsluiting door eenen vorst tot zijne onderdanen gebezigd, en bepaalt zich overigens tot den verheven' stijl in boeken en gedichten. In sommige oostelijke distrikten is dit woord echter in de dagelijksche taal algemeen in gebruik.

Dit zijn de voornaamwoorden van den eersten persoon, welke het meest op die plaatsen, waar het zuiverste Javaansch wordt gesproken, in zwang zijn. In andere gedeelten van het eiland hoort men echter verscheidene bijzondere uitdrukkingen, als in het distrikt *Bagelen*: ^{ᮊᮃᮔ᮪ᮒᮩᮒ᮪ᮒ᮪ᮒᮨᮒ᮪ᮒ᮪} *réjang*, ^ᮓ_{ᮨᮒ᮪ᮒᮩᮒ᮪ᮒ᮪ᮒ᮪ᮒ᮪} *hinnjong*, en meer andere.

Daarenboven worden in de Javaansche boeken vele aangetroffen, welke tot de Kawische en Maleische talen behooren, als: ^ᮓᮒ᮪ᮒ᮪ *mami*, ^ᮓ_{ᮨᮒ᮪ᮒᮩᮒ᮪ᮒ᮪ᮒ᮪ᮒ᮪} *hing-*

hingngong, ^{o.} 𑀓𑀓𑀓 \ hingwang, 𑀓𑀓𑀓 \ moro,
 𑀓𑀓𑀓 \ menno, 𑀓𑀓𑀓𑀓 \ hoeloen, 𑀓𑀓𑀓 \ ham-
 bo, 𑀓𑀓𑀓𑀓 \ patik, 𑀓𑀓𑀓 \ kami, enz. Deze

menigvuldigheid van uitdrukkingen wordt nog vermeerderd door den ongemeenen ijver van de Javanen, om in het gesprek jegens hunne meederen de meest mogelijke onderdanigheid ten toon te spreiden en een' gezochten nederigen stijl te bezigen; welke zucht hen, al hun verneeft doet besteden, om bewoordingen te zamen te brengen, welke hunnen persoon met betrekking tot dengenen, dien zij toespreken, in de diepste laagheid doet voorkomen. Zoo bedienen zij zich van uitdrukkingen, welke eer als zinnebeeldige en willekeurige voortbrengselen van de nederigheid des sprekers, dan wel als woorden, die tot de geregelde spraakkunst behooren, moeten worden beschouwd; b. v.

𑀓𑀓𑀓𑀓𑀓 \ ^o habdhi dhalem, een slaaf of die-
 naar; 𑀓𑀓𑀓𑀓𑀓 \ ^o gēbal sampéjan,

het stof uwer voeten.

20. VOORNAAMWOORDEN VAN DEN
TWEEDEN PERSOON.

ᮊᮧᮒᮧ ᮊ ᮊᮧᮒᮧ \ *kōwé*, gij, staat in het lage Ja-

vaansch (Ngoko) gelijk met ᮊᮧᮒᮧᮒᮧ \ *hakoe*, ik, en is alzoo de gewone uitdrukking voor den tweeden persoon in de taal tot eenen minderen, of in den gemeenzamen stijl tusschen gelijkstaande personen. Voor een bedrijvend werkwoord geplaatst zijnde ondergaat dit voornaamwoord eene verandering in ᮊᮧᮒᮧ ᮊ \ *ko*. (*)

Op de plaatsen, alwaar de Javaansche taal nader aan het Soendasch grenst, als te Tegal en Bagelen, heeft het woord ᮊᮧᮒᮧ ᮊ ᮊᮧᮒᮧ \ *kōwé*, den uitgang ᮊᮧᮒᮧ ᮊ ᮊᮧᮒᮧᮒᮧ \ *kōhen*, of ᮊᮧᮒᮧ ᮊ ᮊᮧᮒᮧᮒᮧ \ *kōwen*.

ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧ \ *sampéjan*, is een woord uit de Kawische taal, beteekenende *voeten*, en wordt in het hooge Javaansch (Kromo) gebezigd als het voornaamwoord voor den tweeden persoon, als het gesprek tot een' meerderen is gerigt, zijnde gelijk aan ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧ \ *kawoelo* of ᮊᮧᮒᮧᮒᮧ \ *koelo* in den eersten persoon. Deze

(*) De verkorting ᮊᮧᮒᮧ ᮊ \ van het voornaamwoord ᮊᮧᮒᮧ ᮊ ᮊᮧᮒᮧ \ wordt wel in gesprekken gehoord, maar

Deze uitdrukking levert een sterk bewijs op van de onderdanigheid, waarmede de Javanen hunne bovengeslikten toespreken, daar zij naar de letterlijke beteekenis van het woord niet den persoon, maar dèszelfs *voeten* aanspreken.

᠘᠘ ᠘
ᠮᠠᠨᠭᠦᠨᠭᠠᠨᠳᠢᠬᠢ᠎ᠠ \ *hidjengngandhiko*, (*) gij, be-

hoort mede tot het hooge Javaansch, doch is minder nederig dan het voorgaande woord, wordende meestal gebezigd tegen een' persoon, die, hoewel minder van rang dan de spreker, uithoofde van zijnen meerderen ouderdom of andere betrekkingen, onderscheiding verdient, of omgekeerd, wanneer de toegesproken' persoon hooger van rang, maar jonger van jaren is.

Het woord ᠘᠘ ᠘
ᠮᠠᠨᠭᠦᠨᠭᠠᠨᠳᠢᠬᠢ᠎ᠠ \ wordt door weglating der eerste lettergreep verkort in ᠘᠘ ᠘
ᠮᠠᠨᠭᠦᠨᠭᠠᠨᠳᠢᠬᠢ᠎ᠠ \ *djengngandhiko*.

(*) Het is mij nog niet voorgekomen; dat het woord ᠘᠘ ᠘
ᠮᠠᠨᠭᠦᠨᠭᠠᠨᠳᠢᠬᠢ᠎ᠠ \ als persoonlijk voornaamwoord gebezigd wordt; het drukt daarentegen eenen bezittelijken zin uit en staat in plaats van ᠮᠠᠨᠭᠦᠨᠭᠠᠨᠳᠢᠬᠢ᠎ᠠ \ achter het zelfstandig naamwoord; b. v. ᠮᠠᠨᠭᠦᠨᠭᠠᠨᠳᠢᠬᠢ᠎ᠠ \ *romo hi-*
djengngandhiko, uw vader. ᠘ ᠘

^o 𑄎𑄓𑄗𑄓 \ *dhiko* of eigenlijk ^o 𑄎𑄓𑄗𑄓𑄗𑄓 \ *handhiko*,

gij, hetwelk gebruikelijk is wanneer men een' gelijken van rang in een' zeer gemeenzamen stijl toespreekt, of een' minderen, dien, uit aanmerking van bejaardheid of andere hoedanigheden, achting wordt toegedragen, wordende alsdan de wijze van spreken 𑄎𑄓𑄗𑄓 \ *madhjo*, *middentaal* genoemd.

De vergelijking der woorden ^o 𑄎𑄓𑄗𑄓𑄗𑄓 \ *hidjengngandhiko* en ^o 𑄎𑄓𑄗𑄓 \ *dhiko*, zoo ten aanzien hunner gedaante als van het gebruik, dat van dezelve wordt gemaakt, geeft in den geest der taal alle aanleiding om te stellen, dat ^o 𑄎𑄓𑄗𑄓 \ *dhiko* niets anders is dan eene verkorting van ^o 𑄎𑄓𑄗𑄓𑄗𑄓 \ *hidjengngandhiko*. Doch het aan-

wezen van hetzelfde woord in het Maleisch, 𑄎𑄓𑄗𑄓 *dikau*, zoude aan den anderen kant eene betrekking tusschen dezelve kunnen doen gissen, te meer daar men het Javaansche voor-naamwoord 𑄎𑄓𑄗𑄓 \ *hakoe*, ook in het Maleisch aantrest. Indien echter de hierboven gegevene afleiding van het woord ^o 𑄎𑄓𑄗𑄓 \ *dhiko*, juist is, vindt men daarin (vermits ^o 𑄎𑄓𑄗𑄓𑄗𑄓 \

𑄘𑄢𑄪𑄫𑄭 \ *dhalem*, is een woord, dat in den

letterlijken zin, *huis*, *woning* van eenen groote, en bij uitsluiting *paleis*, beteekent, doch met andere woorden zamengevoegd zijnde, daarmede een voornaamwoord van den tweeden persoon te kennen geeft, zonder dat tot nog toe is gebleken, in welk verband zulks tot de eigenlijke beteekenis des woords kan staan. In den bezittelijken zin wordt 𑄘𑄢𑄪𑄫𑄭 \ *dhalem* ook op

zich zelve gebezigd, als: 𑄧𑄢𑄪𑄫𑄭 𑄢 𑄘𑄢𑄪𑄫𑄭 𑄘𑄢𑄪𑄫𑄭 \

soemoenggo karso dhalem, uw wil worde geëerbiedigd, hebbende alsdan altoos betrekking op eenen persoon van aanzien.

De zamenvoegingen van dit woord zijn de twee volgende:

𑄘𑄢𑄪𑄫𑄭 𑄘𑄢𑄪𑄫𑄭 \ *pandjennenggan dhalem*,
𑄘𑄢𑄪𑄫𑄭 𑄘𑄢𑄪𑄫𑄭 \

---

is: *bewind voeren*, *regeren*; als in: 𑄧𑄢𑄪𑄫𑄭 𑄘𑄢𑄪𑄫𑄭 \

djoemenneng ratoe, als Vorst regeren. 𑄘𑄢𑄪𑄫𑄭 𑄘𑄢𑄪𑄫𑄭 \

pandjennenggan kan derhalve vertaald worden door: *bewind*, *gezag*, *regering*, en 𑄘𑄢𑄪𑄫𑄭 𑄘𑄢𑄪𑄫𑄭 \

pandjennenggan sampéjan, door: *uwe regering*, *uw gezag*, voor *gij*. G.

voegingen worden gevormd tot vernedering des persoons van den spreker, zoo bedienen de Javanen zich ook van onderscheidene bewoordingen, welke den toegesproken' of tweeden persoon als het ware verheffen, of waardoor uit ontzag wordt vermeden hem een voornaamwoord toe-

tevoegen, als: ^{Q. . . Q.} *hingkang saliro*, *het of een ligchaam, uw persoon, gij.*

5°. VOORNAAMWOORDEN VAN DEN DERDEN PERSOON.

Zeer bevreemdend is het, dat bij de buitengewone en overtollige menigvuldigheid der voornaamwoorden, welke tot hier zijn verhandeld, er voor den derden persoon geene eigenlijke uitdrukking in de Javaansche taal bestaat. Dit gemis, dat dikwijls eene gaping en gebrektheid in den stijl veroorzaakt, waarmede de Europeaan zich bezwaarlijk kan vereenigen, en welke het hem dikwijls moeilijk maakt, zijne gedachten naar de hem eigene begrippen en gewone wijze van voordragt, behoorlijk in het Javaansch uittedrukken, wordt bij den Inlander evenwel niet bespeurd. Over het algemeen verstaat men den persoon of de zaak, welke in het gesprek wordt aangehaald, uit den zin der rede, waartoe de zamenstelling der werkwoorden bijzonderlijk toebrengt. Dikwijls herhaalt men ook den naam, wanneer zulks tot meerder
klaar-

klaarheid mogt vereischt worden. De duidelijkheid, welke de werkwoorden in dezen te weeg brengen, bestaat daarin, dat, wanneer de derde persoon de lijder of het voorwerp is, waarop de handeling werkt, en alzoo in den derden naamval staat, het werkwoord alsdan den overdragtelijken zin bevat, welke niet kan bestaan zonder een voorwerp, waarop die werking overgaat, alware hetzelfde ook niet genoemd.

De persoon waarvan men spreekt wordt echter somtijds op eene meer stellige wijze uitgedrukt door het woord ᮊᮃᮊᮃᮊᮃ *déwé* (Ngoko) en ᮊᮃᮊᮃᮊᮃᮊᮃ *pijambak*, (Kromo) of met het aanhechtsel ᮊᮃᮊᮃᮊᮃᮊᮃᮊᮃ *dèwékké*; ᮊᮃᮊᮃᮊᮃᮊᮃᮊᮃᮊᮃ *pijambakkipoen*, beteekenende, *zelf, zijn zelf, hij zelf*, als: ᮊᮃᮊᮃᮊᮃᮊᮃᮊᮃᮊᮃᮊᮃ *dèwékké sing toetoer*, *hij (zelf) heeft het gezegd*; ᮊᮃᮊᮃᮊᮃᮊᮃᮊᮃᮊᮃᮊᮃᮊᮃᮊᮃ *pijambakkipoen hing-kang hadhamel*, *hij (zelf) heeft het gedaan*.

Het dikwijls herhalen van deze schrijfwijze verraadt echter eene gedwongenheid van stijl, welke moet worden vermeden; want de Javanen beschouwen dezelve als oneerbiedig, wanneer

ring of verbuiging tot aanwijzing van het meervoudige getal, waarvoor in de taal ook geene bijzondere uitdrukkingen bestaan, of liever, men bedient zich van de hiervoren opgetelde voornaamwoorden, zoo wel in het meervoud als in het enkelvoud. Er is alzoo geen kenteeken of de sprekende of toegesproken wordende personen, één of meer zijn, hetwelk over het algemeen uit de zamenstelling der rede, dan wel door eene omschrijving, waardoor de meervoudigheid bepaaldelijk wordt uitgedrukt, moet blijken. Bijzonderlijk bedient men zich daartoe van de woorden $\text{NEN} \setminus$ *sami*,

Kr. $\text{NEN} \setminus$ *podo*, Ng. $\text{NENENEN} \setminus$ *sedhojo*, Kr. $\text{NENENENEN} \setminus$ *kabeh*, Ng. beteekenende *alle*, welke achter het voornaamwoord worden geplaatst, als: $\text{NENENENENENENENENENEN} \setminus$ *hakoe podu harep loengo*,
wij (allen) willen gaan.

VAN DE BEZITTELIJKE VOORNAAMWOORDEN.

De bezittelijke voornaamwoorden zijn in het Javaansch zeer eenvoudig en staan in het naauwste verband tot de persoonlijke voornaamwoorden, als zijnde meestal dezelfde uitdrukkingen, welke door hunne plaatsing bij een zelfstandig naamwoord, in stede van bij een werkwoord, eene bezittelijke kracht bekomen. Alleen in de spreekwijze tot een' minderen zijn er zekere onaf-

afscheidbare aanhechtsels, die op zich zelve niets beduiden, doch bij een woord geplaatst zijnde, daarvan de bezitting te kennen geven. Deze zijn:

Voor den eersten persoon, ກົວ \ *koe*, als:

ກົວ ກົວ ກົວ \ *annakkoe*, mijn kind; ກົວ ກົວ ກົວ \ *hennaskoe*, mijn hoofd.

Voor den tweeden persoon ຍົວ \ *moe*, als:

ຍົວ ຍົວ ຍົວ \ *homahmoe*, uw huis; ຍົວ ຍົວ ຍົວ \ *gawémoe*, uw werk; enz.

Voor den derden persoon het aanhechtsel ຍົວ ຍົວ *hé*, hetwelk naar de gewone regels van

verbinding aan het woord wordt gehecht; namelijk als hetzelfde op eene stomme letter uitgaat, wordt deze verdubbeld en met weglating der ຍົວ \ *h*, van het vokaalteeken ຍົວ *é* voorzien, als:

ຍົວ ຍົວ ຍົວ ຍົວ \ *tangnganné*, zijne hand, van ຍົວ ຍົວ ຍົວ \ *tangngan*, hand; ຍົວ ຍົວ ຍົວ ຍົວ \ *pédangngé*, zijne sabel, van ຍົວ ຍົວ \ *pédang*, sabel. De sluitletter des

woords een klinker zijnde plaatst men achter denzelven eene dubbele *n*, voorzien van de ຍົວ (taling), als: ຍົວ ຍົວ ຍົວ ຍົວ ຍົວ \ *gawénné*, zijn werk,

werk, van $\text{ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒ} \setminus$ *gawé*; $\text{ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ} \setminus$ *hatinné*,

zijn hart, van $\text{ᮊᮧᮒᮧᮒ} \setminus$ *hati*. Veeltijds wordt de bezitter genoemd, en in dat geval kan het aanhangsel $\text{ᮊᮧᮒᮧᮒ} \setminus$ *hé*, eer beschouwd worden de kracht van een lidwoord te hebben; b. v.

$\text{ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ} \setminus$ *lapakké si Djojo*, *het zadel*

van Djojo; $\text{ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ} \setminus$ *karsanné*

goesti Allah, de wil van God, den Heer.

In het hooge Javaansch (Kromo) of de taal, die men tot een' meerderen spreekt, alsmede in de andere spreekwijzen, welke in het voorgaande hoofdstuk zijn aangestipt, wordt de bezittelijke vorm van den eersten en tweeden persoon eenvoudig uitgedrukt door het persoonlijke voor-naamwoord dadelijk achter het zelfstandige naamwoord te plaatsen, als: $\text{ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ} \setminus$ *bapak koelo*,

mijn vader, $\text{ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ} \setminus$ *hatoer kawoelo*,

mijne verklaring, $\text{ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ} \setminus$ *lajang dhiko*,

uw brief, $\text{ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ} \setminus$ *raji sampéjan*,

uw jonger broeder, $\text{ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ} \setminus$ *paren-*

tah manniro, mijn bevel;   𑌕𑌕   𑌕𑌕𑌕𑌕
𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕

𑌕𑌕 *katēmennan pēkenni-ro, uwe opregtheid.*

Hier geldt dezelfde aanmerking, welke reeds vroeger gemaakt is, dat, wanneer men tot een' meerderen sprekende, iemand noemt, wiens meerdere of gelijkstandige betrekking tot den toesproken' persoon niet toelaat, hem met de *voeten* van dezen gelijk te stellen, zoo als het voor-naamwoord 𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕 *sampéjan*, zoude aan-

duiden, men zich, om de welvoegelijkheid, alsdan in stede van die uitdrukking bedient van

het woord 𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕 *hidjengngandhiko*, b. v.

𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕 *romo hidjengngandhiko, uw*

vader; 𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕 *roko hidjengngan-*

dhiko, uw ouder broeder, en niet 𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕 *romo sampéjan, enz.*

Het gesprek zich rigtende tot eenen Vorst of anderen aanzienlijken persoon, welken men de benamingen 𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕 *sampéjan dha-*

lem of 𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕 *pandjennengngan dha-*

lem, geeft, wordt de bezittelijke vorm door
het

het enkele woord $\text{𑌒𑌣𑌣𑌣} \backslash$ *dhalem*, met weglating der daarmede verbondene woorden, te kennen gegeven; b. v. $\text{𑌒𑌣𑌣𑌣𑌒𑌣𑌣𑌣} \backslash$ *karso dhalem, uw wil*; $\text{𑌒𑌣𑌣𑌣𑌒𑌣𑌣𑌣} \backslash$ *poetro dhalem, uw zoon*. Hetzelfde heeft plaats met $\text{𑌒𑌣𑌣𑌣𑌒𑌣𑌣𑌣𑌒𑌣𑌣𑌣} \backslash$ *pandjennenggan sampéjan*, wanneer het eerste woord mede vervalt, als: $\text{𑌒𑌣𑌣𑌣𑌒𑌣𑌣𑌣𑌒𑌣𑌣𑌣𑌒𑌣𑌣𑌣} \backslash$ *pangngestoe sampéjan, uwe zegening*.

De voornaamwoorden $\text{𑌒𑌣𑌣𑌣} \backslash$ *hingsoen, ik* en $\text{𑌒𑌣𑌣} \backslash$ *siro, gij*, worden in den bezittelijken vorm aan het woord vastgehecht, op dezelfde wijze als hierboven van het aanhechtsel $\text{𑌒𑌣𑌣} \backslash$ *hé* is gezegd, en met weglating der eerste letters *h* en *s*; b. v. $\text{𑌒𑌣𑌣𑌣𑌒𑌣𑌣𑌣𑌒𑌣𑌣𑌣} \backslash$ *kagoengnganningsoen, mijn eigendom*, van $\text{𑌒𑌣𑌣𑌣𑌒𑌣𑌣𑌣} \backslash$ *kagoengngan*, $\text{𑌒𑌣𑌣𑌣𑌒𑌣𑌣𑌣𑌒𑌣𑌣𑌣} \backslash$ *balanningsoen, mijn leger*, van $\text{𑌒𑌣𑌣𑌣} \backslash$ *bolo*; $\text{𑌒𑌣𑌣𑌣𑌒𑌣𑌣𑌣} \backslash$ *ra-*

toenni, uw vorst, van ᮊᮧᮒᮦᮒ *ratoe*; ᮊᮧᮒᮦᮒ
 ᮊᮧᮒᮦᮒ *sagoehhiro*, uwe belofte, van ᮊᮧᮒᮦᮒ
sagoeh.

De bezittelijke vorm van den derden persoon wordt in het hooge Javaansch (Kromo) uitgedrukt door het onafscheidbare aanhechtsel ᮊᮧᮒᮦᮒ

hipoen, hetwelk in allen deele overeenkomt met ᮊᮧᮒᮦᮒ *hé* in het lage Javaansch (Ngoko) en op dezelfde wijze aan het woord gehecht wordt, als:

ᮊᮧᮒᮦᮒ ᮊᮧᮒᮦᮒ *serrattipoen*, zijn brief; ᮊᮧᮒᮦᮒ ᮊᮧᮒᮦᮒ

ᮊᮧᮒᮦᮒ *grijannipoen*, zijn huis.

Aangaande den oorsprong van de bezittelijke aanhechtsels ᮊᮧᮒᮦᮒ *koe* en ᮊᮧᮒᮦᮒ *moe*, is weinig

met zekerheid te bepalen. Hoewel het eerste kan gezegd worden eene verkorting van ᮊᮧᮒᮦᮒ *hækoe* te zijn, mag men deze gissing niet als zeker aanemen, dewijl ᮊᮧᮒᮦᮒ *moe*, niet tot eene

dergelijke afleiding te brengen is. De gedachte ontstaat dus, of deze aanhechtsels ook dezelfde zijn, die men in de Maleische taal aantreft; welke veronderstelling zeer gegrond schijnt te zijn. Daarentegen vindt men geen spoor tot uit-

legging van het aanhechtsel $\text{ᮊᮧᮒ᮪} \setminus$ *hé* en $\text{ᮊᮧᮒ᮪ᮒ᮪} \setminus$

hipoen, hetwelk in de meest bekende talen(*) van den archipel niet voorkomt, en derhalve alleen aan het Javaansch eigen is.

Eenig voorwerp bepaaldelijk gezegd wordende het eigendom of de bezitting van iemand te zijn, bedient men zich van de woorden $\text{ᮊᮧᮒ᮪ᮒ᮪} \setminus$ *dhoewé*

of $\text{ᮊᮧᮒ᮪ᮒ᮪ᮒ᮪} \setminus$ *dhoewek* (Ngoko) en $\text{ᮊᮧᮒ᮪ᮒ᮪ᮒ᮪ᮒ᮪} \setminus$

gadahhan, (Kromo), of van een' aanzienlijken

persoon sprekende $\text{ᮊᮧᮒ᮪ᮒ᮪ᮒ᮪ᮒ᮪ᮒ᮪} \setminus$ *kagoengngan*,

alle *eigendom*, *bezitting*, beteekenende; wordende alsdan bij een dier woorden het aanhechtsel, of voornaamwoord, dat den bezittelijken vorm te kennen geeft, gevoegd, als: $\text{ᮊᮧᮒ᮪ᮒ᮪ᮒ᮪ᮒ᮪ᮒ᮪ᮒ᮪} \setminus$

dhoewekkoé djaran, *mijnpaard*, of eigenlijk: *mijn*

eigendom het paard; $\text{ᮊᮧᮒ᮪ᮒ᮪ᮒ᮪ᮒ᮪ᮒ᮪ᮒ᮪ᮒ᮪ᮒ᮪} \setminus$

kagoengnganné wong gédé, het eigendom der
groot-

(*) De aanhechtsels (suffixa) $\text{ᮊᮧᮒ᮪ᮒ᮪ᮒ᮪} \setminus$ *hipoen* en $\text{ᮊᮧᮒ᮪ᮒ᮪} \setminus$

hé worden in de Javaansehe taal op dezelfde wijze gebruikt als het bezittelijke voornaamwoord $\text{ᮊᮧᮒ᮪} \setminus$ *nja* in het Maleisch.

grooten. Vooral is deze uitdrukking gebruikelijk, wanneer het bezetene voorwerp niet genoemd wordt; b. v. ᮘᮧᮒᮦᮒᮦᮒᮦ ᮘ *dhoewekmoe*, *het uwe*; ᮘᮧᮒᮦᮒᮦᮒᮦ ᮘᮦᮒᮦᮒᮦ ᮘ *gadahhan koelo*, *het mijne*; ᮘᮧᮒᮦᮒᮦᮒᮦᮒᮦᮒᮦ ᮘ *kagoengngan dhalem*, *het uwe* (tot een' Vorst sprekende).

VAN DE WEDERKEERENDE VOORNAAMWOORDEN.

Voor de wederkeerende voornaamwoorden bestaan in het Javaansch geene bijzondere uitdrukkingen. De zin van dezelve ligt in de samenstelling en onderlinge betrekking der woorden opgesloten, of blijkt uit de beteekenis van het werkwoord, dat de handeling aantoonst. Soms bezigt men ook, om de wederkeerende werking aan te toonen, de woorden ᮘᮧᮒᮦᮒᮦᮒᮦᮒᮦ ᮘ

déwé, ᮘᮧᮒᮦᮒᮦᮒᮦᮒᮦ ᮘ *déwék*, ᮘᮧᮒᮦᮒᮦᮒᮦᮒᮦᮒᮦ ᮘ *déwékké*,

(Ng.), ᮘᮧᮒᮦᮒᮦᮒᮦᮒᮦ ᮘ *pijambak* en ᮘᮧᮒᮦᮒᮦᮒᮦᮒᮦ ᮘ

ᮘᮧᮒᮦᮒᮦᮒᮦᮒᮦ ᮘ *pijambakkipoen*, (Kr.) *zelf*, *zich zelf*, of

van: ᮘᮧᮒᮦᮒᮦᮒᮦᮒᮦᮒᮦ ᮘ *hawakké déwé*, (Ng.),

ter veeltijds de aanwijzende woorden ^ᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃ \ *hingakang*, ^ᵃᵃᵃᵃᵃ \ *kang* en ^ᵃᵃᵃᵃᵃ \ *sing* voor zich.

^ᵃᵃᵃᵃᵃ \ *sinten*, (Kr.) ^ᵃᵃᵃᵃᵃ \ *sopo* (Ng.), *wie?*

als: ^ᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃ \ *poenniko sinten*, en ^ᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃ \ *hikoe sopo*, *wie is dat?*

VAN DE AANWIJZENDE VOORNAAMWOORDEN.

De woorden, die eene aanwijzing van eenen persoon of eene zaak te kennen geven, zijn de volgende:

^ᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃ \ *poenniki* (Kr.) ^ᵃᵃᵃᵃᵃ \ *niki* (Md.)

en ^ᵃᵃᵃᵃᵃᵃ \ *hiki* (Ng.) deze, *dit*, toonen eene zaak aan, die gesteld wordt nabij te zijn, als:

^ᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃ \ *tahoen hiki*, *dit jaar*; ^ᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃ

^ᵃᵃᵃᵃᵃᵃ \ *kapal poenniki*, *dit paard*; ^ᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃ \

tijang poenniki, *deze man*.

^ᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃ \ *poenniko*, ^ᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃ \ *poennikoe* (Kr.)

^ᵃᵃᵃᵃᵃᵃ \ *niko*, ^ᵃᵃᵃᵃᵃᵃ \ *nikoe*, (Md.), ^ᵃᵃᵃᵃᵃᵃ \ *hiko*,

^ᵃᵃᵃᵃᵃᵃ \ *hikoe*, (Ng.), *die, dat*, worden gebruikt

tot aanwijzing van een voorwerp, dat meer ver-
wij-

heid in vele opzigten, eigenschappen, welke dikwerf de geringste onderscheidingen, ten aanzien der omstandigheden eener handeling, daarstellen, en alzoo een groot gedeelte van het begrip der rede in zich bevatten. Er worden daarentegen veranderingen of bijzondere vormen des werkwoords aangetroffen, waarvan bezwaarlijk rekenschap te geven is, als kunnende derzelve beteekenis veelal niet aan vaste regelen onderworpen worden, zijnde die vormen dikwijls alleen aan sommige werkwoorden eigen, zonder op andere te kunnen worden toegepast.

VAN DEN VORM EN DE SOORTEN DER
WERKWOORDEN.

Naar de uiterlijke gedaante is de eenvoudigste verdeling der Javaansche werkwoorden in *oorspronkelijke* en *afgeleide*, verstaande onder de eerste die, welke uit hunnen eigen' aard een werkwoord aanduiden, zonder daartoe eenig bijvoegsel of ander taaldeel te behoeven, als: ᨀᨀᨀᨀᨀ \ *gawé*, *doen*, *maken*, ᨀᨀᨀᨀ \ *toeroe*, *slapen*; ᨀᨀᨀᨀᨀᨀᨀ \ *hadhol*, *verkoopen*. Onder de af-

geleide werkwoorden behooren de zoodanige, welke van een oorspronkelijk werkwoord of van eenig ander taaldeel zijn gevormd door bijvoeging van aanhechtsels, welke aan het
woord

woord eene bijzondere beteekenis of strekking geven; b. v. ພູໄຊ ແ ແ \ roeboeh, [omvallen, ພູ (ໄຊ

ໄຊ ແ ແ ພູໄຊ ແ ແ \ hangngroeboehhaké, omverhalen;

♪. ພູໄຊ \ pèdang, sabel, ພູໄຊ ແ ແ \ hammèdang, met
ູ

de sabel houwen; ພູໄຊ \ padang, licht; ພູໄຊ ແ ແ ແ ແ \

hammadangngi, verlichten.

Nagenoeg kunnen de meeste oorspronkelijke werkwoorden aldus tot afgeleide gevormd, en deze tot de eerstgenoemde teruggebracht worden, zoodra de beteekenis van het woord slechts eenigzins toelaat aan hetzelfde de kracht toe te kennen, welke zoodanige aanhechtsels medebrengen.

Het zal doelmatig zijn alle veranderingen en wijzigingen der werkwoorden, door de bijvoegsels aan dezelve toegebracht, en de bijzondere kracht, die dezelve in elken vorm uitoefenen, nauwkeuriglijk en ieder op zich zelve na te gaan, zullende zulks tot de volgende verdeeling leiden; te weten:

1. *Oorspronkelijke* werkwoorden, of welke geene wijzigende aanhechtsels bij zich hebben, zijnde van eene *bedrijvende* of *onzijdige* beteekenis.

2. *Be-*

2. *Bedrijvende* werkwoorden met het aanhechtsel [᠋]ᠮᠠᠨᠢ \ *hi*.

3. *Overgaande* werkwoorden met het aanhechtsel [᠋]ᠮᠠᠨᠢᠨᠠᠭᠢᠯᠠᠭᠢ \ *haken*, (Kr.) of [᠋]ᠮᠠᠨᠠᠭᠢᠨᠠᠭᠢᠯᠠᠭᠢ \ *haké* (Ng.).

4. *Bedrijvende* werkwoorden met de voorzetsels [᠋]ᠮᠠᠨᠠᠭᠢ \ *man* of [᠋]ᠮᠠᠨᠠᠭᠢ \ *men*, [᠋]ᠮᠠᠨᠠᠭᠢ \ *mang* of [᠋]ᠮᠠᠨᠠᠭᠢ \ *meng*, en [᠋]ᠮᠠᠨᠠᠭᠢ \ *mar* of [᠋]ᠮᠠᠨᠠᠭᠢ \ *mer*.

5. *Onzijdige* werkwoorden met het voorzetsel [᠋]ᠮᠠᠨᠠᠭᠢ \ *m* of *ma*.

6. *Dubbele* werkwoorden.

7. *Onregelmatige* vormen des werkwoords.

1°. VAN DE OORSPRONKELIJKE WRRKWOORDEN.

Het werkwoord in den oorspronkelijken of natuurlijken staat, zonder bijvoeging namelijk van wijzigende aanhechtsels, heeft eenen *bedrijvenden* of *onzijdigen* zin, welke geheel in den aard van het woord ligt opgesloten, en alleen van deszelfs beteekenis afhangt, doch aan den uiterlijken vorm niet te onderkennen is. Voorbeelden daarvan zijn: [᠋]ᠮᠠᠨᠠᠭᠢ \ *tompo*, *ontvan-*

[᠋]ᠮᠠᠨᠠᠭᠢ \ *gitik*, *slaan*; [᠋]ᠮᠠᠨᠠᠭᠢ \ *gawé*, *doen*, *maken*; [᠋]ᠮᠠᠨᠠᠭᠢ \ *hakon*, *gelasten*,
be-

bevelen; ᠪᠡᠪᠡᠯᠡᠨ \ loenggoeh, *zitten*; ᠰᠢᠳᠢᠨ \
 ᠰᠢᠳᠢᠨ \ *toeroe, slapen*; ᠮᠢᠬᠢᠷ \ *mikir, denken, peinzen*;
 ᠭᠡᠮᠡᠵᠡ \ *goejoe, lachen*.

Deze eenvoudige vorm van het werkwoord is hetgeen men deszelfs grondwoord noemt, waarvan alle andere vormen of wijzigingen van dit rededeel worden afgeleid, en waaronder ook de woorden moeten gerangschikt worden, welke uit andere taaldeelen zijn ontleend en als werkwoorden worden gebezigd. Het is dikwijls bezwaarlijk te onderkennen, of zoodanig grondwoord, geen uiterlijk teeken hebbende van een werkwoord te zijn, tot dat rededeel, dan wel tot een ander behoort, vooral wanneer de beteekenis voor dubbelzinnige uitlegging vatbaar is. Zoo zijn de woorden ᠲᠢᠵᠢᠬᠷᠤ \ *tjidhro, bedriegen en bedrog, verraad*; ᠬᠡᠭᠡᠴᠢᠷ \ *hoekoer, meten en maat*; ᠮᠢᠳᠢᠨ \ *pitojo, vertrouwen en vertrouweling*, zoo wel zelfstandige naamwoorden als werkwoorden, en het moet er voor gehouden worden, dat deze grondwoorden tot beide soorten behooren, naar gelang zij in de rede voorkomen.

Alle werkwoorden nemen, behalve de wijzigende aanhechtsels, een voorzetsel bij zich, het-

hetwelk als eigenlijk kenteeken van het werkwoord mag worden aangemerkt. Het oorspronkelijke werkwoord aan deze bijvoeging ook onderworpen zijnde, wordt daardoor dikwijls van een zelfstandig naamwoord onderscheiden; doch moet uit dien hoofde niet worden verward met de afgeleide werkwoorden, waardoor alleen zoodanige worden verstaan, die van aanhechtsels voorzien zijn, of bijzondere vormen hebben aangenomen, waardoor de beteekenis des woords wordt veranderd of gewijzigd.

Het voorzetsel, dat het eigenlijk kenteeken van het werkwoord is, heeft deze drie vormen, ᨧᨶᨳᨱ \ *han*, ᨧᨶᨳᨱ \ *ham* en ᨧᨶ \ *hang*, welke

alleen in den uitgang verschillen en hetzelfde voorhechtsel zijn, doch ter bevordering der welluidendheid tegen elkander worden verwisseld naar gelang van den klank der letter, waarmede het grondwoord begint.

Men kan aan deze voorzetsels geene bepaalde kracht toeschrijven, kunnende dezelve bij meest alle werkwoorden geplaatst en ook weggelaten worden, zonder dat in beide gevallen de beteekenis van het woord eenigermate veranderd of bevorderd wordt; b. v. ᨧᨶᨳᨱᨧᨶᨳᨱᨧᨶᨳᨱ \ *hangngadheg* en ᨧᨶᨳᨱᨧᨶᨳᨱ \ *ngadheg*, *staan*; ᨧᨶᨳᨱᨧᨶᨳᨱ \

hannédhjo en $\text{נחיה} \setminus$ *nedhjo*, voornemens zijn;

$\text{חנחיה} \setminus$ *handjerrit* en $\text{דחיה} \setminus$ *djerrit*,

schreeuwen; $\text{חנחיה} \setminus$ *hangngarah* en $\text{חנחיה} \setminus$ *ngarah pogen, trachten*. In andere gevallen

veranderen de voorzetsel *onzijdige* in *bedrijvende* werkwoorden, als: $\text{חנחיה} \setminus$ *hangngobah*, *bewegen, in beweging zetten*, van

$\text{חנחיה} \setminus$ *hobah*, *bewegen*; (onzijd.); $\text{חנחיה} \setminus$

$\text{חנחיה} \setminus$ *hangngowah*, *iets veranderen*, van

$\text{חנחיה} \setminus$ *howah*, *veranderlijk zijn*. Daarentegen

kan een aantal woorden nimmer deze voorzetsels, tenzij dezelve tevens vergezeld gaan van de wijzigende aanhechtsels, aannemen. Zoodanige zijn: $\text{חנחיה} \setminus$ *hadhoes*, *zich baden*;

$\text{חנחיה} \setminus$ *longgoeh*, *zitten*; $\text{חנחיה} \setminus$ *dho-*

lan, *spelen*; $\text{חנחיה} \setminus$ *rabi*, *trouwen, eene vrouw ne-*

men; $\text{חנחיה} \setminus$ *bali*, *terugkeeren*; $\text{חנחיה} \setminus$ *dhoe-*

wé, *bezitten*; $\text{חנחיה} \setminus$ *hoelat*, *zoeken*; $\text{חנחיה} \setminus$

hasih, *beminnen*. Dezelfde voorzetsels dragen tevens veel bij tot aanvulling en verfraaijing van den stijl en worden in een eerbiedig en met

zorg zamengesteld schrift veel gebezigd, doch in de gemeenzame voordragt en bijzonderlijk in het gesprek meestal achterwege gelaten; hetgeen almede ten bewijze strekt, dat deszelfs gebruik tot wijziging der beteekenis of kracht van het woord niet volstrekt noodzakelijk is.

Omtrent de plaatsing der gemelde drie voorzetsels, met betrekking tot de eerste letter van het grondwoord, zijn de volgende regelen in acht te nemen:

ᠠᠨᠬᠠᠨ *han* wordt geplaatst voor de letters

ᠨᠠ *no*, ᠠᠨᠳᠤᠬᠤ *dho*, ᠠᠨᠳᠤ *do*, ᠳᠢᠵᠤ *djo*, en ᠨᠠᠨᠵᠣ *njo*, als:

ᠠᠨᠬᠠᠨᠠᠯᠠᠷ *hannalar*, de bijzonderheden eener zaak vermelden, van ᠨᠠᠯᠠᠷ *nalar*; ᠠᠨᠬᠠᠨᠠᠳᠤᠬᠤᠳᠤᠬᠤᠳᠤᠬᠤᠳᠤ *handhoedhoet*, trekken, van ᠠᠳᠤᠬᠤᠳᠤᠬᠤᠳᠤᠬᠤᠳᠤ *dhoe-*

dhoet; ᠠᠨᠬᠠᠨᠠᠳᠤᠬᠤᠳᠤᠬᠤᠳᠤᠬᠤᠳᠤ *handoedoek*, uitgraven, van ᠠᠳᠤᠬᠤᠳᠤᠬᠤᠳᠤᠬᠤᠳᠤ *doedoek*; ᠠᠨᠬᠠᠨᠳᠢᠵᠠᠷᠠᠬ *handjarah*, roo-

ven, plunderen, van ᠳᠢᠵᠠᠷᠠᠬ *djarah*; ᠠᠨᠬᠠᠨᠵᠣᠬᠠᠨ *hannjoewoen*, bidden, verzoeken; van

ᠨᠠᠨᠵᠣᠬᠠᠨ *njoewoen.*

ᠠᠨᠬᠠᠨ

𐄂𐄃𐄄 \ *ham*, staat voor 𐄅 *mo*, en 𐄆 *bo*,
 als: 𐄂𐄃𐄄𐄅𐄆 \ *hammelik*, *begeeren*, *beja-*
gen, van 𐄃𐄄𐄅𐄆 \ *melik*; 𐄂𐄃𐄄𐄅 \ *hamba-*
lang, *werpen*, van 𐄆𐄇𐄈 \ *balang*.

𐄂 \ *hang*, wordt geplaatst voor de letters
 𐄃 *go* en 𐄆 *ngo*, als: 𐄂𐄃𐄄𐄅 \ *hanggowo*,
brengen, van 𐄃𐄄𐄅 \ *gowo*; 𐄂𐄃𐄄𐄅𐄆𐄇 \ *hang-*
ngenger, *dienen*, van 𐄃𐄄𐄅𐄆𐄇 \ *ngenger*.

Het is duidelijk te zien, dat deze voorzetsels
 geplaatst worden voor zoodanige letters, welke
 met derzerver uitgang in één vloeijen, en dat
 de zachtheid der taal niet gedooft, dat dezelve
 vereenigd worden met de overige hierboven niet
 genoemde letters, als: 𐄂 *ho*, 𐄆 *tjo*, 𐄃 *ro*,
 𐄆𐄇 *ko*, 𐄆𐄇𐄈 *to*, 𐄆𐄇𐄈 *so*, 𐄂𐄃 *wo*, 𐄃𐄄 *lo*, 𐄂𐄃 *po*,
 𐄂𐄃𐄄 *jo*, en 𐄆𐄇 *tho*. Ten einde den wanklank
 voortekomen, welke daaruit zoude ontstaan,
 verandert men die letters in zachtere, welke
 zich met de aanhangsels welluidend laten zamen-
 voegen, met behoud evenwel van de schrijftee-
 kens, welke oorspronkelijk tot de letter be-
 hooren, namelijk:

1. Wanneer het grondwoord begint met eene ho of ko , worden dezelve met ngo , verwisseld en nemen het teeken hang voor zich, als: hangngadhoe , *aanhitsen*, van hadhoe ; (*) hangngëpoeng , *omsingelen*, van kepoeng .

2. Indien tjo of so de voorletter uitmaken, veranderen dezelve in njo en bekoemen het voorzetsel han , als: hannjègah , *zich onthouden, iets vermijden*, van tjègah ; hannjidhro , *bedriegen, verraden*, van tjidhro ; hannjapoe , *vegen*, van sapoe .

Algemeen wordt echter in stede van njo , de no gebezigd, indien namelijk de tweede letter des grondwoords insgelijks eene tjo of so is, in welk geval de verwisseling in njo eenen wanklank voor het Javaansche oor zoude

(*) Uit dit en de volgende voorbeelden ziet men, dat het grondwoord (radix) het zelfstandige naamwoord is, en dat de voorzetsels hetzelfde in een werkwoord veranderen.

de veroorzaken: men schrijft b. v. 𑌒𑌆𑌆𑌆 𑌆𑌆𑌆𑌆 \ *hannoetjoel*, *losmaken*, van 𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆 \ *tjoetjoel*; 𑌒𑌆𑌆𑌆 \ *hannasar*, *verdwalen*, van 𑌆𑌆𑌆 \ *sasar*, en niet 𑌒𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆 \ *hannjoetjoel*, 𑌒𑌆𑌆𑌆𑌆 \

hannjasar. Hetzelfde heeft dikwerf plaats met sommige andere woorden, die met 𑌆 so beginnen, bijzonderlijk zoodanige waarvan de tweede letter eene 𑌆 *wo* of 𑌆 *djo* is, als: 𑌒𑌆𑌆𑌆 𑌆𑌆𑌆𑌆 \

hannoewoen, *verzoeken*, van 𑌆𑌆𑌆𑌆 \ *soewoen*,

𑌒𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆 \ *hanédjé*, *veranderen*, van 𑌆𑌆𑌆𑌆 \ *sédjé*.

3. De voorletters 𑌆 *to* en 𑌆 *tho* worden veranderd in 𑌆 *no*, en nemen het daarmede overeenstemmende voorzetsel 𑌒𑌆𑌆𑌆 *han* voor zich,

als: 𑌒𑌆𑌆𑌆 𑌆𑌆𑌆𑌆 \ *hannoempoek*, *opstapelen*,

van 𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆 \ *toempoek*; 𑌒𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆 \

hannothok, *aankloppen*, van 𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆𑌆 \ *thothok*.

4. De letters 𑌆 *wo* en 𑌆 *po* worden verwisseld tegen de 𑌆 *mo*, en daarvoor het voorzetsel

zetsel 𑌒𑌕𑌔𑌕 \ *ham*, geplaatst, als: 𑌒𑌕𑌔𑌕𑌔𑌕 \

hammales, beantwoorden, vergelden, wreken,
van 𑌒𑌕𑌔𑌕𑌔 \ *wiles*; 𑌒𑌕𑌔𑌕𑌔𑌕 \ *hammasoeh*,

wasschen, van 𑌒𑌕𑌔𑌕𑌔 \ *wasoeh*; 𑌒𑌕𑌔𑌕𑌔𑌕 \ *ham-*

misah, scheiden, van 𑌒𑌕𑌔𑌕𑌔 \ *pisah*, *scheiding*.

5. Wanneer de 𑌒 *ro*, 𑌕 *lo* en 𑌕 *jo* voorletters zijn, nemen zij enkel eene stomme 𑌕 *ngo* voor zich met het voorzetsel 𑌒𑌕 *hang*, veranderen de 𑌒 *ro* alsdan in *Tjokro*, de 𑌕 *jo* in *Pingkal* en de 𑌕 *lo* in *Pasangngan lo*; b. v.

𑌒𑌕𑌔𑌕𑌔 \ *hangngroso*, gevoelen, van 𑌒𑌕𑌔 \ *roso*;

𑌒𑌕𑌔𑌕𑌔𑌕 \ *hangnglipoer*, troosten, van 𑌕𑌔𑌕𑌔 \

lipoer.

Indien de voorzetsels 𑌒𑌕𑌔𑌕𑌔 \ *han*, 𑌒𑌕𑌔𑌕𑌔 \

ham en 𑌒𑌕 *hang* achterwege worden gelaten, wordt in de uitspraak der eerste letter van het grondwoord altoos een kenteeken bewaard; de klank der laatste letter van het weggelaten voorzetsel wordt namelijk bij die voorletter uitgesproken, welke voor dezelve verondersteld wordt, maar in schrift is weggelaten. De 𑌕 *dho*,

do en djo spreekt men alzoo uit als of eene *n* voor dezelve stond; de *bo* met eene *m* en de *go* met *ng*; b. v. het woord

handhalih, *verdenken*, wordt bij weglating van het voorzetsel geschreven

dhalih, doch uitgesproken *ndhalih*; en in zelfvervoege voor

handangnir, *omspitten*, *ndangngir*; voor

handjaloek, *verzoeken*, *ndjaloek*; voor

hanggadé; *in pand hebben*, *nggadé*; voor

hambalang, *werpen*, *mbalang*.

Het spreekt van zelve, dat dit geen plaats kan hebben met de voorletters *no*, *njo*, *mo* en *ngo*, dewijl daardoor eene verdubbeling van denzelfden medeklinker in het begin van een woord zoude ontstaan, welke niet kan worden voortgebracht; weshalve men alsdan het voorzetsel eenvoudig weglaat, zonder dat hetzelfde in de uitspraak in het minste gehoord wordt, als:

nalar, voor *hannalar*, eene

zaak

zaak omstandig verhalen ; 𑌒𑌔𑌔𑌔𑌔 \ njono ,
voor 𑌒𑌔𑌔𑌔𑌔𑌔 \ hannjono , gissen , meenen ;

𑌒𑌔𑌔𑌔𑌔 \ males , voor 𑌒𑌔𑌔𑌔𑌔𑌔 \ hammales ,

wreken ; 𑌒𑌔𑌔𑌔𑌔𑌔 \ ngoengoen , voor 𑌒𑌔𑌔𑌔𑌔𑌔𑌔 \

hangngoengoen ; beklagen , betreuren .

Er dient nog te worden aangemerkt, dat, wanneer deze vier laatst genoemde voorletters in de plaats van 𑌒 ho, 𑌔 tjo, 𑌒 ko, 𑌔 to, 𑌔 so, 𑌒 wo, 𑌒 po, en 𑌒 tho staan, zij bij weglating van het voorzetsel in wezen blijven, en alzoo van zelve aanwijzen, dat er een voorzetsel bij het woord moet verondersteld worden ;

b. v. 𑌒𑌔𑌔𑌔𑌔𑌔 \ noentoen, leiden, voor 𑌒𑌔𑌔𑌔𑌔𑌔𑌔 \

hannoentoen, van 𑌒𑌔𑌔𑌔𑌔𑌔𑌔 \ toentoen ; 𑌒𑌔𑌔𑌔𑌔𑌔𑌔𑌔 \

njèkel, vasthouden, voor 𑌒𑌔𑌔𑌔𑌔𑌔𑌔𑌔 \ hannjèkel,

van 𑌒𑌔𑌔𑌔𑌔𑌔𑌔𑌔 \ tjèkel ; 𑌒𑌔𑌔𑌔𑌔𑌔 \ ngoembé, drin-

ken, voor 𑌒𑌔𑌔𑌔𑌔𑌔𑌔𑌔 \ hangngoembé, van 𑌒𑌔𑌔𑌔𑌔𑌔𑌔 \

hoembé. In woorden met 𑌒 ro, 𑌒 lo en 𑌒 io beginnende, wordt de bijgevoegde letter 𑌒 ng insgelijks behouden, als : 𑌒𑌔𑌔𑌔 \ ngroso, gevoelen ,

len , voor ᨗᨕᨗᨙᨗ \ *hangngroso*; ᨕᨗᨙᨗᨙᨗ \ *ngrangkoel* , omhelzen , voor ᨗᨕᨗᨙᨗᨙᨗ \ *hangn-
grangkoel*; ᨗᨗᨙᨗ \ *nglajar* , zeilen , voor ᨗᨗᨙᨗ \ ᨗᨗᨙᨗ \ *hangnglajar* .

De oorspronkelijke werkwoorden nemen dikwijls , hetzij in de onbepaalde wijs , of in vele vormen der vervoeging , het voorzetsel ᨗᨗ *ha* bij zich , hetwelk alleen de strekking heeft om de kracht des woords te versterken en den stijl te versieren en aan te vullen , als: ᨗᨗᨕᨗᨙᨗᨙᨗᨙᨗ

ᨗᨗᨙᨗᨙᨗᨙᨗ \ *mennowo hareb harabi* , indien gij wilt

trouwen. Dit voorzetsel wordt veelal in het ge-
dicht gebruikt , en is daarin zeer dienstig tot het voltallig maken van de voetmaat. Hetzelve wordt altoos voor het oorspronkelijke werkwoord geplaatst , en kan van de voorzetsels ᨗᨗᨙᨗᨙᨗ \ *han* ,

ᨗᨗᨙᨗᨙᨗ \ *ham* , en ᨗᨗᨙᨗ \ *hang* , noch van eenige an-

dere bijvoegsels vergezeld gaan ; behalve van zoodanige , welke de vervoeging der werkwoorden medebrengt en nader zullen worden aangetoond.

20. VAN DE BEDRIJVENDE WERKWOORDEN
MET HET AANHECHTSEL

◊
𑌒𑌒 \ *hi*.

De aanhechting van ◊
𑌒𑌒 \ *hi* aan het woord
geschiedt op dezelfde wijze als gezegd is van
het aanhangsel 𑌒𑌒𑌒𑌒 \ *han* bij de zelfstandige

naamwoorden, en rigt zich derhalve naar de
letter, waarmede het grondwoord eindigt. De-
ze uitgang namelijk eene stomme letter zijnde,
wordt dezelve verdubbeld en daarboven het
schrijfteeken ◊ *i* geplaatst, als: van 𑌒𑌒𑌒𑌒𑌒 \

◊
babadh, 𑌒𑌒𑌒𑌒𑌒𑌒 \ *hambabadhdhi*, *omhakken*;

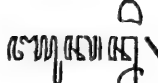

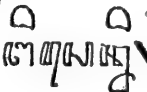

van 𑌒𑌒𑌒𑌒𑌒 \ *djaloek*, 𑌒𑌒𑌒𑌒𑌒𑌒 \ *handja-*

loekki, *verzoeken*; van 𑌒𑌒𑌒𑌒𑌒 \ *noempak*,

◊
𑌒𑌒𑌒𑌒𑌒 \ *noempakki*, *berijden*. Indien daar-

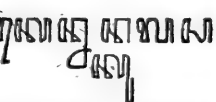
entegen het woord met eenen vokaalklank ein-
digt, stelt men achter denzelfven eene dubbele
𑌒 *nn* met het schrijfteeken ◊ *i*, en met in

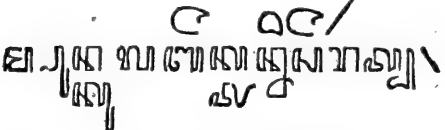
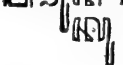
achtneming van dezelfde verandering in eenen
zachteren klinker, wanneer de *Hoeloe* of *Soekoe*
aan het einde staan; b. v. van 𑌒𑌒𑌒𑌒 \ *soeko*,
komt

komt ^o *njoekanni*, geven; van ^{o o}
hisi, komt. ^{o o} *ngisēnni*, vullen; van
 dhoeko, komt *dhoekanni*,
berispen.

De beteekenis welke het aanhechtsel ^o *hi* te kennen geeft, is de overgang eener handeling op een ander voorwerp, hetwelk alzoo in den derden naamval staat. Hetzelve geeft bepaaldelijk te kennen, dat de persoon of zaak, tot of van wien men spreekt, de werking ondergaat, en mag derhalve gezegd worden den bedrijvenden zin stellig aan te duiden, gelijk uit de volgende zinsneden voldoende blijkt:

^o
 sampéjan koelo hatoerri

kapal, ik geef u een paard;

^{o o}
 kengkēnnan koelo

sampoen koelo bektanni serrat, ik heb aan mijnen zendeling eenen brief medegegeven.

De vierde naamval kan evenwel ook door het aanhechtsel ^o *hi* beheerscht worden, als ondergaande mede de handeling des werkwoords;

b. v. 𑌎𑌏𑌃𑌄𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔 𑌎𑌏𑌃𑌄𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔
𑌎𑌏𑌃𑌄𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔

Poen Djojo badé hammahossi siti koelo , Djojo zal mijn land pachten ; 𑌎𑌏𑌃𑌄𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔 𑌎𑌏𑌃𑌄𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔

𑌎𑌏𑌃𑌄𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔 *koelo hanggentossi Poen Troenno , ik vervang Troenno.*

Ook geeft het aanhechtsel 𑌎𑌏𑌃𑌄𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔 *hi* dikwerf eene meervoudigheid van het beheerschte voorwerp te kennen, want: 𑌎𑌏𑌃𑌄𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔

𑌎𑌏𑌃𑌄𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔 *tjang poenniko sami hammenek hoewit ,*
betekent : die menschen beklimmen éénen boom ,

terwijl deze zinsnede : 𑌎𑌏𑌃𑌄𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔
𑌎𑌏𑌃𑌄𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔 *tjang poenniko sami hammenekki*

hoewiet , moet vertaald worden : deze menschen beklimmen de boomen.

3°. VAN DE OVERGAANDE WERKWOORDEN MET HET AANHECHTSEL.

𑌎𑌏𑌃𑌄𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔 *haken* (Kr.) of 𑌎𑌏𑌃𑌄𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔 *haké* (Ng.)

Het aanhechtsel 𑌎𑌏𑌃𑌄𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔 *haken* (Kr.) of 𑌎𑌏𑌃𑌄𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔𑌕𑌑𑌔

ᠮᠠᠮᠠᠨᠠᠨ ᠬᠠᠬᠡ (Ng.) wordt op dezelfde wijze als het voorgaande aan het werkwoord gevoegd, met dit onderscheid alleen, dat, wanneer het grondwoord op eenen vokaalklank uitgaat, achter denzelfden in stede eener dubbele ᠬᠠ ᠮᠠ eene

stomme ᠬᠠ ᠮᠠ wordt geplaatst, gevolgd van het

aanhechtsel ᠮᠠᠮᠠᠨᠠᠨᠠᠨ ᠬᠠᠬᠡ ᠮᠠᠮᠠᠨᠠᠨ ᠬᠠᠬᠡ of ᠮᠠᠮᠠᠨᠠᠨ ᠬᠠᠬᠡ,

als: van ᠮᠠᠮᠠᠨᠠᠨ ᠬᠠᠬᠡ ᠮᠠᠮᠠᠨᠠᠨ ᠬᠠᠬᠡ *mirso*, zien, ᠮᠠᠮᠠᠨᠠᠨ ᠬᠠᠬᠡ ᠮᠠᠮᠠᠨᠠᠨ ᠬᠠᠬᠡ

mirsakhaken, doen zien; van ᠮᠠᠮᠠᠨᠠᠨ ᠬᠠᠬᠡ ᠮᠠᠮᠠᠨᠠᠨ ᠬᠠᠬᠡ

uitgaan, ᠮᠠᠮᠠᠨᠠᠨ ᠬᠠᠬᠡ ᠮᠠᠮᠠᠨᠠᠨ ᠬᠠᠬᠡ ᠮᠠᠮᠠᠨᠠᠨ ᠬᠠᠬᠡ *mětokhake*, doen

uitgaan, *uitbrengen*. Het is evenwel ook gebruikelijk de eerste letter van het aanhechtsel in dit geval in Pasanggan ᠬᠠᠮᠠ *ko* te veranderen,

als: ᠮᠠᠮᠠᠨᠠᠨ ᠬᠠᠬᠡ ᠮᠠᠮᠠᠨᠠᠨ ᠬᠠᠬᠡ ᠮᠠᠮᠠᠨᠠᠨ ᠬᠠᠬᠡ *mirsakkaken*, ᠮᠠᠮᠠᠨᠠᠨ ᠬᠠᠬᠡ ᠮᠠᠮᠠᠨᠠᠨ ᠬᠠᠬᠡ

ᠮᠠᠮᠠᠨᠠᠨ ᠬᠠᠬᠡ ᠮᠠᠮᠠᠨᠠᠨ ᠬᠠᠬᠡ *mětokkake*. In woorden, welke op eene

andere stomme letter dan de ᠬᠠᠮᠠ *k* uitgaan, is het verkieslijk dezelve te verdubbelen en de eerste letter van het aanhechtsel weg te laten,

als: ᠮᠠᠮᠠᠨᠠᠨ ᠬᠠᠬᠡ ᠮᠠᠮᠠᠨᠠᠨ ᠬᠠᠬᠡ ᠮᠠᠮᠠᠨᠠᠨ ᠬᠠᠬᠡ *mdjeggake*, verpachten; ᠮᠠᠮᠠᠨᠠᠨ ᠬᠠᠬᠡ ᠮᠠᠮᠠᠨᠠᠨ ᠬᠠᠬᠡ

ᠮᠠᠮᠠᠨᠠᠨ ᠬᠠᠬᠡ ᠮᠠᠮᠠᠨᠠᠨ ᠬᠠᠬᠡ *ngoendhoerrake*, doen terug wijken.

Door de bijvoeging van het aanhechtsel ^ㄹ hannjoekakhaken .

haken of hake wordt aan het werkwoord een overgaande of veroorzakende zin gegeven, aanduidende dat de handeling wordt veroorzaakt, en het voorwerp, waarop de werking wordt uitgeoefend, door dezelve eene lijding of wording ondergaat, ten behoeve van of met betrekking tot eenen anderen persoon of eene andere zaak;

b. v. ^ㄹ hannjoekakhaken ^ㄹ kapal ^ㄹ hing ^ㄹ tjang , ^ㄹ aan ^ㄹ ie ^ㄹ mand ^ㄹ een ^ㄹ paard ^ㄹ schenken ;

hannjoekakhaken kapal hing tjang, aan iemand een paard schenken;

^ㄹ serrat ^ㄹ poenniko

badé koelo bektakhaken hadi koelo, dezen brief zal ik aan mijnen broeder medegeven;

^ㄹ poen ^ㄹ Kromo ^ㄹ koe ^ㄹ lo ^ㄹ gentossaken ^ㄹ Saridjo , ^ㄹ Kromo ^ㄹ laat ^ㄹ ik ^ㄹ Saridjo

lo gentossaken Saridjo, Kromo laat ik Saridjo vervangen.

Voorts wordt door ^ㄹ haken of hake

hake nog uitgedrukt, dat het voorwerp, hetwelk door het werkwoord wordt beheerscht, eene

eene gedaante verwisseling ondergaat, of uit eenen vorigen stand tot eenen zoodanigen, als het werkwoord aanduidt, wordt overgebracht, als:

[∘]
ᑦᑦᑦᑦᑦᑦᑦᑦ ᑦᑦᑦᑦᑦᑦ\ *dhadhossaken, doen zijn*, of

worden; ᑦᑦᑦᑦᑦᑦᑦ ᑦᑦᑦᑦᑦᑦ\ *boengngahhaké, ver-*

vrolijken; ᑦᑦᑦᑦᑦᑦᑦᑦ\ [∘]
_{ᑦᑦᑦ} *ngadheggaké, doen*

overeind staan, opzetten, opregten.

De bovengemelde aanhechtsels kunnen echter niet bij alle werkwoorden gebruikt worden, vermits de beteekenis des woords geheel vatbaar moet zijn voor de wijziging, welke de aanhechtsels aan hetzelfde geven.

4°. VAN DE BEDRIJVENDE WERKWOORDEN EN DE VOORZETSELS

ᑦᑦᑦᑦ\ *man*, ᑦᑦ\ *mang* en ᑦᑦ\ *mar*, of ᑦᑦᑦᑦ\ [∘]
men, ᑦᑦ\ [∘] *meng* en ᑦᑦ\ [∘] *mer*.

In de Javaansche taal wordt aan de werkwoorden eene bedrijvende kracht gegeven door het voorplaatsen van ᑦᑦᑦᑦ\ *man* en ᑦᑦ\ *mang*,

of met eenen zachteren klinker ᑦᑦᑦᑦ\ [∘]
men en

ᑦᑦ\ *meng*, welke dezelfde voorzetsels schijnen te

te zijn, die in het Maleisch zoo algemeen worden gebezigd. Afgescheiden van die taal beschouwd, kunnen zij eigenlijk niet gezegd worden tot het Javaansch, maar eer tot het Kawi te behooren. Zij zijn uit die taal overgenomen en worden in het Javaansch voornamelijk gebruikt in het gedicht en andere deftige opstellen, waaraan men eenen meer hoogdravenden en naar het Kawi zweemenden stijl wil geven.

Ofschoon de voorzetsels ᨗᨚᨙᨗ *han*, ᨗᨚᨙᨗ *ham* en ᨗᨚᨙᨗ *hang*, welke in beteekenis met deze niet verschillen, meer eigenaardig tot de Javaansche taal behooren, zijn er echter vele woorden, welke zich welluidender met ᨗᨚᨙᨗ *man* of ᨗᨚᨙᨗ *mang* laten schrijven, en bij verscheidene is het zelfs een onveranderlijk gebruik geworden, zich altoos van de laatstgemelde voorzetsels te bedienen.

De zamenvoeging met het grondwoord geschiedt somtijds op dezelfde wijze als met de aanhechtsels ᨗᨚᨙᨗ *han* en ᨗᨚᨙᨗ *hang*, als: ᨗᨚᨙᨗ *mangngaras*, ruiken, zoenen; ᨗᨚᨙᨗ *mangngarti*, verstaan, begrijpen; ᨗᨚᨙᨗ *mannembah*, hulde bewijzen; ᨗᨚᨙᨗ *manggodho*,

godho, met eene knods slaan. Dikwijls wordt echter eenvoudig de letter ᨁ *mo* met weglating der stomme ᨁ *n* of *Tjetjak*, voor het grondwoord geplaatst, als: $\text{ᨁ} \text{ᨁ} \text{ᨁ} \backslash$ *mawarno*, een opsteld maken, verhalen; $\text{ᨁ} \text{ᨁ} \text{ᨁ} \text{ᨁ} \text{ᨁ} \text{ᨁ} \text{ᨁ} \backslash$ *makramakhaké*, uittrouwen, uithuwelijken.

Veeltijds hebben deze voorzetsels eene betekenis, welke eene beweging, rigting of verandering van plaats te kennen geeft; als van de woorden: $\text{ᨁ} \text{ᨁ} \text{ᨁ} \backslash$ *lor*, noord, $\text{ᨁ} \text{ᨁ} \text{ᨁ} \text{ᨁ} \text{ᨁ} \backslash$ *ki-dhoel*, zuid, $\text{ᨁ} \text{ᨁ} \text{ᨁ} \text{ᨁ} \text{ᨁ} \backslash$ *wetan*, oost, en $\text{ᨁ} \text{ᨁ} \text{ᨁ} \text{ᨁ} \text{ᨁ} \backslash$ *koelon*, west, wordt afgeleid: $\text{ᨁ} \text{ᨁ} \text{ᨁ} \text{ᨁ} \text{ᨁ} \backslash$ *mangngalor*, $\text{ᨁ} \text{ᨁ} \text{ᨁ} \text{ᨁ} \text{ᨁ} \text{ᨁ} \backslash$ *mangngi-dhoel*, $\text{ᨁ} \text{ᨁ} \text{ᨁ} \text{ᨁ} \text{ᨁ} \text{ᨁ} \backslash$ *mangngetan*, $\text{ᨁ} \text{ᨁ} \text{ᨁ} \text{ᨁ} \text{ᨁ} \text{ᨁ} \text{ᨁ} \backslash$ *mangngoelon*, noord-zuid-oost- of west-waarts gaan. Wijders van $\text{ᨁ} \text{ᨁ} \text{ᨁ} \text{ᨁ} \text{ᨁ} \backslash$ *ngisor*, beneden, onder, wordt $\text{ᨁ} \text{ᨁ} \text{ᨁ} \text{ᨁ} \text{ᨁ} \text{ᨁ} \backslash$ *mangngisor*, nederwaarts gaan of gekeerd zijn, afdalen, nederhangen; van $\text{ᨁ} \text{ᨁ} \text{ᨁ} \backslash$ *doewoer*, hoog, boven, wordt

vervangen ; b. v. van מַחֲרִיב \ *hoeroeb*, vlam,
 מַחֲרִיבִים \ *moeroeb*, vlammen ; מַחֲרִיבָה \ *hoendhoer*,
achterwaartsche beweging, *terugwijking*,
 מַחֲרִיבִים \ *moendhoer*, *terugwijken* ; מַחֲרִיבָה \ *hoemhoel*,
oprijzing, *opstijging*, מַחֲרִיבָה \ *moemboel*,
oprijzen, *opstijgen* ; מַחֲרִיבָה \ *hemper*,
gelijkenis, מַחֲרִיבָה \ *memper*, *gelijken* ;
 מַחֲרִיבָה \ *hesem*, *glimlach*, מַחֲרִיבָה \ *mesem*,
glimlagchen.

De aldus afgeleide woorden moeten wel onderscheiden worden van diegenen, welker grondwoord met מ *wo* of פ *po* begint, en die door de verandering dezer letters in מ *mo* dezelfde gedaante maar eenen bedrijvenden zin bekomen, als: מַחֲרִיבָה \ *misoeh*, *beschimpen*, *schelden*, van מַחֲרִיבָה \ *wisoeh* ; מַחֲרִיבָה \ *masoeh*, *wasschen*, van מַחֲרִיבָה \ *wasoeh* ; מַחֲרִיבָה \

males, beantwoorden, vergelden, van ᨗᨕᨗᨓᨗᨑᨗ
wales, enz.

Indien het grondwoord met eene andere letter dan ᨗ *ho* begint, blijft dezelve onveranderd en neemt het voorzetsel ᨗ *mo*, dat ook wel stom wordt door de eerste letter in den vorm van Pasanggan te veranderen, voor zich; b. v. van ᨗᨗᨑᨗ *loemah*, ᨗᨗᨑᨗ

maloemah, op den rug liggen; van ᨗᨗᨑᨗ

rambat, ᨗᨗᨑᨗ *marambat* of ᨗᨗᨑᨗ

mrambat, kruipen; van ᨗᨗᨑᨗ *lakoe*, ᨗᨗᨑᨗ

malakoe of ᨗᨗᨑᨗ *mlakoe*, gaan.

Men plaatst bij dit soort van werkwoorden, welke, onzijdig zijnde, nimmer de aanhechtsels ᨗ
 ᨗ *hi*, ᨗᨗᨑᨗ *haken* of ᨗᨗᨑᨗ *haké*

kunnen voeren, somtijds het voorzetsel ᨗᨗᨑᨗ

ham, als: ᨗᨗᨑᨗᨗᨑᨗ *hammoemboel*, ᨗᨗᨑᨗᨑᨗ

ᨗᨗᨑᨗ *hammëmper*, enz. Doch dit is niet al-

leen geenszins noodzakelijk, maar moet eer afgekeurd worden, vermits hierdoor eene overtol-

tollige bijvoeging van twee voorzetsels ontstaat, daar $\text{ᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ} \setminus ham$, zoo als vroeger is gezien,

meer aan den bedrijvenden zin eigen is. Deze voorzetsels evenwel in goede schriften wordende aangetroffen, en tot aanvulling der dichtmaat ook zeer dienstig en geheel niet onwelluidend zijnde, is het eigenaardiger te stellen, dat dit het enkele voorzetsel $\text{ᠠᠨ} ha$ is, en als dan behoort men te schrijven: $\text{ᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ} \setminus hamoemboel$,
 $\text{ᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ} \setminus hamēmp̄er$, enz.

6°. VAN DE DUBBELE WERKWOORDEN,

Eene soort van veel grooteren omvang dan de voorgaande zijn de *dubbele werkwoorden*. Dezelve bestaan uit twee soorten, te weten: *herhaalde* werkwoorden, waarin het grondwoord wordt herhaald, en *zamengevoegde* werkwoorden, welke gevormd zijn door de vereeniging van twee onderscheidene woorden.

1. Door de herhaling van een werkwoord wordt te kennen gegeven, dat de handeling, die hetzelfde uitdrukt, herhaaldelijk dan wel bij aanhoudendheid geschiedt. Men onderscheidt van dezelve de volgende soorten:

a. Werkwoorden bestaande uit eene eenvoudige verdubbeling des grondwoords zonder de
 min-

den vereenigd; b. v. $\text{חַנְגַּנְגְּאַרְבִּיר}$ ^ד \ *hangnga-roebiroe*, *verstoren*, *verontrusten* (hiervan worden de grondwoorden niet afzonderlijk aange- troffen); $\text{חַנְדְּיַרַחְרַחַרְבִּיר}$ ₆ \ *handjarahrajah*, *plun- deren*, van דְּיַרַח \ *djarah* en רַחַרְבִּיר \ *rajah*, beide *plunderen* beteekenende.

b. Woorden van verschillende beteekenis, welke, te zamen gevoegd zijnde, eenen bijzonde- ren zin voortbrengen, als: $\text{חַנְיַרְוְוְוְוְוִי}$ \

hannjaroewoewoes, *iemand in de rede vallen*, *een gesprek onwelvoegelijk storen*, *iets ongepasts aanvoeren*, van סַרְוְוִי \ *saroe*, *ongepast*, *onwelvoe- gelijk*, en וְוְוְוִי \ *woewoes*, *spreken*, *zeggen*;

מֹרֹתַמְוֵי \ *morotamoe*, *een bezoek afleggen*, van

מֹרֹ \ *moro*, *naderen* en טַמְוֵי \ *tamoe*, *ge- zelschap*.

In het gebruik van de voorzetsels en aan- hechtsels rigten de dubbele werkwoorden zich geheel naar de enkele; zij kunnen dezelve na- melijk op de gewone wijze bij zich nemen, wanneer zij als enkele werkwoorden daarvoor vatbaar zijn, wordende alsdan de voorzetsels voor het eerste woord gevoegd en de aanhecht- sels

sels aan het laatste, zonder dat de beide woor-
den mogen afgescheiden worden, als: 𑌀𑌃𑌆𑌇𑌈𑌉𑌊

𑌀𑌃𑌆𑌇𑌈𑌉𑌊 \ hangngoendhoerhoendhoerraken, ge-
durig terugplaatsen ; 𑌀𑌃𑌆𑌇𑌈𑌉𑌊 𑌀𑌃𑌆𑌇𑌈𑌉𑌊 𑌀𑌃𑌆𑌇𑌈𑌉𑌊

hannakonnakonni, ondervragen, navragen ; 𑌀𑌃
𑌀𑌃𑌆𑌇𑌈𑌉𑌊 𑌀𑌃𑌆𑌇𑌈𑌉𑌊 𑌀𑌃𑌆𑌇𑌈𑌉𑌊 𑌀𑌃𑌆𑌇𑌈𑌉𑌊 \ handsokdosokka-
ké, gedurig stoten, aanstoten.

Wanneer het grondwoord met eene 𑌀𑌃 ho be-
gint, blijft deze letter bij de herhaling in den
oorspronkelijken staat, dat is: zonder de ver-
andering te ondergaan, welke de bijvoe-
ging van een voorzetsel medebrengt en waaraan
het eerste woord onderworpen is, als: van

𑌀𑌃𑌆𑌇𑌈𑌉𑌊 \ heling, 𑌀𑌃𑌆𑌇𑌈𑌉𑌊 𑌀𑌃𑌆𑌇𑌈𑌉𑌊 𑌀𑌃𑌆𑌇𑌈𑌉𑌊 \ hang-

ngelinghelingngaké, doen herinneren, te bin-
nen brengen ; van 𑌀𑌃𑌆𑌇𑌈𑌉𑌊 \ hoemboel,

𑌀𑌃𑌆𑌇𑌈𑌉𑌊 𑌀𑌃𑌆𑌇𑌈𑌉𑌊 𑌀𑌃𑌆𑌇𑌈𑌉𑌊 \ hangngoemboelhoemboel-

laké, herhaaldelijke doen opstijgen of in de
hoogte werpen ; 𑌀𑌃𑌆𑌇𑌈𑌉𑌊 𑌀𑌃𑌆𑌇𑌈𑌉𑌊 \ hangngadhoeha-

dhoe, aanhitsen. Ook kan men deze 𑌀𑌃 ho,
waar-

herhaalde woord hare oorspronkelijke gedaante;

b. v. van ^o သိလိမ္မာ \ *dhilat*, သိလိမ္မာသိလိမ္မာ \

handhilatdhilat, *likken*; van သုသု \ *doedoek*,

သုသုသုသု \ *handoedoekdoedoek*, *graven*,

delven; van မာမာ \ *geboeg*, မာမာမာမာ \

မာမာ \ *hanggeboeggeboeggi*, *slaan*, *afrossen*; van

မာမာ \ *boebrah*, မာမာမာမာ \

hamboebrahboebrahkè, *vernielen*, *bederven*.

Bij de herhaalde woorden, welke met ဂ *ro*, လ *lo* of ယ *jo* beginnen, en eene ဂ *ngo* voor zich nemen, geschiedt zulks alleen bij het eerste en geenszins bij het tweede woord, als: van

ဂရဂရ \ *rajah*, ဂရဂရဂရ \ *hangngrajah-*

rajah, *plunderen*; van လှလှ \ *lengket*,

လှလှလှလှ \ *hangnglengketlengket*,

kleven, *aankleven*.

Ingeval het herhaalde werkwoord met eenen klinker eindigt en van het bedrijvende aanhecht-

sel ဟိ *hi* vergezeld is, wordt deze klinker in een'

een' zachteren veranderd en achter het eerste woord eene stomme ㄷ n geplaatst, terwijl het aanhechtsel ㄷ *hi* aan het tweede woord wordt gevoegd door tusschenplaatsing van eene dubbele ㄷ nn ; b. v. van ㄱㄱ *goe joe*, ㄱㄱㄱㄱ *hanggoe jongoe jonni, uitlagchen*; van ㄱ *hisi*, ㄱㄱㄱㄱㄱㄱ *hangngisenhisenni*; *vullen*.

Om de welluidendheid en de ineenvloeiing der herhaalde woorden, welke met eene ㄷ *ho* beginnen, te bevorderen, vereenigt men dezelve dikwijls door deze letter in het herhaalde woord wegtelaten en de letter, waarmede het eerste woord eindigt, te verdubbelen, schrijvende alzo:
 ㄱㄱㄱㄱㄱㄱ *hangngisennisenni, vullen*;
 ㄱㄱㄱㄱㄱㄱ *hangngantennantenni, op-*
wachten.

Bij de aanhechting van ㄱ ㄱ *haken* en ㄱ *haké*, zijn dezelfde regelen in acht te nemen als met ㄷ *hi*, uitgezonderd alleen, dat men in- stede van ㄱ n en ㄱ nn de letters ㄱ *k* en ㄱ kk

᳚᳚ ᳚᳚ achter het grondwoord voegt, als : ᳚᳚
᳚᳚

᳚᳚᳚᳚ ᳚ ᳚᳚᳚᳚ ᳚ ᳚᳚ ᳚᳚᳚᳚ \ hanggoejokgoejokkaké,
᳚᳚ ᳚᳚

doen lagchen ; ᳚᳚᳚᳚ ᳚᳚᳚᳚ ᳚᳚᳚᳚ ᳚᳚᳚᳚ \ hang-
᳚᳚ ᳚᳚

ngrabekrabekkeké, uittrouwen.

Even als bij de zelfstandige naamwoorden heeft de herhaling van het werkwoord dikwijls alleen betrekking op deszelfs eerste lettergreep, welke met het oorspronkelijke klankteeken wordt verdubbeld, nemende alsdan beide de gedaante aan, welke de voorletter gewoonlijk door bijvoeging van de

voorzetsels ᳚᳚᳚᳚ \ han ᳚᳚᳚᳚ \ ham of ᳚᳚ \ hang

bekomt ; b. v. van ᳚᳚᳚᳚ \ wēdhī, bevreesd, ᳚᳚
᳚᳚᳚᳚

᳚᳚᳚᳚᳚᳚ \ hammēmēdhī, bevreesd maken, vrees
᳚ ᳚

aanjagen ; van ᳚᳚᳚᳚᳚᳚ \ sengngit, haat, nijd,
᳚᳚᳚᳚

᳚᳚᳚᳚᳚᳚᳚᳚ \ hannjēnjengngit, haten, ook
᳚᳚᳚᳚᳚᳚᳚᳚᳚᳚

hatelijk handelen.

Wanneer het grondwoord evenwel met ᳚᳚ ro, ᳚᳚ lo of ᳚᳚ jo begint, blijven dezelve onveranderd, bekomende alsdan alleen de herhaalde lettergreep de ᳚᳚ ngo, als : van ᳚᳚᳚᳚᳚᳚ \ lawas,

᳚᳚᳚᳚ ᳚᳚᳚᳚᳚᳚᳚᳚ \ hangnglulawas, verlengen, ver-
᳚᳚᳚᳚ tra-

tragen; van ᠠᠨᠯᠤᠯᠣᠷ᠎ᠠ *loro*, ᠠᠨᠯᠤᠯᠣᠷ᠎ᠠ ᠯᠣᠷ᠎ᠠ *hang-*
ngloloro, *pijnigen*.

Indien de voorletter geen schrijfteeken heeft, plaatst men, om de welluidendheid, somtijds eene *Pepet* (é) op de herhaalde lettergreep;

b. v. ᠠᠨᠯᠤᠯᠣᠷ᠎ᠠ ᠯᠣᠷ᠎ᠠ *hangnglêlawas*, $\text{ᠠᠨᠯᠤᠯᠣᠷ᠎ᠠ ᠯᠣᠷ᠎ᠠ ᠯᠣᠷ᠎ᠠ}$

hangnglêloro. Eindigt de eerste lettergreep met eene stomme letter, zoo wordt deze niet herhaald, maar alleen de voorletter, als: ᠠᠨᠯᠤᠯᠣᠷ᠎ᠠ

wangngen, *bepaling*, ᠮᠠᠮᠠᠨᠭᠦᠨᠡᠨᠢ *mamangngenni*,
beperken, *bepalen*.

Grondwoorden welke met de letter ᠠᠨᠠ *ho* beginnen kunnen nimmer tot dezen vorm van het werkwoord gebragt worden, hetwelk alleen moet worden toegeschreven aan dezelfde reden, om welke men zich voor deze letter zelden van het voorzetsel ᠠᠨᠠ *ho* bedient, namelijk de wan-klank, welke eene herhaling der ᠠᠨᠠ *ho* zoude te weeg brengen. Zulks kan echter niet in de beteekenis van het woord gezocht worden, want het woord ᠬᠣᠮᠠᠬ *homah*, (Ng.) *wonen*, kan den bedoelden vorm niet aannemen, terwijl in hetzelfde woord ᠭᠢᠷᠢᠵᠣ *grijo*, (Kr.) de herhaling der eerste lettergreep meer voorkomt dan het en-

enkele woord, schrijvende men ^{CD} ~~mnngwa~~ *gè-*
grijo, wonen.

7°. VAN DE ONREGELMATIGE VORMEN
 DES WERKWOORDS EN EENIGE BIJ-
 ZONDERHEDEN VAN DIT REDEDEEL.

De tot hier opgegevene vormen van het werkwoord bepalen zich tot dezulke, welke regelmatig behandeld en aan vaste regelen onderworpen kunnen worden, en bestaan in afleidingen van een oorspronkelijk werkwoord of naamwoord, welke door bijvoeging van aanhechtsels als anderzins in hunne beteekenis worden gewijzigd. Van deze algemeene beginselen zijn echter eenige afwijkingen, die niet onder eenen bepaalden regel te brengen zijn, bestaande voornamelijk in eenige afleidingen en bijzondere vormen, welke slechts op weinige woorden, ja somtijds op niet meer dan een enkel woord kunnen toegepast worden.

In de eerste plaats zullen wij onze aandacht vestigen op eenige vormen van het werkwoord, welke op vele, doch geenszins op alle woorden van toepassing zijn, en daarna van sommige bijzonderheden of afwijkingen van den algemeenen regel handelen.

1. Vele woorden welke reeds van andere zijn afgeleid, kunnen op de gewone wijze tot werkwoorden gevormd worden, door bijvoeging na-
 me-

melijk van de bij dit rededeel gebruikelijke voorzetsels en aanhechtsels. Voorbeelden daarvan zijn:

Van ^o ᮘᮞ᮪ \ *wis, genoeg, gedaan, uitgeschei-*

den, vormt men eerst het afgeleide naamwoord ^o ᮘᮞ᮪ᮒᮞ᮪ \ *wissan, het uitscheiden, ophouden,*

en hiervan het werkwoord ^o ᮘᮞ᮪ᮒᮞ᮪ᮒᮞ᮪ \ *hammis-*

san of ^o ᮘᮞ᮪ᮒᮞ᮪ᮒᮞ᮪ᮒᮞ᮪ \ *hammissanni, doen uit-*
scheiden, ophouden.

Van het Arabisch woord كافر *kāfir, ongeloo-*
ge, dat in het Javaansch ^o ᮘᮞ᮪ \ *kapir*, geschre-
ven en veel gebruikt wordt, leidt men inzel-
vervoege ^o ᮘᮞ᮪ᮒᮞ᮪ᮒᮞ᮪ \ *kapirran* af, waardoor de

Javanen verstaan: *misrekening, teleurstelling, niet geslaagd of nergens te regt gekomen* (als een ongeloofige, die van Mohammed verstoten is, en, zoo als zij vermeenen, ook van zijnen eigen' Heer geen heil te wachten heeft). Van

^o ᮘᮞ᮪ᮒᮞ᮪ᮒᮞ᮪ᮒᮞ᮪ \ *kapirran*, ontstaat vervolgens het

werkwoord ^o $\text{ᮘᮞ᮪ᮒᮞ᮪ᮒᮞ᮪ᮒᮞ᮪ᮒᮞ᮪ᮒᮞ᮪}$ \ *hangngapirranni, te*
leur

leur stellen, iemands oogmerken doen mislukken.

Op dezelfde wijze worden de afgeleide woorden $\text{𑌒𑌔𑌕𑌔} \text{ } \text{𑌒𑌔𑌕𑌔} \setminus$ *woerahhan, geraas, gedruisch,*

$\text{𑌒𑌔𑌕𑌔} \text{ } \text{𑌒𑌔𑌕𑌔} \setminus$ *pasanggrahhan, verblijfplaats,*

tent of loods, en vele soortgelijke woorden gevormd tot de werkwoorden $\text{𑌒𑌔𑌕𑌔} \text{ } \text{𑌒𑌔𑌕𑌔} \setminus$

mawoerahhan, geraas, gedruisch maken (als van eene menigte menschen); $\text{𑌒𑌔𑌕𑌔} \text{ } \text{𑌒𑌔𑌕𑌔} \setminus$

masanggrahhan, vertoeven, pleisteren.

2. Eene geheel bijzondere afleiding hebben vele werkwoorden, waardoor eene wederkeerige of wederzijdsche handeling wordt te kennen gegeven, door het aanhechten van $\text{𑌒𑌔𑌕𑌔} \setminus$ *han* achter het grondwoord, en somtijds met verdubbeling der eerste letter; b. v. van $\text{𑌒𑌔} \setminus$ *prang,*

oorlog, komt $\text{𑌒𑌔} \text{ } \text{𑌒𑌔𑌕𑌔} \setminus$ *pranggan, of* $\text{𑌒𑌔} \text{ } \text{𑌒𑌔𑌕𑌔} \setminus$

papranggan, oorlogen; van $\text{𑌒𑌔𑌕𑌔} \setminus$ *toekar,*

vechten, worstelen, komt $\text{𑌒𑌔𑌕𑌔} \text{ } \text{𑌒𑌔𑌕𑌔} \setminus$ *toekar-*

ran of $\text{𑌒𑌔} \text{ } \text{𑌒𑌔𑌕𑌔} \text{ } \text{𑌒𑌔𑌕𑌔} \setminus$ *toetokarran, te zamen*

vechten, met elkander worstelen; van $\text{𑌒𑌔𑌕𑌔} \setminus$
ba-

balang, *werpen*, komt balangngan of babalangngan , *over en weder werpen*, *elkander gooijen*; van lawan , *zich verzetten*, *zich verdedigen*, komt lawannan , of lalawannan , *zich wederkeerig verdedigen*, *vechten*. Deze vorm kan aan vele woorden, welke voor eene wederzijdsche handeling vatbaar zijn, gegeven worden.

3. De telwoorden bekomen ook den vorm van een werkwoord door de voorzetsels op de gewone wijze bij zich te nemen, als: van telo , *drie*, hannelo ; van sato , *honderd*, hannjato ; van sewo , *duizend*, hanjewoe ; van piro , *hoeveel*, hammiro of miranni , *miranni*, enz.

Men bedient zich van deze woorden, welke
van

zijn, en zelden op een ander woord kunnen worden toegepast. Het grondwoord ᨗᨃᨉᨏᨗᨕᨗᨑ \

hamot heeft bij voorbeeld den gewonen vorm

ᨗᨃᨉᨏᨗᨕᨗᨑ \ *hangngamot* of ᨗᨃᨉᨏᨗᨕᨗᨑ \

hangngëmot, *inhouden*, *bevatten*, *beladen zijn*,

en daarbij de bijzonder afleiding ᨗᨃᨉᨏᨗᨕᨗᨑ \

momot, of ᨗᨃᨉᨏᨗᨕᨗᨑ \ *hammomot*, *bela-*

den (bedrijvend), *belasten*. Inzelvevoege ko-

men van het hoog Javaansche woord ᨗᨃᨉᨏᨗᨕᨗᨑ \

hawrat, *zwaar*, *beladen zijn*, de werkwoorden

ᨗᨃᨉᨏᨗᨕᨗᨑ \ *hangngawrat*, ᨗᨃᨉᨏᨗᨕᨗᨑ \ *ham-*

mawrat en ᨗᨃᨉᨏᨗᨕᨗᨑ \ *hamrat*, alle *beladen* in

eenen bedrijvenden zin beteekenende. Geheel

onregelmatig is voorts de afleiding ᨗᨃᨉᨏᨗᨕᨗᨑ \

hammémé, of ᨗᨃᨉᨏᨗᨕᨗᨑ \ *mémé*, *iets in de zon*

drogen, van het grondwoord ᨗᨃᨉᨏᨗᨕᨗᨑ \ *pépé*,

dat evenwel ook op de gewone wijze kan geschre-

ven worden ᨗᨃᨉᨏᨗᨕᨗᨑ \ *hammépé*, of ᨗᨃᨉᨏᨗᨕᨗᨑ \

mépé

mèpé. Men heeft ook $\text{ᠮᠠᠩᠭᠦᠭᠦᠫᠤ} \setminus$ *hangngèpé*,

van $\text{ᠫᠤᠫᠤ} \setminus$ *pé* of $\text{ᠮᠠᠩᠭᠦᠭᠦᠫᠤ} \setminus$ *hèpé*, waaraan dezelfde

beteekenis verbonden is.

5. Eene der voornaamste afwijkingen in den vorm der werkwoorden heeft plaats, wanneer de grondwoorden met eene ᠮᠠ *ho* zonder klankteeken beginnen, in welk geval deze meestal de *Pépet* aanneemt, hetgeen alleen om de welluidenheid schijnt gedaan te worden, alzoo de beteekenis van het woord door deze bijvoeging

niet verandert; b. v. van $\text{ᠮᠠᠬᠤ} \setminus$ *hadjoer*, komt

$\text{ᠮᠠᠩᠭᠠᠳᠢᠵᠤ} \setminus$ *hangngadjoer* en $\text{ᠮᠠᠩᠭᠦᠳᠢᠵᠤ} \setminus$ *hangngè-*

djoer, *smelten*; van $\text{ᠮᠠᠬᠢ} \setminus$ *halih*, $\text{ᠮᠠᠩᠭᠠᠬᠢ} \setminus$

hangngalih en $\text{ᠮᠠᠩᠭᠠᠬᠢ} \setminus$ *hangnèglik*, *verhuizen*,

van *plaats veranderen*; van $\text{ᠮᠠᠨᠢ} \setminus$ *hanni-*

hanni, $\text{ᠮᠠᠩᠭᠠᠨᠢᠬᠠᠨᠢ} \setminus$ *hangngannihanni*, en $\text{ᠮᠠᠩᠭᠠᠨᠢᠬᠠᠨᠢ} \setminus$

hangngennihenni. *padie snijden*.

Het getal dezer woorden bepaalt zich echter tot zeer weinigen, kunnende eene menigte van die soort de bijvoeging van *Pépet* niet ondergaan

gaan ; b. v. ᨧᨱᨳᨱᨳᨱ \ harep, willen ; ᨧᨱᨳᨱᨳᨱᨳᨱ \ hangngalem, prijzen ; ᨧᨱᨳᨱᨳᨱᨳᨱᨳᨱ \ hangngajommi, beschermen, beschaduwen.

Over het algemeen heeft deze bijvoeging alleen plaats bij woorden, waarvan de eerste letter ᨧᨱᨳᨱᨳᨱ \ ho lēgenno, of zonder oorspronkelijk klankteeken is. Hiervan heeft echter eene afwijking plaats in het woord ᨧᨱᨳᨱᨳᨱ \ hoeloeng, dat ᨧᨱᨳᨱᨳᨱᨳᨱ \ hangngoeloengngi, maar ook ᨧᨱᨳᨱᨳᨱᨳᨱ \ hangngēloengngi, overreiken, kan geschreven worden.

6. De afleiding van het woord ᨧᨱᨳᨱᨳᨱᨳᨱ \ bekti, eerbied, hulde, onderdanigheid, is geheel onregelmatig, nemende hetzelfde de letter ᨳᨱ ng voor zich, waaruit het werkwoord ᨧᨱᨳᨱᨳᨱᨳᨱᨳᨱ \ hangngabekti, of ᨳᨱᨳᨱᨳᨱᨳᨱ \ ngabekti, eerbiedigen, hulde bewijzen, ontstaat, terwijl de regelmatige vorm ᨧᨱᨳᨱᨳᨱᨳᨱ \ hambekti, in de taal niet aanwezig is.

7. Het

7. Het woord $\text{ᨘᨗᨗᨙᨚ} \setminus$ *dhangdhan*, of $\text{ᨘᨗᨗᨙᨚ} \setminus$ *dhandhan* wordt, wanneer het van $\text{ᨘᨗᨗᨙᨚ} \setminus$ *haké* vergezeld is, naar den algemeenen regel geschreven $\text{ᨘᨗᨗᨙᨚᨗᨙᨚᨗᨙᨚ} \setminus$ *handhangdhannaké*, *kleden*, *toerusten*, *optooijen*. Hoewel deze afleiding veel voorkomt, geeft men echter daaraan, voornamelijk in het gesprek, dikwijls eenen onregelmatigen vorm, door de laatste letter van het grondwoord in $\text{ᨘᨗᨗᨙᨚ} \setminus$ *k* te veranderen, als: $\text{ᨘᨗᨗᨙᨚᨗᨙᨚᨗᨙᨚ} \setminus$ *handhangdhakhaké*.

Daarentegen wordt $\text{ᨘᨗᨗᨙᨚ} \setminus$ *takon*, vragen, op dezelfde wijs altoos onregelmatig $\text{ᨘᨗᨗᨙᨚᨗᨙᨚᨗᨙᨚ} \setminus$ *hannakokhaké*, *doen vragen* of *onderzoeken*, geschreven, zijnde de gewone afleiding $\text{ᨘᨗᨗᨙᨚᨗᨙᨚᨗᨙᨚ} \setminus$ *hannakonnaké*, niet bekend.

8. Vele grondwoorden en bijzonderlijk zoodanige, welke uit slechts eene lettergreep bestaan, nemen in den vorm van een werkwoord, zonder verandering der voorletter, de letter $\text{ᨘᨗᨗᨙᨚ} \setminus$ *ha* of $\text{ᨘᨗᨗᨙᨚ} \setminus$ *hè* voor zich, welke alsdan met het voorzetsel $\text{ᨘᨗᨗᨙᨚ} \setminus$ *han* wordt verbonden, als: van $\text{ᨘᨗᨗᨙᨚ} \setminus$

dhoem, *verdeelen*, *verdeeling*, မ်းၵျီၵျီၵျီၵျီ

hangngédhoemmaké, *verdeelen*, *uitdeelen*.

Een werkwoord, of liever een woord, dat dien vorm heeft, wordt dikwijls in de zamenstelling als een zelfstandig of bijvoegelijk naamwoord, dan wel als een ander rededeel gebezigd, hetwelk alleen uit den zin is te onderkennen.

Zoo komen မ်းၵျီၵျီၵျီ *hannengngen*, *regts-
gaan*, *eene regtsche rigting nemen*, en မ်းၵျီၵျီ

hangngiwo, *links gaan*, meestal als bijwoorden voor. Hetzelfde heeft plaats met de woorden

မ်းၵျီၵျီ *mangngalor*, *eene noordwaartsche*

rigting nemen; မ်းၵျီၵျီ *mangngidhoel*, *zich*

zuidwaarts rigten; မ်းၵျီၵျီ *mandoewoer*, *op-*

waarts; မ်းၵျီၵျီ *mangngisor*, *nederwaarts*.

Eveneens kan het woord မ်းၵျီၵျီ *hangnga-*
sihhi, hetwelk *beminnen* beteekent, in dezen

zin : မ်းၵျီၵျီ မ်းၵျီၵျီ မ်းၵျီၵျီ မ်းၵျီၵျီ မ်းၵျီၵျီ မ်းၵျီၵျီ မ်းၵျီၵျီ

မ်းၵျီၵျီ *Goesti Allah hingkang sakelangkoeng*

moerah serto hangngasihhi, de Heer God die zeer barmhartig en liefderijk is, als een bijvoegelijk naamwoord aangemerkt worden.

Er dient nog te worden aangemerkt, dat een aantal woorden wel de gedaante, maar niet geheel de kracht van een werkwoord bezitten, hebbende alsdan eene bijzondere beteëkenis, welke meestal eene vergelijking met eenig voorwerp, of de bezitting eener eigenschap of hoedanigheid te kennen geven; b. v. van ᨗᨗᨗᨗ *watoe*, *steen*, ᨗᨗᨗᨗᨗᨗ *hammatoe*, met eenen

steen werpen, ook: *zoo hard zijn als een*

steen; van ᨗᨗᨗᨗ *poengpoeng*, *tusschentijd*, ᨗᨗᨗᨗᨗᨗ

hamoengpoeng, *in den tusschentijd* of

inmiddels iets verrigten; van ᨗᨗᨗᨗᨗᨗ *patih*,

zekere bediening, ᨗᨗᨗᨗᨗᨗᨗᨗ *hammatih*, *patih*

zijn, of *als patih dienen*.

VAN DE VERVOEGING DER WERKWOORDEN.

Het werkwoord heeft slechts eenige weinige veranderingen, strekkende om de voornaamste betrekkingen, welke in de rede voorkomen, uit te drukken. Het zal derhalve noodzakelijk zijn, het gebruik der werkwoorden te doen kennen, en

en ten einde hen, die aan de vervoegingen van werkwoorden in Europesche talen gewoon zijn, te ontmoet te komen, die gronden op het Javaansche werkwoord, zoo veel zulks kan geschieden, toe te passen.

OVER DE WIJZE DER WERKWOORDEN.

Men onderscheidt gewoonlijk vier wijzen, waarop een werkwoord of de door hetzelfde uitgedrukte handeling, kan worden voorgesteld, als: de *onbepaalde*, de *aantoonende*, de *gebiedende* en de *aanvoegende wijs*.

1. De *onbepaalde wijs* is de eenvoudige benaming van het werkwoord, zoo als het bij de aanwijzing van deszelfs verschillende vormen, is voorgesteld; b. v. toekoe , *koop*; loenggoeh , *zitten*; toeroe *slapen*; handhèleng , *zien*; hanggo -
 wo , *brengen*; handhoekanni , *beknoren*; hangngoempoellaké , *verzamen*; hangngisinnisinni , *betschaamd maken*.

Hoewel de voorzetsels han , ham en hang , ook bij andere wijzen en tij-

tijden worden gebruikt, schijnen zij bijzonderlijk eigen te zijn aan de onbepaalde wijs, waarvan de overige vervoegingen moeten beschouwd worden in deze taal af te stammen, daar alle werkwoorden, welke volgens de aangegevene regelen voor de bijvoeging van deze voorzetsels vatbaar zijn, dezelve in de onbepaalde wijs altoos bij zich hebben, of, zoo al niet uitgedrukt zijnde, moeten verstaan worden daarvan vergezeld te gaan.

Tot de onbepaalde wijs behooren de deelwoorden, waarvan men in het Javaansch twee soorten, beide zonder tijdbepaling, onderscheidt. Zij verschillen zeer in beteekenis, duidende de eerste eene hoedanigheid of eenen toestand aan, en derhalve *onzijdig* mag genoemd worden, en de andere eene lijding of het ondergaan eener handeling, hetwelk een *lijdend* deelwoord kan worden geheeten; terwijl in het Javaansch geen deelwoord aanwezig is, dat als *bedrijvend* mag worden aangemerkt, om de uitvoering eener handeling te kennen te geven, gelijk door het *bedrijvend deelwoord* in onze taal wordt verstaan. De Javanen drukken het laatste uit door de onbepaalde wijs, somtijds verzeld van een hulpwoord, dat de voortdoring of het nog plaats hebben der handeling aantoot.

Het *onzijdige* deelwoord wordt over het algemeen

meen van een werkwoord afgeleid door eene verandering in de spelling, en wijkt in vele opzigten af van de eigenschappen, welke een deelwoord uitmaken, wordende ook van zelfstandige of bijvoegelijke naamwoorden of andere grondwoorden afgeleid en in eenen anderen zin dan dien van een deelwoord gebezigd, komende somtijds als zelfstandig naamwoord, bijwoord, doch het meest als bijvoegelijk naamwoord voor. De regte beteekenis van een woord in den vorm van het deelwoord geeft te kennen, dat een voorwerp voorzien of begaafd is met de hoedanigheid, welke door het grondwoord (hetzij zulks een werkwoord of ander rededeel) wordt aangeduid, of zich in den daardoor voorgestelden staat bevindt.

De regelmatige afleiding van zoodanig deelwoord, hetwelk alle aanhechtsels, die een werkwoord anders vergezellen, doet wegvallen, bestaat in de afscheiding der eerste letter des woords van deszelfs vokaalklank, en aan dezelve den klinker *Soekoe* (oe) te voegen, terwijl de oorspronkelijke vokaal der eerste letter eene E mo voor zich outvangt en daarmede de tweede lettergreep van het woord uitmaakt, bij welke tevens alle overige schrijftkens, die in het grondwoord bij de eerste letter geplaatst waren overgebracht worden, als: van

$\text{K} \text{E} \text{I} \backslash$ *kambang*, *drijven*, $\text{K} \text{E} \text{I} \text{E} \text{I} \backslash$ *koenam-*
 G G *bang*

bang, *drijvende*, in een' *drijvenden* staat zijn;
 van [•] *toengkoel*, *zich buigen*, *toemoengkoel*, *gebogen*, in eene *gebogene* houding zitten; van *klewer*, *slepen*, *naslepen*, *nederhangen*, *koe-
 mlewer*, *nederhangend*, *naslepend*; van *hadheg*, *staan*, *hoema-
 dheg*, *staande*, in eene *staande* houding; van *hatoer*, *zeggen*, *berigten*, *hoematoer*, *zeggende*, *berigtende*; van *kaki*, een *oud man*, *koemaki*, *zich als*
een oud man aanstellende, *verwaand zijnde*.

Sommige werkwoorden die den klinker *Pepet* (*e*) op de eerste letter aannemen, kunnen dat teeken in het deelwoord behouden of naar verkiezing doen wegvallen, schrijvende zoowel *hoemëdem*, als *hoema-
 dem*, *koud zijnde*, van *hadem*, *koud*;

[⊕]
 𐤇𐤍𐤔𐤌𐤓𐤕𐤓𐤕𐤓𐤕 \ *hoemēsok*, als 𐤇𐤍𐤔𐤌𐤓𐤕𐤓𐤕𐤓𐤕 \ *hoemasok*, *schenkende, gietende*, van 𐤇𐤍𐤔𐤌𐤓𐤕𐤓𐤕𐤓𐤕 \ *hasok*, *schenken, gieten*; [⊕]
 𐤇𐤍𐤔𐤌𐤓𐤕𐤓𐤕𐤓𐤕𐤓𐤕 \ *hoemēlok*, als 𐤇𐤍𐤔𐤌𐤓𐤕𐤓𐤕𐤓𐤕𐤓𐤕𐤓𐤕 \ *hoemalok*, *schreeuwende*, van 𐤇𐤍𐤔𐤌𐤓𐤕𐤓𐤕𐤓𐤕𐤓𐤕 \ *halok*, *schreeuwen, roepen*. Doch in andere en wel de meeste woorden van dezen aard, moet de *Pepet* worden achterwege gelaten, als in: 𐤇𐤍𐤔𐤌𐤓𐤕𐤓𐤕𐤓𐤕 \ *hoemadjoer*, *gesmolten zijnde*, van 𐤇𐤍𐤔𐤌𐤓𐤕𐤓𐤕𐤓𐤕 \ *hadjoer*, *smelten*; 𐤇𐤍𐤔𐤌𐤓𐤕𐤓𐤕𐤓𐤕𐤓𐤕 \ *hoemarah*, *trachtende, pogende*, van 𐤇𐤍𐤔𐤌𐤓𐤕𐤓𐤕𐤓𐤕𐤓𐤕 \ *harah*, *trachten, pogen*; 𐤇𐤍𐤔𐤌𐤓𐤕𐤓𐤕𐤓𐤕𐤓𐤕 \ *hoemadhoh*, *verwijderd zijnde*, van 𐤇𐤍𐤔𐤌𐤓𐤕𐤓𐤕𐤓𐤕𐤓𐤕 \ *hadhoh*, *ver*; 𐤇𐤍𐤔𐤌𐤓𐤕𐤓𐤕𐤓𐤕𐤓𐤕 \ *hoemasat*, *opgedroogd zijnde*, van 𐤇𐤍𐤔𐤌𐤓𐤕𐤓𐤕𐤓𐤕𐤓𐤕 \ *hasat*, *droog*.

De ware beteekenis van deze vervoeging des werkwoords, welke het *onzijdig deelwoord* genoemd wordt, is zeer uitéén loopende en beantwoord

woordt niet altoos aan de volle kracht, welke deze benaming zoude medebrengen. De voor- naamste afwijking hiervan is, dat vele werk- woorden in dezen vorm in de onbepaalde wijs, en alle daarvan afstammende vervoegingen ge- bruikt worden, zelfs in eenen bedrijvenden zin. Zoo heeft men de volgende woorden, welke dagelijks in het gesprek, doch ook in goede schriften zeer algemeen zijn, als: ^{CC} ᨧᨶᨳᨱ *djoemenneng*, *staan*; ᨧᨶᨳᨱ *loemakoe*, *gaan*; ᨧᨶᨳᨱ *roemahos*, *gevoelen*; ᨧᨶᨳᨱ *roemekso*, *bewaken*; ᨧᨶᨳᨱ *roemaket*, *gehecht*, *verkleefd zijn*; ᨧᨶᨳᨱ *dhoemoenoeng*, *wonen*, *gezeten* of *gevestigd zijn*; ᨧᨶᨳᨱ *goe- moejoe*, *lagchen*; ᨧᨶᨳᨱ *soemoeroep*, *ver- staan*; ᨧᨶᨳᨱ *hoemangсах*, *aanrukken*, *aan- vallen*; ᨧᨶᨳᨱ *koeméboel*, *opstuiven*; ᨧᨶᨳᨱ *koemrasak*, *bruisschen*; enz. Van sommige dezer woorden zijn de gewone vormen der

der onbepaalde wijs niet in de taal bekend; b. v. ᨀᨀ ᨀᨀ
 ᨀᨀ \ djenneng of ᨀᨀ ᨀᨀ
 ᨀᨀ \ handjenneng, dat

de oorspronkelijke gedaante van het werkwoord *staan* moest zijn, wordt nimmer bij de Javanen in dezen zin gebruikt. Anderen daarentegen, als:

ᨀᨀ \ malakoe, gaan; ᨀᨀ ᨀᨀ ᨀᨀ \ hang-

ngrahos, gevoelen; ᨀᨀ ᨀᨀ \ hangngrekso,

bewaken; ᨀᨀ ᨀᨀ \ hangngraket, aankleven;

enz. zijn wel bekende woorden, doch zijn minder in gebruik:

Vele woorden in dezen vorm worden als bijvoegelijke naamwoorden gebruikt; b. v. van ᨀᨀ ᨀᨀ
 goeloeng, oprollen, ᨀᨀ ᨀᨀ ᨀᨀ \ goemoeloeng, op-

gerold; van ᨀᨀ ᨀᨀ \ dhelling, hooren, ᨀᨀ ᨀᨀ ᨀᨀ \

dhoemelling, hoorbaar, helder, duidelijk (van klank). Anderen daarentegen zijn zelfstandige

naamwoorden of bijwoorden, als: van ᨀᨀ ᨀᨀ
 dhadhi, worden, ᨀᨀ ᨀᨀ \ dhoemadhi, dat ge-

worden of geschapen is, een schepsel; van ᨀᨀ ᨀᨀ ᨀᨀ \

ꦏꦺꦏꦺꦴꦱ꧀ koekoes, rook, ꦏꦺꦩꦺꦏꦺꦴꦱ꧀ koemoekoes,
 eene staartster, ook: staartpeper; van ꦱꦠꦂꦠꦺꦴꦱ꧀
 tjawis, toebereiden, gereed maken, ꦠꦶꦩꦮꦶꦱ꧀
 tjoemawis, bereid, gereed.

Het *lijdende* werkwoord, ofschoon mede geene tijdsbepaling bevattende, heeft meer overeenkomst met ons voorleden deelwoord dan het voorgaande. Hetzelve oefent dikwijls de kracht der onbepaalde wijs uit, wanneer het zoodanig geplaatst is, dat de bijvoeging van de hulpwoorden *zijn* of *worden* in het Nederduitsch zouden worden gevorderd, doch welke men in het Javaansch niet uitdrukt.

Het *lijdende* deelwoord heeft twee vormen, in beteekenis geenzins verschillende, waarvan de eene eigenlijk tot de Javaansche taal, en de andere tot het Kawi behoort, welke laatste echter in Javaansche boeken en geschriften, zelfs in brieven en andere dagelijksche opstellen zoo veel gebruikt wordt, dat dezelve het burgerregt heeft verkregen, en hier niet kan worden voorbij gegaan. Beide doen de voorzetsels van het werkwoord wegvallen, en deszelfs eerste letter weder den oorspronkelijken vorm aannemen. De aanhechtzels worden daarbij niet verworpen, doch ondergaan somtijds eene verandering, welke hieronder nader zal worden opgegeven.

a. De gewone vorm van het *lijdend* deelwoord bestaat in het plaatsen der voorzetsels ്ka, ്dhi en ്dhipoen, voor het werkwoord; b. v. van ്hannjoedhoek, *steken*, ്kasoedhoek, *gestoken*; ്handjaloek, *vragen, verzoeken*, ്kadjaloek, *gevraagd, verzocht*; ്hammales, *vergelden, wreken*, ്kawales, *vergolden, gewroken*; ്hanggitik, *slaan*, ്dhigitik, *geslagen of geslagen worden*; ്hangngadheggaké, *oprigten, doen staan*, ്dhihadheggaké of (met weglating der ്ha) ്dhidheggaké, *opgerigt of opgerigt worden*; ്hambahossi, *pachten*, ്dhipoenpahossi, *gepacht of gepacht worden*.

b. De

b. De tweede vorm van het *lijdende* deewoord is de splitsing der eerste letter des grondwoords van deszelfs klinker, voegende bij die voorletter het teeken *Hoeloe* (ī) en vereenigende die lettergreep alsdan met den oorspronkelijken klinker door tusschenvoeging eener dubbele *nn*, waarbij alle overige schrijfteekens, welke in het grondwoord bij de eerste lettergreep bestaan hebben, worden overgebracht; b. v. van ᠬᠠᠩᠭᠢᠷᠠᠵᠠᠬ *hangngrajah*, *plunderen*, ᠬᠠᠨᠭᠢᠷᠠᠵᠠᠬᠠᠨᠨ *rinnajah*, *geplunderd*; van ᠬᠠᠨᠨᠠᠯᠢᠨᠢ *hännalenni*, *binden*, ᠬᠠᠨᠨᠠᠯᠢᠨᠢᠨᠢᠨᠢ *tinnalenni*, *gebonden*; van ᠬᠠᠨᠭᠤᠨᠡᠮᠫᠡᠯᠠᠵᠡ *hangngoempoellaké*, *verzamelen*, $\text{ᠬᠠᠨᠭᠤᠨᠡᠮᠫᠡᠯᠠᠵᠡᠨᠢᠨᠢᠨᠢ}$ *kinnoempoellaké* of $\text{ᠬᠠᠨᠭᠤᠨᠡᠮᠫᠡᠯᠠᠵᠡᠨᠢᠨᠢᠨᠢᠨᠢ}$ *kinoempoellaké*, *verzameld*; van ᠬᠠᠨᠭᠤᠨᠡᠳᠵᠣᠷᠠ *hangngoendjoro*, *opsluiten* *gevangen* *zetten*, $\text{ᠬᠠᠨᠭᠤᠨᠡᠳᠵᠣᠷᠠᠨᠢᠨᠢᠨᠢᠨᠢ}$ *kinnoendjoro* of $\text{ᠬᠠᠨᠭᠤᠨᠡᠳᠵᠣᠷᠠᠨᠢᠨᠢᠨᠢᠨᠢᠨᠢᠨᠢ}$ *kinnoendjoro*, *opgesloten*.

Wanneer het grondwoord met eene *ᠬᠠ* *ho* begint, heeft de afleiding evenwel eene bijzondere ge-

gedaante, wordende namelijk niet de $\text{ᨗ} nn$, maar eene dubbele $\text{ᨗ} ngo$ tusschen de lettergreep ingevoegd, als: van $\text{ᨗᨗᨗᨗᨗᨗᨗ} \setminus$ *hangngoetoes*,

of $\text{ᨗᨗᨗᨗᨗᨗ} \setminus$ *hoetoes*, uitzenden, $\text{ᨗᨗᨗᨗᨗᨗᨗ} \setminus$

hingngoetoes, uitgezonden; van $\text{ᨗᨗᨗᨗᨗᨗᨗᨗᨗᨗᨗ} \setminus$

hangngoendhoerraké, terugplaatsen, $\text{ᨗᨗᨗᨗᨗᨗᨗᨗᨗᨗᨗ} \setminus$

hingngoendhoerraké, teruggeplaatst.

Eenige woorden oefenen in deze gedaante somtijds eenen anderen zin uit dan dien van het lijdende deelwoord en zijn als zoodanig in de dagelijksche taal aangenomen; zoo zegt men:

$\text{ᨗᨗᨗᨗᨗᨗᨗᨗᨗᨗᨗ} \setminus$ *kinnen* (Kr.) en $\text{ᨗᨗᨗᨗᨗᨗᨗᨗᨗᨗᨗ} \setminus$ *kinnon*

(Ng.), *gelasten*, om de onbepaalde wijs uit te drukken.

Voorts ontstaat uit het lijdende deelwoord in den laatsten vorm nog eene aan de Javaansche taal eigene verbuiging van het werkwoord, bestaande in de verdubbeling van het grondwoord in deszelfs oorspronkelijke gedaante, zonder voorzetsel, terwijl aan het tweede woord de vorm van dit lijdend deelwoord wordt gegeven, waardoor eene wederkeerige of wederzijdsche handeling wordt aangeduid, als: van $\text{ᨗᨗᨗᨗᨗᨗᨗᨗᨗᨗᨗ} \setminus$

toeloeng, helpen, bijstaan, ^o_o *toe-*

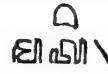
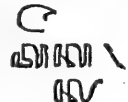
loeng-tinoeloeng, elkander helpen, bijstaan;

van ^o_o *bedil, schieten*, ^o_o ^o_o ^o_o

bedil binnèdil, op elkander schieten.

Somtijds wordt eene soortgelijke wederkeerige handeling te kennen gegeven door het lijdende deelwoord te doen vooraf gaan door een woord, dat de tegenovergestelde beteekenis heeft en aldus eene wederzijdsche handeling aanduidt, als:

 hadhol-tinoekoe, verkoopen en koopen.

Tot hiertoe is alleenlijk gesproken van de vormen der deelwoorden, welke van bedrijvende werkwoorden afstammen; doch kunnen ook de onzijdige werkwoorden de kracht van het deelwoord uitoefenen, en hebben alsdan meer overeenkomst met ons *voorleden* deelwoord, als behelzende eenen toestand, welke alleen het denkbeeld van den voorleden' tijd aanduidt, zonder eene lijding of het ondergaan eener handeling te kennen te geven; zij veranderen echter alsdan niet van gedaante, maar behouden den vorm der onbepaalde wijs, als: ^o_o *mati*, ^o_o *tekko, komen en aangekomen.*

2. De *aantoonende wijs* is die , waardoor men de daad , welke een werkwoord uitdrukt , naar de verscheidenheid der tijden regtstreeks aantoot. Het werkwoord behoudt daartoe den vorm der onbepaalde wijs , hetzij zonder eenige hijvoeging of vergezeld van hulpwoorden , waardoor de tijden bepaaldelijk worden aange-
 toond, als: hakoé mangkat , ik
vertrek ; hakoé loenggoeh , ik zit ;
 $\text{koelo hanningngalli}$, ik zie ;
 koelo sampoen
hannjoekakhaken , ik heb gegeven.

De vragende vorm behoort ook tot deze wijs en wordt meestal te kennen gegeven door een hulpwoord, hetwelk eene vraag bevat, als: hopo (Ng.) poennopo (Kr.) , *wat?* b. v.
 poennopo sampéjan
ningngalli , *ziet gij?* $\text{hopo kōwé wis mangngan}$, *hebt gij gegeten?*

3. De *gebiedende wijs* bestaat alleen in het lage Javaansch (Ngoko) of de taal, welke tot een' minderen wordt gesproken, als kunnende alleen
 in

in deze betrekking een bevel worden gegeven, hetgeen in het hooge Javaansch (Kromo), de taal die men jegens een' meerderen in rang of jaren spreekt, geen plaats kan hebben. Wanneer in deze laatste spreekwijze een verzoek of verlangen wordt voorgedragen, bedient men zich van de aanvoegende of wenschende wijs, dan wel van een hulpwoord, dat den wensch uitdrukt.

In het gedicht of andere geschriften, waarin hoog Javaansche woorden voorkomen, welke om de welluidendheid, dichtmaat als anderzints worden gebezigd, zonder juist een onderscheid in den stand der personen daar te stellen, maakt men ook wel van de gebiedende wijs gebruik; dan dit is op het dagelijksch gesprek niet van toepassing.

De gebiedende wijs van het grondwoord afgeleid wordende, vervallen de daarmede verbondene voorzetsels, waardoor de eerste letter des woords hare oorspronkelijke gedaante weder aanneemt, terwijl het bevel door bijzondere aanhechtsels, aan deze wijze eigen, wordt aange-toond, rigtende deze zich naar de aanhechtsels van het werkwoord, welke deszelfs beteekenis bepalen of wijzigen. Het is geenszins noodzakelijk daarbij den persoon uit te drukken; doch wanneer zulks tot meerderen nadruk geschiedt, wordt dezelve voor het werkwoord geplaatst.

In woorden welke geene aanhechtsels hebben, bestaat het kenteeken der gebiedende wijs in de bijvoeging van 𑌒 *ho* of eigenlijk van den enkelen klinker *o*, welke, naar gelang van den uitgang des grondwoords, voor eene andere letter wordt verwisseld.

De enkele 𑌒 *ho* wordt geplaatst achter woorden, die met eene *Legenno* eindigen, als: van 𑌒𑌒𑌒𑌒 \ *gowo*, brengen, 𑌒𑌒𑌒𑌒𑌒 \ *gowoho*, breng; van 𑌒𑌒𑌒 \ *hono*, zijn, wezen, 𑌒𑌒𑌒𑌒𑌒 \ *honoho*, het zij.

Wanneer het woord met eene stomme letter eindigt wordt deze eenvoudiglijk verdubbeld, als: van 𑌒𑌒𑌒𑌒 \ *manggan*, eten, 𑌒𑌒𑌒𑌒𑌒 \ *mangnganno*, eet; van 𑌒𑌒𑌒𑌒𑌒 \ *loenggoeh*, zitten, 𑌒𑌒𑌒𑌒𑌒𑌒 \ *loenggoehho*, zit.

Het woord op eenen klinker uitgaande blijft dezelve onveranderd en neemt het aanhechtsel zoodanige gedaante aan, die den zachten overgang van den klinker tot hetzelfde daarstelt; te weten:

Bij den uitgang op eene *Hoeloe* en *Taling*, wordt het aanhechtsel eene 𑌒 *jo* als: 𑌒𑌒𑌒 \ *tangngi*, opstaan, 𑌒𑌒𑌒𑌒 \ *tangngijo*, sta op; 𑌒𑌒 \ *dhadhi*, worden, geschieden, 𑌒𑌒𑌒 \ *dha-*

dhadhijo, *het worde*, *geschiede*; ᮊᮞ᮪ᮒ ᮊᮞ᮪ᮒ ᮞ᮪
ᮞ᮪

ngombé, *drinken*, ᮊᮞ᮪ᮒ ᮊᮞ᮪ᮒ ᮞ᮪ᮞ᮪ ᮞ᮪ᮞ᮪ ᮞ᮪ᮞ᮪
ᮞ᮪

ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪.

Bij de *Soekoe* en *Taling-taroeng* verandert het aanhechtsel in ᮞ᮪ *wo*, als: van ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪
toeroe, *slapen*, ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪
toeroewo, *slaap*; ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪
toekoe, *koopen*, ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪
toekoewo koop; van ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪
nganggo, *aantrekken*, ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪
nganggowo, *trek aan*.

Deze regelen worden ook dikwijls om de vloeibaarheid opgevolgd, wanneer het woord met *Wignjan* eindigt, in welk geval men deze doet wegvallen en onmiddelijk door het aanhechtsel vervangen, zich daarbij rigtende naar den laatsten klinker van het woord, als: voor

ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪
loenggoehho, ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪
loenggoewo,

ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪
zit; voor ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪
moelihho, ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪ᮞ᮪
moe-

lijo, *keer terug*.

Deze vorm der gebiedende wijs schijnt zich te bepalen tot woorden zonder aanhechtsels, welke eene onzijdige beteekenis hebben, dan wel eene handeling aanduiden, die niet dadelijk op een ander voorwerp overgaat. Wanneer aan het

het woord een meer volstrekt bedrijvende zin verbonden is, verandert het aanhechtsel der gebiedende wijs in [᳚]᳚᳚᳚᳚ \ *hen*, hetwelk in de

verbinding met het woord aan dezelfde regels als het voorgaande onderworpen is; b. v. van

᳚᳚᳚᳚ ᳚ ᳚᳚᳚ \ *kön*, *gelasten*, ᳚᳚᳚᳚ ᳚ ᳚᳚᳚᳚ \ [᳚]*können*,

gelast hem; van ᳚᳚᳚᳚᳚ \ *hangngoendhang*,

roepen, ᳚᳚᳚᳚᳚᳚ \ [᳚]*hoendhangngen*, *roep hem*

(op een' bepaalden persoon heênwijzende).

De gebiedende wijs wordt in werkwoorden

met het bedrijvende aanhechtsel [᳚]᳚ *hi* uitgedrukt, door weglating van dit aanhechtsel en daarvoor in de plaats te stellen ᳚᳚᳚᳚ \ *hono*, bij welks vereeniging met het woord almede dezelfde regels zijn in acht te nemen, behoudende het grondwoord nogtans den uitgang, dien hetzelfde

door de verbinding met [᳚]᳚ *hi* bekomen heeft;

b. v. van ᳚᳚᳚᳚᳚᳚ \ ^{᳚ ᳚ ᳚ ᳚}*hangngrësikki*, *zuiveren*,

schoon maken, ᳚᳚᳚᳚᳚ \ [᳚]*rësikkono*, *zuiver*,

maak schoon; van ᳚᳚᳚᳚᳚᳚ \ ^{᳚ ᳚ ᳚}*hangngisenni*,

vul-

vullen, ^o ʘʘʘʘʘʘʘʘʘ \ *hisennono*, *vul*; van ʘʘʘʘʘʘʘʘʘ \

ʘʘʘʘʘʘʘʘʘ \ *natonni*, *wonden*, *kwetsen*, ʘʘʘʘʘʘʘʘʘ \

ʘʘʘʘʘʘʘʘʘ \ *tatonnono*, *wond*, *kwets*.

Deze uitgang der gebiedende wijs bevat dikwijls hetzelfde denkbeeld van meervoudigheid,

hetwelk aan het bedrijvende aanhechtsel ʘʘʘ *hi*

is toegekend; b. v. ʘʘʘʘʘʘʘʘʘ \ *hoendhanggono*, *roep* (hem).

Wanneer het overgaande aanhechtsel ʘʘʘʘʘʘʘ \

haken of ʘʘʘʘʘʘʘ \ *haké* bij het werkwoord staat,

wordt hetzelfde vervangen door den uitgang

ʘʘʘʘʘʘʘ \ *henno*, of bij verkorting ʘʘʘ *no*, waarvan

de aanhechting aan het woord op dezelfde wijze

geschiedt als voren; b. v. ʘʘʘʘʘʘʘʘʘ \ *gawak-*

kenno, van ʘʘʘʘʘʘʘʘʘʘʘʘ \ *hanggawakkaké*, *la-*

ten brengen; ʘʘʘʘʘʘʘʘʘʘ \ *passrahenno* of

ʘʘʘʘʘʘʘʘ \ *pasrahno*, van ʘʘʘʘʘʘʘʘʘʘʘ \ *ma-*

srahhaken, *overlaten*, *overgeven*.

De nadruk der gebiedende wijs wordt versterkt door bijvoeging van het onscheidbare en op zich zelve niets beteekenende aanhechtsel to , waarvan de Javanen zich op dezelfde wijze bedienen, als in het Nederduitsch het woordje *toch*; b. v. moroto , *kom toch*; tangngito , *sta toch op*; mangnganto , *et toch*.

Om eene ontkenning of liever eenen last in den verbiedenden zin uittedrukken, wordt van de aanhechtsels, welke de gebiedende wijs aanduiden, in het geheel geen gebruik gemaakt, bedienende men zich alsdan alleen van een hulpwoord, dat het verbod of de ontkenning aantoonst, en het werkwoord voorgaat; b. v. sampoen soepe , *vergeet het niet*; $\text{hodjoto ngoendhang hadimoe}$, *roep uwen broeder niet*; hodjo wëdhi , *wees niet bevreesd*.

4. De *aanvoegende wijs* heeft met die der gebiedende veel overeenkomst en bestaat in het plaatsen van de aanhechtsels ho , hono en henno achter het woord, zijnde aan dezelfde wijzigingen en regelen onderworpen en kan

kan om die reden dikwijls met dezelve verwisseld of daarmede verward worden. In de samenstelling wordt deze wijs dikwijls opgehelderd door de woorden

^o ^o ^o
 ♂₁ ♂₂ \ mennawi, ♂₁

♂₁ \ mennowo, ♂₁ ♂₂ ♂₃ \ soepadhos, ♂₁

♂₁ \ soepojo, ♂₁ ♂₂ \ jen, ♂₁ ♂₂ ♂₃ \ sen-

nadjan, ♂₁ ♂₂ ♂₃ \ sahoepami, enz. welke

voor dezelve worden geplaatst, als: ♂₁ ♂₂ ♂₃ ♂₄

♂₁ ♂₂ ♂₃ ♂₄ \ soepadhos koelo hangsallo ba-

thi, opdat ik voordeel behale; ♂₁ ♂₂ ♂₃ ♂₄ \

mennawi koelo sagedhdho, indien ik in staat ware.

OVER DE TIJDEN DER WERKWOORDEN.

De tijden worden in het Javaansche werkwoord niet door eene verbuiging of eenen veranderden uitgang des woords gevormd, maar, wanneer de zin bedrijvend is, in den vorm der onbepaalde wijs geschreven, met bijvoeging van hulpwoorden, welke den voorleden' en toekomstenden van den tegenwoordigen tijd onderscheiden. Alleen valt hierbij ten aanzien van den vorm des woords aan te merken, dat de werk-

woor-

woorden, welke naar den algemeenen reget in de onbepaalde wijs een voorzetsel aannemen, en gevolgelijk veelal eene verandering van den voorletter ondergaan, dezen vorm blijven houden.

De *tegenwoordige tijd* wordt gewoonlijk door het enkele werkwoord zonder bepaalde aanwijzing van tijd uitgedrukt, als: $\text{koelo gadah} \} \backslash$

koelo gadah, ik bezit; latoe moeroeb, het vuur vlamt. $\text{latoe moeroeb} \} \backslash$

Eene meer stellige bepaling, dat de handeling nog voortduurt terwijl men spreekt, wordt verkregen door middel van een bijwoord, hetwelk deze beteekenis uitdrukt, als de woorden: lagi , sawèg , *pas, zoo even,*

juist; taksih, hisih nog; taksih , hisih $\} \backslash$

kalih , karo , sarwi , $\} \backslash$

sarwo , mawi , mawo , *met;* $\} \backslash$

sareng , bareng , *toen, enz.* $\} \backslash$

De *voorleden tijd* bepaalt zich in de Javaansche taal hoofdzakelijk tot den *volmaakt voorleden* tijd, welke eenvoudig aantoont, dat de daad geëindigd is, zonder betrekking op eenigen anderen tijd, en wordt over het algemeen door

voorplaatsing van het hulpwoord 𑀓𑀕𑀧𑀸𑀓

sampoen, in het hoog Javaansch (Kromo) en

𑀓𑀕𑀧𑀸𑀓 *wis* of 𑀓𑀕𑀧𑀸𑀓 *woes* in het laag Javaansch

(Ngoko), beide, *reeds, voorbij, gedaan, geschied*, beteekenende, uitgedrukt.

In de *Boso-madjo* of taal tusschen in rang gelijkstaande personen, wordt het woord 𑀓𑀕𑀧𑀸𑀓

sampoen, meestal veranderd in 𑀓𑀕𑀧𑀸𑀓 *hem-*

poen; dan deze uitdrukking bepaalt zich, even als de bedoelde spreekwijze meer tot het gesprek en den gemeenzamen briefstijl, doch wordt in geschriften weinig aangetroffen. Het laag Javaansche woord 𑀓𑀕𑀧𑀸𑀓 *woes* is daaren-

tegen meer aan den deftigen stijl en het geschrift verbonden, bedienende men zich zelden van hetzelfde in het gesprek.

De onderscheiding van den *onvolmaakt voorleden*' en den *meer dan volmaakt voorleden*' tijd is eigenlijk van geene toepassing op de Javaansche taal, als zijnde er geene bijzondere uitdrukkingen, waardoor die tijden duidelijk bepaald worden. Vooral de eerste is zeer onvolledig, en wordt meestal op dezelfde wijze als

als de tegenwoordige tijd, zonder eenige bijvoeging of aanduiding, dat de zaak voorbij is, voorgesteld, als: hakoē toeroē, ik

slaap of ik sliep; kōwe padhoe,

gij twist of gij twistet. Wanneer echter de rede eene nauwkeurige onderscheiding dezer tijden mogt vereischen, bijzonderlijk ten aanzien van den *meer dan volmaakt voorleden* tijd, wordt zulks door den zamenhang of het gebruik van daartoe strekkende omschrijvingen opgehelderd.

De *toekomende tijd* wordt even als de voorgaande met een hulpwoord gevormd, te weten badé in het hoog en bakal

in het laag Javaansch, welke woorden in betekenis geheel overeenkomen met *zal, zullen,* dienende alleen om, zonder betrekking op eenige andere omstandigheid, aan te toonen, dat eene zaak toekomstig is; b. v. $\text{koelo badé mantoek, ik zal naar huis gaan;}$

$\text{hakoe bakal toekoe, ik zal}$

koopen.

Men bedient zich ook wel van andere hulpwoorden om den toekomenden tijd uit te drukken,

ken, als: $\text{හැප්} \backslash$ *harep*, $\text{හැද්} \backslash$ *hadjeng*, wil-
 len; $\text{කෙණ} \backslash$ *kenno*, $\text{කේඟි} \backslash$ *kénging*, $\text{බයි} \backslash$
biso, $\text{සාදෙහ} \backslash$ *sagedh*, *kunnen*; $\text{මෙහි} \backslash$ *meng-*
ko, $\text{මාංකේ} \backslash$ *mangké*, *straks*, *aanstonds*. Deze

doelen echter bepaaldelijk op de omstandigheid,
 welke de beteekenis dier woorden medebrengt;
 b. v. $\text{හැප්} \text{හැප්} \text{හැප්} \text{හැප්} \backslash$ *hakoe harep toeroe*, *ik*
wil slapen; $\text{මාංකේ} \text{කො} \text{මාංකේ} \text{කො} \backslash$ *mangké koe-*
lo timballi, *ik zal (hem) roepen*.

VERVOEGING VAN EEN BEDRIJVEND
 WERKWOORD MET HET VOORZETSEL

$\text{හැණ} \backslash$ *han*, $\text{හැණි} \text{මා} \backslash$ *hannimballi*, *roepen*.

Onbep. wijs: $\text{හැණි} \text{මා} \backslash$ *hannimballi*, *roepen*.

Onzijd. deelw. $\text{තොමි} \text{මා} \backslash$ *toemimbal*, *roepende*.

Lijd. deelw. $\text{කති} \text{මා} \text{හැණ} \backslash$ *katimballan*, } *geroe-*
 of $\text{තිනි} \text{මා} \text{හැණ} \backslash$ *tinnimballan*. } *pen*.

Tegenw.

Tegenw. deelw. ^o ^o ស្រេងហ័ណ្ណិមបាលី *sareng hannimballi, roepende.*

Voorl. deelw. ^o ^o ស្រេងសាម៉េងហ័ណ្ណិមបាលី *sareng sampoen nannimballi, geroepen hebben.*

Toek. deelw. ^o ^o ស្រេងហ័ណ្ណិមបាលី *sareng badé hannimballi, zullende roepen.*

AANTOONENDE WIJS.

Tegenw. tijd. ^o ^o ខ្ញុំស្រេងហ័ណ្ណិមបាលី *koelo hannimballi, ik roep.*

^o ^o អ្នកស្រេងហ័ណ្ណិមបាលី *sampéjan hannimballi, gij roept.*

^o ^o ^o យើងស្រេងហ័ណ្ណិមបាលី *koelo sami hannimballi, wij roepen.*

^o ^o ^o អ្នកយើងស្រេងហ័ណ្ណិមបាលី *sampéjan sami hannimballi, gij roept.*

Voorl. tijd. ^o ^o ខ្ញុំស្រេងសាម៉េងហ័ណ្ណិមបាលី *koelo sampoen hannimballi, ik heb geroepen :*

Voorl. tijd. $\text{pooen} \text{ hanoe} \text{ sampo} \text{en} \text{ koelo} \text{ timballi}$, ik heb (hem) geroepen.

Toek. tijd. $\text{hanoe} \text{ badé} \text{ koelo} \text{ hannimballi}$, ik zal roepen.

of $\text{pooen} \text{ badé} \text{ koelo} \text{ timballi}$, ik zal (hem) roepen.

Aanv. wijs. $\text{soepa} \text{ dhos} \text{ koelo} \text{ timballono}$, of hannimballono , dat ik roepe.

ZESDE HOOFDSTUK.

Over de Telwoord.

De telwoorden worden in twee soorten onderscheiden, in bepaalde en onbepaalde.

De eerste toonen eene bepaalde hoeveelheid of een juist getal aan, en worden verdeeld in hoofdgetallen, rangschikkende en gebrokene getallen.

De

De hoofdgetallen zijn :

KROMO.

NGOKO.

• සැණුණාණු \	• සැණු \ of සැපැණු \	1.
• හෙණ 3 \	• හෙණ 2 හුණ 2 \	2.
• කණ \	• කණු \	3.
• සැණැණු \	• සැණු \	4.
• හාසණු \	• හණ \	5.
• හෙ හෙණු \	• හෙහෙණු \	6.
• සැණු \	• සැණු \	7.
• හුණ 2 හුණු \	• හුණ 2 හුණු \	8.
• සැණ \	• සැණ \	9.
• සැණස \	• සැණුණු 3 \	10.
• සැණණු \	• සැණණුණු \	11.

•
හෙණ 3

KROMO.

NGOKO.

അബ്ദുൾബാഖ് \ . . . തുറബാഖ് \ . . . 12.

അമൽബാഖ് \ . . . . അബൂബാഖ് \ . . . 13.

അഖ്ലഖ് \ . . . . പഖ്ലഖ് \ . . . 14.

അഖ്ലഖ് \ . . . . ബാഖ് \ . . . 15.

അഖ്ലഖ് \ . . . . അഖ്ലഖ് \ . . . 16.

പഖ്ലഖ് \ . . . . പഖ്ലഖ് \ . . . 17.

തുറബാഖ് \ . . . . തുറബാഖ് \ . . . 18.

അഖ്ലഖ് \ . . . . അഖ്ലഖ് \ . . . 19.

അബ്ദുൾഖ്ലഖ് \ . . . . തുറബുഖ്ലഖ് \ . . . 20.

അഖ്ലഖ് \ . . . . അഖ്ലഖ് \ . . . 21.

അബ്ദുൾഖ്ലഖ് \ . . . . തുറബുഖ്ലഖ് \ . . . 22.

KROMO.	NGOKO.
$\begin{matrix} \text{O} & \text{O} & / \\ \text{അന്നമ്പന്ന} & \backslash \end{matrix}$ . . .	$\begin{matrix} \text{O} & \text{O} & / \\ \text{അമ്പന്നമ്പന്ന} & \backslash \end{matrix}$ . . . 23.
$\begin{matrix} \text{O} & / \\ \text{അന്നമ്പന്ന} & \backslash \\ \text{ന്ന} & \end{matrix}$ . . .	$\begin{matrix} \text{O} & / \\ \text{പന്നമ്പന്ന} & \backslash \\ \text{ന്ന} & \end{matrix}$ . . . 24.
$\begin{matrix} \text{O} \\ \text{അന്നമ്പന്ന} \end{matrix}$ . . .	$\begin{matrix} \text{O} \\ \text{അന്നമ്പന്ന} \end{matrix}$ . . . : . . . 25.
$\begin{matrix} \text{O} & \text{O} & / \\ \text{അന്നമ്പന്ന} & \backslash \\ \text{ന്ന} & \end{matrix}$ . . .	$\begin{matrix} \text{O} & \text{O} & / \\ \text{അന്നമ്പന്ന} & \backslash \\ \text{ന്ന} & \end{matrix}$ . . . 26.
$\begin{matrix} \text{O} & \text{O} & / \\ \text{പന്നമ്പന്ന} & \backslash \end{matrix}$ . . .	$\begin{matrix} \text{O} & \text{O} & / \\ \text{പന്നമ്പന്ന} & \backslash \end{matrix}$ . . . 27.
$\begin{matrix} \text{O} & / \\ \text{അന്നമ്പന്ന} & \backslash \\ \text{ന്ന} & \end{matrix}$ . . .	$\begin{matrix} \text{O} & / \\ \text{അന്നമ്പന്ന} & \backslash \\ \text{ന്ന} & \end{matrix}$ . . . 28.
$\begin{matrix} \text{O} & / \\ \text{അന്നമ്പന്ന} & \backslash \end{matrix}$ . . . :	$\begin{matrix} \text{O} & / \\ \text{അന്നമ്പന്ന} & \backslash \end{matrix}$ . . . 29.
$\begin{matrix} \text{O} \\ \text{അന്നമ്പന്ന} \end{matrix}$ . . .	$\begin{matrix} \text{O} \\ \text{അന്നമ്പന്ന} \end{matrix}$ . . . 30.
$\begin{matrix} \text{O} \\ \text{അന്നമ്പന്ന} \end{matrix}$ . . .	$\begin{matrix} \text{O} & \text{O} & \text{O} \\ \text{അന്നമ്പന്ന} & \backslash & \backslash \end{matrix}$ . . . 31.
$\begin{matrix} \text{O} \\ \text{അന്നമ്പന്ന} \end{matrix}$ . . .	$\begin{matrix} \text{O} \\ \text{അന്നമ്പന്ന} \end{matrix}$ . . . : . . . 32.
$\begin{matrix} \text{O} \\ \text{അന്നമ്പന്ന} \end{matrix}$ . . .	$\begin{matrix} \text{O} \\ \text{പന്നമ്പന്ന} \end{matrix}$ . . . 40.
	$\begin{matrix} \text{O} \\ \text{അന്നമ്പന്ന} \end{matrix}$

KROMO.

NGOKO.

උ ආකෘතිය \	උ ආකෘතිය \	50.
උ ආකෘතිය ක්‍රමානුකූල \	උ ට ට ආකෘතිය ලී \	51.
ඊ විධාන \	ඊ විධාන \	60.
ඊ විකුණ \	ඊ විකුණු \	70.
ආ විකුණ \	ආ විකුණු \	80.
ආ විකුණ , ...	ආ විකුණු \	90.
ආ විකුණ \	ආ විකුණ \	100.
ආ විකුණ \	ආ විකුණ \	1,000.
ආ විකුණු \	ආ විකුණු \	2,000.
ආ විකුණ \	ආ විකුණ \	10,000.
ආ ට විකුණ \	ආ ට විකුණ \	100,000.
ආ විකුණ \	ආ විකුණ \	1,000,000.

Het is noodzakelijk tot goed verstand dezer getallen en van de veranderingen , welke dezelve in de zamenvoeging ondergaan , ieder van nabij gadeteslaan en elke bijzonderheid daarvan aan te teekenen.

Het telwoord ^{ᠠ ᠠ}ᠮᠢᠯᠠᠵᠢ\ *sidji*, is te zamen getrokken uit het onafscheidbare voorzetsel ^ᠮᠮᠤ *so*, beteekenende eene éénheid, en het woord ^{ᠠ ᠠ}ᠮᠠᠯᠠᠵᠢ\ *hidji*, *stuk*, hetwelk ook in ^{ᠠ ᠠ}ᠮᠠᠯᠠᠵᠢ\ *widji*, verandert, en alsdan een *korrel* beteekent; terwijl in zelver voege in *Boso-Kromo* dit getal is zamengesteld, uit ^ᠮᠮᠤ\ *so*, en ^{ᠠ ᠠ}ᠮᠠᠯᠠᠵᠢ\ *toeng-*

gal, *eenig*, *éénheid*. In de woordvoeging wordt slechts het onafscheidbare voorzetsel ^ᠮᠮᠤ *so* tot aanduiding der éénheid voor het naamwoord geplaatst, als: ^{ᠠ ᠠ}ᠮᠠᠰᠠᠰᠢᠬᠡ\ *saringgit*, *eene spaan-*

sche mat; ^ᠮᠮᠠᠮᠠᠴᠢᠰᠢ\ *sasasi*, *eene maand*.

Men bedient zich alleen van het woord ^{ᠠ ᠠ}ᠮᠢᠯᠠᠵᠢ\ *sidji*, of ^{ᠠ ᠠ}ᠮᠠᠯᠠᠵᠢ\ *satoenggal*, wanneer het-

zelve niet in verband met een naamwoord voorkomt, dan wel om eenen bijzonderen nadruk aan de bepaling der éénheid bij te zetten; b. v.

^oḥōwə kōwé hanggowó ba-
toer piro, hoe vele bedienden brengt gij mede?

hierop is het antwoord: ^{o o}ḥōwə sidji, of ^oḥōwə
^{o o}ḥōwəjə sidji \ éenen; ^{o o}ḥōwə djarankoe
^oḥōwə \ hamoeng sidji, ik heb slechts één paard.

Het telwoord ^oḥōwə \ loro, twee, is ei-

genlijk eene verdubbeling van het oorspronke-
lijke woord ^oḥōwə \ ro, met verwisseling van de
letter ḥō ro voor ḥō lo, zoo als in meer woor-
den dezer taal gebruikelijk is, gelijk ^oḥōwə \

^{o o}papat, vier, ^{o o}ḥōwə nēnem, zes, eene herha-

ling zijn der eerste letter van ^oḥōwə \ pat en

van ^oḥōwə \ nem. Deze verdubbeling komt alleen

voor, wanneer de telwoorden achter het woord,
welks getal uitgedrukt wordt, geplaatst zijn, als:

^{o o}ḥōwə ḥōwə \ lajang nēnem, zes boeken.

De getallen ^oḥōwə \ loro, twee, ^oḥōwə \

tigo en ^oḥōwə \ tēloē, drie, ^oḥōwə \ papat, vier,
^oḥōwə \

^oḥaḥa \ *limo*, vijf, ^oḥaḥa \ *pitoe*, zeven, ḥaḥaḥa \ *woloe*, acht en ḥaḥa \ *songo*, negen, onder-
 gaan eene bijvoeging van het teeken *Tjetjak*
 in den uitgang, wanneer dezelve onmiddelijk
 door een naamwoord of ander telwoord in de za-
 menstelling gevolgd worden; b. v. ḥaḥaḥa \ ^oḥaḥaḥa \
rong pikoel, twee pikols; ḥaḥaḥa \ ^oḥaḥaḥa \
tigang prakawis, drie zaken; ḥaḥaḥa \ ^oḥaḥaḥa \
teloeng prahoe, drie vaartuigen; ḥaḥaḥa \ ^oḥaḥaḥa \
patang dhinno, vier dagen; ḥaḥaḥa \ ^oḥaḥaḥa \ *li-*
mang rakit, vijf paren; ḥaḥaḥa \ ^oḥaḥaḥa \ *pitoeng sa-*
si, zeven manden; ḥaḥaḥa \ ^oḥaḥaḥa \ *woloeng-*
ngatoes, acht honderd; ḥaḥaḥa \ ^oḥaḥaḥa \ *sangang*
poeloeh, negentig.

Deze bijvoeging, welke evenwel geene plaats
 heeft in de vorming der getallen tusschen 11
 tot 19 en 21 tot 29, schijnt alleen te dienen
 tot bevordering der welluidendheid, alsmede tot
 verbinding van het telwoord met het volgende
 woord. In het hoog Javaansche (Kromo) ver-
 lies

liest in dit geval $\text{𑌵𑌴𑌵𑌵𑌵} \setminus \text{sakawan}$, vier, de

eerste lettergreep; b. v. $\text{𑌵𑌴𑌵𑌵} \text{𑌵𑌴} \text{𑌵𑌴𑌵} \setminus \text{kawan}$
 𑌵𑌴𑌵

dhinten, vier dagen; $\text{𑌵𑌴𑌵} \text{𑌵𑌴} \text{𑌵𑌴𑌵} \setminus \text{kawan}$
 𑌵𑌴

tahoen, vier jaren; $\text{𑌵𑌴𑌵} \text{𑌵𑌴} \text{𑌵𑌴𑌵} \setminus \text{kawan dhoso}$,
 𑌵𑌴 veertig.

De woorden $\text{𑌵𑌴} \setminus \text{dhoso}$ en $\text{𑌵𑌴𑌵} \setminus \text{poeloeh}$

beteekenen *tienheid*, en dienen tot vorming der tientallen door het voorplaatsen van de enkele telwoorden, gelijk in de bovenstaande opgave is aangetoond. Hierin vindt evenwel deze bijzonderheid plaats, dat de getallen *vijftig* en *zestig*

$\text{𑌵𑌴} \text{𑌵𑌴} \text{𑌵𑌴} \setminus \text{séket}$ en $\text{𑌵𑌴} \text{𑌵𑌴} \text{𑌵𑌴} \setminus \text{sawidhak}$ ge-

naamd worden.

Van *twintig* tot *dertig* worden de getallen gevormd door het woord $\text{𑌵𑌴} \setminus \text{likoer}$, voor-

afgegaan van de enkele teldwoorden, met uitzondering alleen van $\text{𑌵𑌴} \text{𑌵𑌴} \setminus \text{salawé}$, 25. Dikwijls gebruikt men voor *vier* en *twintig* ook het woord $\text{𑌵𑌴} \text{𑌵𑌴} \setminus \text{salawé}$, doch voegt alsdan daarbij ter onderscheiding het woordje $\text{𑌵𑌴} \setminus \text{prah}$,

als: $\text{𑌵𑌴} \text{𑌵𑌴} \text{𑌵𑌴} \setminus \text{pĕlem salawe prah}$,
vier

vier en twintig mangas. Om 25 uittedrukken voegt men dikwijls bij salawé het woord bentet , hetwelk *vol, gesloten*, beteekent.

De overige tusschengetallen zijn zeer eenvoudig en bestaan uit de benaming der tienheid, achtervolgd van het enkele telwoord, als:

$\text{tëloeng-poeloeh-pitoe}$, 37;

séket-tëloe , 53; sawidhak-papat , 64;

$\text{woloeng dhoso sakawan}$, 84. Soms bedient men zich van dezelfde zamenstelling ook in de

getallen van 21 tot 29; b. v. rong-poeloeh-loro , 22;

$\text{kalih dhoso sakawan}$, 24 enz.

Honderd en duizend worden uitgedrukt door de woorden hatoes en hewoe ,

voorafgaan van een teldwoord, hetwelk de hoeveelheid bepaalt, als:

kalih ha-

worden op dezelfde wijze als de getallen van Europese talen geschreven. Ter voorkoming van verwarring, welke door derzelve gelijkheid met de letters zoude kunnen ontstaan, worden de cijfers altoos op eenigen afstand van elkander geschreven, en meestal voor en achter dezelve twee punten of een zinsnijdingsteeken geplaatst, b. v.

॥ ८५७ ॥ 25, ॥ ३३३ ॥ 14; ॥ ३३३३३३३३ ॥ 1832.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

Over de Bijwoorden.

De woorden der Javaansche taal, welke tot dit rededeel behooren, zijn moeilijk te bepalen, vermits dezelve uit andere hoofdrangen tot deze kunnen worden overgebracht, hetzij door dezelve alleen in de rede als bijwoord te bezigen, en deszelfs kracht uit den zin van zoodanige woorden toe te kennen, of door de bijvoeging van aanhechtsels, welke tot de verlengde beteekenis worden vereischt.

Eene volledige kennis en het gebruik der bestaande bijwoorden door oefening moetende worden verkregen, zal het voldoende zijn zich hier slechts tot de volgende aanmerkingen te bepalen.

1. Van

1. Van andere rededeelen worden bijwoorden ontleend, alleen door de plaatsing in den zin en zonder verandering van het woord zelve, als: כֹּל־זֶמֶן \ kolo, toen, tijdens, wanneer (eigenlijk: de tijd).

2. Verscheidene bijwoorden worden gevormd door verdubbeling van het woord, waardoor eene herhaling, voortduring of onbepaaldheid

wordt te kennen gegeven; b. v. $\text{כֹּל־זֶמֶן־כֹּל־זֶמֶן}$ \ karikari, eindelijk, laatstelijk, gevolgelijk;

$\text{לְפָנֶיךָ־לְפָנֶיךָ}$ \ dhoeroengdhoeroeng, alvorens, voor-

dat; $\text{לְפָנֶיךָ־לְפָנֶיךָ}$ \ hannjarhannjar, pas, onlangs;

$\text{עֶשְׂרִים־עֶשְׂרִים}$ \ gentigenti, beurtelings.
 עֶשְׂרִים עֶשְׂרִים

3. Bijwoorden worden gevormd door aanhechting van het voorzetsel כִּי so, beteekende in dit geval: overeenkomstig, naar mate,

naar gelang, dienvolgens; b. v. כִּי־יָשָׁע \ sahoepami, bijaldien;

$\text{כִּי־יָשָׁע־כִּי־יָשָׁע}$ \ sapatoetté,

naar behooren; $\text{כִּי־יָשָׁע־כִּי־יָשָׁע}$ \ satëmenné, in waarheid.

4. Ook het aanhechtsel חַן \ han wordt somwijlen gebruikt tot vorming van bijwoorden,

als: כִּי־יָשָׁע־חַן \ temahhan, eindelijk, ten laatste,

5. Ver-

5. Verscheidene bijwoorden, welke eene aanwijzing van tijd en plaats bevatten, nemen het voorzetsel [᠋]ᠮᠠᠨ *hing* voor zich, als: [᠋]ᠮᠠᠨᠲᠡᠬᠡᠨᠲᠡᠭᠦᠨ *hingkēnné*, hier, [᠋]ᠮᠠᠨᠲᠡᠬᠡᠨᠲᠡᠭᠦᠨ *hing kōnno*, [᠋][᠋]*dáár*; [᠋]ᠮᠠᠨᠲᠡᠬᠡᠨᠲᠡᠭᠦᠨ *hingnaliko*, tijdens; [᠋]ᠮᠠᠨᠲᠡᠬᠡᠨᠲᠡᠭᠦᠨ *hingtembé*, voortaan.

Er blijft alleen nog overig de meest gebruikelijke bijwoorden op te geven en dezelve te rangschikken onder de algemeene benamingen van *bijwoorden van tijd, van plaats en van verschillenden aard*, zonder de nauwgezette onderscheiding van de verschillende soorten, waarin dezelve naar hunne beteekenis kunnen worden gesplitst in aanmerking te nemen.

BIJWOORDEN VAN TIJD.

[᠋]ᠮᠠᠨᠲᠡᠬᠡᠨᠲᠡᠭᠦᠨ *sadhoeroengngé*, voordat, *alvo-*
rens; [᠋]ᠮᠠᠨᠲᠡᠬᠡᠨᠲᠡᠭᠦᠨ *sawissé*, nadat; [᠋]ᠮᠠᠨᠲᠡᠬᠡᠨᠲᠡᠭᠦᠨ *sahiki*, nu; [᠋]ᠮᠠᠨᠲᠡᠬᠡᠨᠲᠡᠭᠦᠨ *mahoe*, straks, zoo even,
onlangs; [᠋]ᠮᠠᠨᠲᠡᠬᠡᠨᠲᠡᠭᠦᠨ *wis*, voorbij, geleden; [᠋]ᠮᠠᠨᠲᠡᠬᠡᠨᠲᠡᠭᠦᠨ *dhoeroeng*, nog niet; [᠋]ᠮᠠᠨᠲᠡᠬᠡᠨᠲᠡᠭᠦᠨ *bijen*, voor-
heen, te voren; [᠋]ᠮᠠᠨᠲᠡᠬᠡᠨᠲᠡᠭᠦᠨ *disik*, eerst; [᠋]ᠮᠠᠨᠲᠡᠬᠡᠨᠲᠡᠭᠦᠨ *meng-*

BIJWOORDEN VAN PLAATS.

^{o o}
 𑌕𑌕𑌕𑌕 \ *kěnné*, 𑌕𑌕𑌕 \ *ngriki*, hier; 𑌕𑌕𑌕𑌕 \ *kono*, 𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕 \ *kōnno*, 𑌕𑌕𑌕𑌕 \ *ngrikoe*, 𑌕𑌕𑌕𑌕 \ *ngriko*, *dáár*; 𑌕𑌕𑌕𑌕 \ *hendhi*, 𑌕𑌕𑌕𑌕 \ *ngendhi*, 𑌕𑌕𑌕𑌕 \ *poendhi*, waar; 𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕 \ *hadhoh*, 𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕 \ *těbih*, ver; 𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕 \ *tjedak*, 𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕 \ *tjaket*, nabij; 𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕 \ *merrěnné*, 𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕 \ *mriki*, hier, herwaarts; 𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕 \ *merrono*, 𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕 \ *merrōnno*, daar, derwaarts; 𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕 \ *liwat*, 𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕 \ *langkoeng*, voorbij; 𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕 \ *sahoeroette*, langs; 𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕 \ *doewoer*, 𑌕. 𑌕. 𑌕. 𑌕. \ *nginggil*, boven; 𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕 \ *ngisor*, 𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕 \ *ngandap*, beneden; 𑌕𑌕𑌕𑌕 \ *djobo*, 𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕 \ *djawi*, buiten; 𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕 \ *djerro*, 𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕 \ *nglěbet*, binnen; 𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕 \ *hiringngan*, bezijden; 𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕 \ *ngarep*, 𑌕𑌕𑌕𑌕 \ *ngadjeng*, voor; 𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕 \ *boeri*, 𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕𑌕 \ *wingking*, achter; enz.

BIJWOORDEN VAN VERSCHILLENDE AARD.

㊟ ㊟ ㊟
 ㊟ ㊟ ㊟ ㊟ ㊟ \ *mengkaten*, ㊟ ㊟ ㊟ ㊟ ㊟ ㊟ \ *mengkē-*
ne, *zoo*, *dus*, *aldus*; ㊟ ㊟ ㊟ ㊟ ㊟ ㊟ \ *mengkōnno*,
zoo, *alzoo*, *op die wijs*; ㊟ ㊟ ㊟ ㊟ ㊟ ㊟ \ *ka-*
dhos poendhi, ㊟ ㊟ ㊟ ㊟ ㊟ ㊟ \ *kaprihhipoen*,
 ㊟ ㊟ ㊟ ㊟ ㊟ \ *kaprijé*, *hoe*, *hoedanig*; ㊟ ㊟ \ *na-*
moeng, ㊟ ㊟ \ *hamoeng*, ㊟ \ *ming*, *slechts*,
alleen; ㊟ ㊟ ㊟ ㊟ ㊟ \ *pijambak*, ㊟ ㊟ ㊟ ㊟ \ *déwé*,
 ㊟ \ *alleen*, *eenig*; ㊟ ㊟ ㊟ ㊟ ㊟ \ *sangnget*, ㊟ ㊟ ㊟ ㊟ ㊟ \ *bannget*,
zeer; ㊟ ㊟ ㊟ ㊟ ㊟ \ *pissan*, *geheel*, *gansch*;
 ㊟ ㊟ ㊟ ㊟ \ *sangsojo*, *allengskens*; ㊟ ㊟ ㊟ ㊟ \ *lo-*
woeng, ㊟ ㊟ ㊟ \ *loewoeng*, ㊟ ㊟ \ *hangngoer*,
eerder, *liever*; ㊟ ㊟ ㊟ ㊟ \ *hinggih*, ㊟ ㊟ ㊟ ㊟ \ *neng-*
gih, ㊟ ㊟ ㊟ \ *gih*, ㊟ ㊟ ㊟ \ *hijo*, ㊟ \ *jo*, *ja*, *wel*,
ook; ㊟ ㊟ ㊟ ㊟ ㊟ \ *boten*, ㊟ ㊟ ㊟ ㊟ \ *hora*, *neen*,
niet; ㊟ ㊟ ㊟ ㊟ \ *dhēdhē*, ㊟ ㊟ \ *dhoedhoe*, *het*
is

is niet; ^{ᠨᠢᠶᠢ}ᠨᠢᠶᠢᠰᠤᠯᠤᠰᠤ \ *sampoen*, ^{ᠬᠣᠳᠵᠣ}ᠬᠣᠳᠵᠣ \ *hodjo*, dat
niet (verhiedend); ^{ᠫᠤᠯᠠ}ᠫᠤᠯᠠ \ *pesthi*, ^{ᠰᠠᠵᠢᠬᠤᠲᠤᠰᠤ}ᠰᠠᠵᠢᠬᠤᠲᠤᠰᠤ \ *sajektos*,
zekerlijk; ^{ᠯᠡᠫᠠᠲᠤ}ᠯᠡᠫᠠᠲᠤ \ *lèpat*, ^{ᠯᠡᠫᠡᠫᠡᠲᠤ}ᠯᠡᠫᠡᠫᠡᠲᠤ \ *loepoet*,
verkeerd; ^{ᠯᠡᠷᠢᠰᠤ}ᠯᠡᠷᠢᠰᠤ \ *lères*, ^{ᠪᠡᠨᠨᠢᠷ}ᠪᠡᠨᠨᠢᠷ \ *benner*,
regt, *juist*; ^{ᠲᠡᠮᠡᠨ}ᠲᠡᠮᠡᠨ \ *tèmen*, ^{ᠲᠡᠮᠡᠨᠠᠨ}ᠲᠡᠮᠡᠨᠠᠨ \ *tèmen-*
nan, *opregtelijk*; ^{ᠬᠠᠰᠢᠷᠢᠩ}ᠬᠠᠰᠢᠷᠢᠩ \ *hasring*, ^{ᠬᠠᠷᠢᠷᠠᠩ}ᠬᠠᠷᠢᠷᠠᠩ \ *kerrep*,
dikwijls; ^{ᠬᠠᠰᠢᠷᠠᠩ}ᠬᠠᠰᠢᠷᠠᠩ \ *hawis*, ^{ᠬᠠᠷᠠᠩ}ᠬᠠᠷᠠᠩ \ *ha-*
rang, *zelden*; enz.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

Over de Voorzetsels.

De meest gebruikelijke voorzetsels zijn:

^{ᠬᠢᠩ}ᠬᠢᠩ, *te*, *op*, *aan*, *in*, *tot*. Dit voorzet-
sel duidt doorgaans een aanzijn of eene bepa-
ling van tijd of plaats aan, als: ^{ᠨᠢᠶᠢᠰᠤᠯᠤᠰᠤ}ᠨᠢᠶᠢᠰᠤᠯᠤᠰᠤ ᠨᠠᠶᠢ
^{ᠨᠠᠶᠢᠰᠤᠯᠤᠰᠤ}ᠨᠠᠶᠢᠰᠤᠯᠤᠰᠤ \ *sampoen wonten hing nègari*, hij
is reeds in de stad; ^{ᠰᠠᠩᠭᠡᠳᠤ}ᠰᠠᠩᠭᠡᠳᠤ ᠮᠠᠨᠨᠠᠬᠤ \ *sang-*
nget roewedh hing mannah, hij was zeer ver-
P legen

legen in zijn hart; ^᠘ᠠᠨᠠᠭᠢᠨ ᠱᠢᠨ ᠬᠢᠰᠢᠨ ᠠᠨᠵᠢᠨ ᠨᠠᠩᠨ ᠤᠨᠦ ᠨᠠᠩᠨ ᠵᠢᠨ

^᠘ᠠᠨᠠᠭᠢᠨ \ *naliko padhollé hing dhinno hikoe*, tij-

^{᠘ ᠘ ᠘}dens den verkoop op dien dag; ^᠘ᠤᠨᠦ ᠵᠢᠨ ᠠᠨᠵᠢᠨ ᠨᠠᠩᠨ ᠵᠢᠨ ᠵᠢᠨ

^᠘ᠠᠨᠠᠭᠢᠨ \ *wonten hing Sēmawis*, zich te Samarang bevinden.

^᠘ᠠᠨᠠᠭᠢᠨ *hing*, wordt dikwijls geplaatst voor bijwoorden van tijd en plaats, en geeft alsdan een' meerderen nadruk aan de bepaling van het

^᠘aanzijn; b. v. ^᠘ᠠᠨᠠᠭᠢᠨ ᠱᠢᠨ ᠵᠢᠨ *hing kēnné*, hier; ^᠘ᠠᠨᠠᠭᠢᠨ

^᠘ᠵᠢᠨ ᠵᠢᠨ \ *hing kōnno*, daar; ^᠘ᠠᠨᠠᠭᠢᠨ \ *hing*

^᠘*doewoer*, boven; ^᠘ᠠᠨᠠᠭᠢᠨ \ *hing djobo*, buiten;

^{᠘ ᠘ ᠘}ᠠᠨᠠᠭᠢᠨ \ *hing ngendhi*, waar.

ᠠᠨᠠᠭᠢᠨ so, hetwelk sommigen verkeerdelijk ^{ᠠᠨᠠᠭᠢᠨ}ᠠᠨᠠᠭᠢᠨ

sak, schrijven, is een onscheidbaar voorzetsel en dient veelal tot de vorming van bijwoorden,

als: ^᠘ᠠᠨᠠᠭᠢᠨ ᠠᠨᠠᠭᠢᠨ \ *sapoenniko*, ^{᠘ ᠘}ᠠᠨᠠᠭᠢᠨ \ *sahiki*,

thans, nu; ^{ᠠᠨᠠᠭᠢᠨ}ᠠᠨᠠᠭᠢᠨ \ *salawassé*, zoo lang

als; ^{ᠠᠨᠠᠭᠢᠨ}ᠠᠨᠠᠭᠢᠨ \ *samangsanné*, zoodra. Voor

naamwoorden of werkwoorden geplaatst zijnde heeft hetzelfde de beteekenis van: *als, ingevol-*

ge, overeenkomstig, naar, bij; b. v. 𑀓𑀲𑀭𑀸𑀓𑀲𑀭𑀸
 𑀓𑀲𑀭𑀸𑀓𑀲𑀭𑀸 \ sakarso sampéjan, *ingevolge uwen*
wil; 𑀓𑀲𑀭𑀸𑀓𑀲𑀭𑀸 \ sadatengngi-
poen hing Semawis, bij zijne komst te Sâmarang.

𑀓𑀲𑀭𑀸 \ dateng, 𑀓𑀲𑀭𑀸 \ marang, 𑀓𑀲𑀭𑀸 \ ma-
ring, 𑀓𑀲𑀭𑀸 \ mennjang, *naar, aan, tot, heb-*

ben allen dezelfde beteekenis van eene rigting of
beweging naar eene plaats en worden voor het
woord geplaatst, waarvan het de betrekking
aanduidt; b. v. 𑀓𑀲𑀭𑀸𑀓𑀲𑀭𑀸 \ ha-

koe weweh marang kōwé, ik geef aan u; 𑀓𑀲𑀭𑀸
 𑀓𑀲𑀭𑀸 \ lan men-

nowo kōwé toetoe marang sawidji wong, en
zoo gij tot iemand zegt. Dit voorzetsel heeft dik-

werf veel overeenkomst met het voormelde 𑀓𑀲𑀭𑀸 \ *hing*,
en kan alsdan daarmede verwisseld of
ver-

ning, 𑌒𑌵𑌶𑌳 𑌶 \ kalih, en 𑌵𑌶𑌳𑌶𑌳 \ karo, door,

worden geplaatst voor de naamwoorden, welke den werker aanduiden, en bijzonderlijk, wanneer het werkwoord in den lijdenden vorm

voorkomt, als: 𑌵𑌶𑌳𑌶𑌳𑌶𑌳 𑌵𑌶𑌳𑌶𑌳𑌶𑌳 𑌵𑌶𑌳𑌶𑌳𑌶𑌳 𑌵𑌶𑌳𑌶𑌳𑌶𑌳 𑌵𑌶𑌳𑌶𑌳𑌶𑌳
𑌵𑌶𑌳𑌶𑌳𑌶𑌳 𑌵𑌶𑌳𑌶𑌳𑌶𑌳 𑌵𑌶𑌳𑌶𑌳𑌶𑌳 𑌵𑌶𑌳𑌶𑌳𑌶𑌳 \ dherrapon kennoho

dhihanggo sembahjang dhënning wong Islam, opdat het door de Mohammedanen kunne gebruikt worden ter verrigting van de godsdiens.

Er volgt hier nog eene opgave van voorzetsels, welke dikwijls voorkomen en regelmatig in de toepassing zijn, als: 𑌵𑌶𑌳𑌶𑌳𑌶𑌳 𑌵𑌶𑌳𑌶𑌳𑌶𑌳 \ handjog

tot, tot aan; 𑌵𑌶𑌳𑌶𑌳𑌶𑌳𑌶𑌳 \ toetoeog, tot; 𑌵𑌶𑌳𑌶𑌳𑌶𑌳𑌶𑌳 \

tekkon, tot; 𑌵𑌶𑌳𑌶𑌳𑌶𑌳𑌶𑌳 \ tjedak, 𑌵𑌶𑌳𑌶𑌳𑌶𑌳𑌶𑌳 \ tjaket,

𑌵𑌶𑌳𑌶𑌳𑌶𑌳𑌶𑌳 \ tjëllak, nabij; 𑌵𑌶𑌳𑌶𑌳𑌶𑌳𑌶𑌳 \ tèbih, 𑌵𑌶𑌳

𑌵𑌶𑌳𑌶𑌳𑌶𑌳𑌶𑌳 \ hadhoh, ver; 𑌵𑌶𑌳𑌶𑌳𑌶𑌳𑌶𑌳 \ sabrang, over,

aan de overzijde; 𑌵𑌶𑌳𑌶𑌳𑌶𑌳𑌶𑌳 \ mawi, 𑌵𑌶𑌳𑌶𑌳𑌶𑌳𑌶𑌳 \ kalih, 𑌵𑌶𑌳𑌶𑌳𑌶𑌳𑌶𑌳 \ kalajan, 𑌵𑌶𑌳𑌶𑌳𑌶𑌳𑌶𑌳 \ kalawan,

𑌵𑌶𑌳𑌶𑌳𑌶𑌳𑌶𑌳 \ saho, 𑌵𑌶𑌳𑌶𑌳𑌶𑌳𑌶𑌳 \ sarto, 𑌵𑌶𑌳𑌶𑌳𑌶𑌳𑌶𑌳 \ karo, met
be-

kalawan, 𑀓𑀲𑀸𑀓𑀲 \ *lan*, alle en beteekende; 𑀓𑀲
 𑀓𑀲𑀸𑀓𑀲𑀸𑀓𑀲 \ *malihhipoen*, 𑀓𑀲𑀸𑀓𑀲𑀸𑀓𑀲 \ *manning-*
ngé, en, voorts; 𑀓𑀲𑀸𑀓𑀲 \ *mongko*, daarom,
derhalve, zoo; 𑀓𑀲𑀸𑀓𑀲𑀸𑀓𑀲 \ *sabab*, 𑀓𑀲𑀸𑀓𑀲𑀸𑀓𑀲 \ *sa-*
 𑀓𑀲𑀸𑀓𑀲𑀸𑀓𑀲 \ *wab*, 𑀓𑀲𑀸𑀓𑀲𑀸𑀓𑀲 \ *kerranten*, 𑀓𑀲𑀸𑀓𑀲𑀸𑀓𑀲 \ *kerrono*,
 𑀓𑀲𑀸𑀓𑀲𑀸𑀓𑀲 \ *hinggang mawi*, 𑀓𑀲𑀸𑀓𑀲𑀸𑀓𑀲 \ *kang mo-*
wo, 𑀓𑀲𑀸𑀓𑀲𑀸𑀓𑀲 \ *sarehning*, 𑀓𑀲𑀸𑀓𑀲𑀸𑀓𑀲 \ *sareh-*
né, want, dewijl, omdat, vermits; enz.

Onder de *scheidende* kan men alle andere
 voegwoorden rangschikken, welke eene schei-
 ding, voorwaarde, uitsluiting of tegenstelling
 aanduiden en tevens het verband der rede daar-
 stellen, als: 𑀓𑀲𑀸𑀓𑀲𑀸𑀓𑀲 \ *hoetawi*, 𑀓𑀲𑀸𑀓𑀲𑀸𑀓𑀲 \ *hoeto-*
wo, of; 𑀓𑀲𑀸𑀓𑀲𑀸𑀓𑀲 \ *nangnging*, 𑀓𑀲𑀸𑀓𑀲𑀸𑀓𑀲 \ *hannangnging*,
maar, doch, evenwel, nogtans; 𑀓𑀲𑀸𑀓𑀲𑀸𑀓𑀲 \ *sannadhjan*, 𑀓𑀲𑀸𑀓𑀲𑀸𑀓𑀲 \ *sannadjan*, afschoon,
alhoewel; 𑀓𑀲𑀸𑀓𑀲𑀸𑀓𑀲 \ *kadjawi*, 𑀓𑀲𑀸𑀓𑀲𑀸𑀓𑀲 \ *ka-*
djobo, tenzij, behalve, uitgezonderd; enz.

TIENDE HOOFDSTUK.

Over de Tusschenwerpsels.

De tusschenwerpsels zijn in de Javaansche taal niet menigvuldig , althans bepalen zij zich meestal tot het gesprek , en worden zelden in de geschriften aangetroffen. De voornaamsten zijn deze : ூ\ *jo*, (aanroeping), o! ூ(ဒ်) ூ(၅) \

jo Allah, ூ(ဒ်) ூ(၅) \ *jo Tallah*, o *God!* ூ(၅) \

heh, *he!* o! ூ(၅) \ *hadoeh* (van droefheid),

ach! *helaas!* ூ(၅) \ *hajo*, ூ(၅) \ *majo*,

ဝ(၅) \ *moro*, *kom!* *komaan!* ூ(၅) \

tobil (van verwondering) *ziedaar!* ூ(၅) \ *tjis*,
foei!

E I N D E.

